



**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ**

**ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»**

## **ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ**

**ΘΕΜΑ:** «Τα Εφτά». Ανθρωπολογικά και κοινωνιολογικά νοήματα πίσω από μια τελετουργία και παιδαγωγική αξιοποίηση ενός εθίμου της Ολύμπου Καρπάθου.

**ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ ΦΟΙΤΗΤΗ:**  
**ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΩΣΤΑΚΗΣ**

**ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΓΚΟΥΝΗΣ ΚΩΣΤΑΣ**

**ΜΕΛΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ: ΤΣΑΝΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ**  
**ΚΑΒΟΥΡΑΣ ΠΑΥΛΟΣ**

**Ρέθυμνο, 2020**

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ**

**ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ**

«Τα Εφτά». Ανθρωπολογικά και κοινωνιολογικά νοήματα πίσω από μια τελετουργία και παιδαγωγική αξιοποίηση ενός εθίμου της Ολύμπου Καρπάθου.

**ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ ΦΟΙΤΗΤΗ**

Γιώργος Κωστάκης

**ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ**

Κώστας Γκούνης

**ΜΕΛΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ**

Τσαντηρόπουλος Αριστείδης

Κάβουρας Παύλος

**Ρέθυμνο, 2020**

## Περιεχόμενα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ.....	1
Ευχαριστίες.....	4
Εισαγωγή.....	6
Introduction .....	11
1. Ανανέωση Δεσμού .....	16
2. Το γονικό στο γονικό .....	20
<b>2.1 Πίσω στο χρόνο</b> .....	21
<b>2.2 Περιουσία</b> .....	24
<b>2.3 Ηγεμονία</b> .....	27
<b>2.4 Ανέστεμα</b> .....	38
<b>2.5 Κατάρρευση</b> .....	47
3. Εφτά .....	53
<b>3.1 Δώρα και αντίδωρα</b> .....	59
<b>3.2 Εσωτερικός Διάκοσμος</b> .....	64
<b>3.3 Η αλευρέα</b> .....	71
<b>3.4 Φόβοι και μέτρα προστασίας</b> .....	77
4. Γλέντι.....	80
5. Αντί επιλόγου .....	87
6. Πρόταση Διδασκαλίας .....	93
<b>Παράθεμα</b> .....	97
Γλωσσάρι.....	103
Βιβλιογραφία.....	107

## Ευχαριστίες

Μέσα σε αυτό το κείμενο εμπεριέχεται όλο το απαύγασμα της εθνογραφικής έρευνας που πραγματοποίησα σποραδικά από τις αρχές του 2018 μέχρι και σήμερα στην ιδιαίτερη πατρίδα μου την Όλυμπο Καρπάθου, στο Ρέθυμνο και Ηράκλειο της Κρήτης. Για τον λόγο αυτό βρίσκω φρόνιμο να αναφερθώ στους ανθρώπους που με οποιονδήποτε τρόπο βοήθησαν ο καθένας τους βάζοντας ένα μικρό κομμάτι, σ' αυτό το μεγάλο, κοπιαστικό, αλλά χαρούμενο ταξίδι που αποτέλεσε για μένα η παρούσα έρευνα και η συγγραφή της.

Ξεκινώντας θα ήθελα να ευχαριστήσω τους επιβλέποντες καθηγητές μου, Κώστα Γκούνη, Άρη Τσαντηρόπουλο και Παύλο Κάβουρα, οι οποίοι με τις συμβουλές και τις οριοθετήσεις τους με κατεύθυναν έτσι ώστε να ολοκληρωθεί το μεγάλο αυτό έργο. Θεωρώ χρέος μου να συμπεριλάβω στις ευχαριστίες τον αγαπητό μου καθηγητή Νίκο Μακρή, ο οποίος από τα σχολικά μου χρόνια, δεν αρνήθηκε ποτέ να μου προσφέρει την βοήθεια του σε ό,τι και αν του ζήτησα. Ένας μεγάλος παράγοντας ώθησης για μένα αποτέλεσαν τα γραπτά του, καθώς με τροφοδότησαν με την περιέργεια για την περαιτέρω διερεύνηση εθίμων και πρακτικών της ιδιαίτερης πατρίδας μας.

Δευτερευόντως θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια μου, η οποία μέσα από πάρα πολλές δυσκολίες και αντιξοότητες στήριξε τον στόχο μου και με βοήθησε να ανταπεξέλθω στις ακαδημαϊκές μου υποχρεώσεις, στηρίζοντάς με πρωτίστως ηθικά αλλά υλικά.

Θα ήθελα ακόμα να αποδώσω την ευγνωμοσύνη μου στην αγαπητή φίλη και συνάδελφο Σοφία Εμμ. Βασιλαράκη για την επιμέλεια του κειμένου. Ευχαριστώ την φιλική μου οικογένεια Καλαϊτζάκη- Σκευοφύλακα, για την τιμή που μου έκαναν να συμμετάσχω με τον τρόπο μου, από την γέννηση της κόρης τους, το Φεβρουάριο του 2018 μέχρι και «τα Εφτά» που της αφιέρωσαν, τους αγαπητούς μου συγγενείς, Παπά-Γιάννη Διακογεωργίου και την γυναίκα του Ειρήνη Διακογεωργίου, τις Ευγενία Κωστάκη- Κανάκη, Σοφία Φαρμακίδη- Σκευοφύλακα, Μαρία Κανάκη- Μπαλασκά, Χατζήδενα Χαψή, Μυροφόρα Μυρίση-Κακαρόλη για την αστείρευτη πηγή πληροφοριών με τις οποίες με τροφοδότησαν, δίνοντας σάρκα και οστά στον σκοπό και στόχο μου.

Με εκτίμηση και σεβασμό  
Γιώργος Α. Κωστάκης

*Στον παππού μου, Κωνσταντίνο Α. Διακογεωργίου,  
που έφυγε νωρίς.*

## Εισαγωγή

Έχοντας φέρει εις πέρας τις απαιτούμενες ακαδημαϊκές υποχρεώσεις, ξεκίνησα την διαδικασία εύρεσης θέματος, πάνω στο οποίο θα πραγματοποιούσα τη διπλωματική εργασία μου. Ήμουν σίγουρος, ήδη από το δεύτερο έτος, ότι το πολιτισμικό περιβάλλον που θα ήθελα να ασχοληθώ και να γράψω σχετικά, θα ήταν η Όλυμπος της Καρπάθου, η δική μου «Ιθάκη», το καταφύγιο μου στις δύσκολες και εύκολες στιγμές, ο τόπος καταγωγής μου. Θα έπρεπε να εστιάσω το ενδιαφέρον μου σε κάποιο συγκεκριμένο κομμάτι, το οποίο να μην έχει μελετηθεί από τη σκοπιά της ανθρωπολογίας, και που ακόμα να είναι σε θέση να προσθέσει κάτι παραπάνω στις δικές μου απαιτήσεις και φιλοδοξίες, τόσο επιστημονικά, όσο και στις ευρύτερες μου γνώσεις. Ύστερα από πληθωρικές και ατελείωτες συζητήσεις, κατέληξα να επιλέξω «τα Εφτά».

Πρόκειται για ένα έθιμο, που σήμερα, όπως και το μεγαλύτερο κομμάτι του πολιτισμού μας, έχει αρχίσει τη μακριά κατηφόρα της λήθης και της εξαφάνισης, κάτω από την ισοπέδωση που προκαλεί η ερήμωση, η αποξένωση, και ο παγκοσμιοποιημένος πολιτισμός που κυριαρχεί στο παρόν. Προσωπικά ήταν ελάχιστες οι φορές που μπόρεσα να παρευρεθώ σε τέτοιου είδους τελετές, με την τύχη να μου χαμογελάει τώρα. Καταλήγοντας στο θέμα, μια συγχωριανή και καλή μου φίλη, ήταν έγκυος και θα γεννούσε το Φεβρουάριο στο Ηράκλειο. Στις συζητήσεις μας μου ανακοίνωσε ότι θα έκανε Εφτά στο μωρό, αν και βρισκόμασταν μακριά από την πατρίδα μας, καθώς και την Ρόδο. Μου δινόταν έτσι η ευκαιρία, όλα εκείνα τα οποία βρίσκονταν θολά στο πίσω μέρος του μυαλού μου, να αποκτήσουν υπόσταση και να μπορέσω να τα μελετήσω ζωντανά, και όχι από δευτερογενείς πηγές, όπως για παράδειγμα βίντεο και ηχογραφήσεις.

Η τελετή αυτή ανήκει στο γενικότερο πλαίσιο των διαβατήριων τελετουργιών (Genper, 2016). Απευθύνεται στο βρέφος, εφτά ημερών, για το οποίο και πραγματοποιείται η τελετή και σε ένα μικρότερο βαθμό στην μητέρα του. Παλιότερα, οι συγγενείς και οι στενοί οικογενειακοί φίλοι, προετοιμάζαν το χώρο, πραγματοποιώντας επίκληση σε θεούς και δαίμονες, στους Αγίους της Ορθοδοξίας, αλλά παράλληλα και στις Μοίρες, να έρθουν, να καθίσουν, να φάνε από τα εδέσματα, και να «καλομοιράσουν» το παιδί, βοηθώντας το να περάσει από την βιολογική του ύπαρξη, στην κοινωνική. Οποιοσδήποτε γεννιέται άνθρωπος βιολογικά, όχι όμως μόνο. Μετά από αυτήν την διαδικασία, ακολουθεί και μια άλλη γέννηση, εξίσου σημαντική. Εκκινεί από το ντεμπούτο του, αρχικά, στο εσωτερικό της ίδιας του της οικογένειας, και κατά συνέπεια δια μέσου αυτής, στο εσωτερικό της κοινότητας. Η εισαγωγή του μέσα στην τελευταία, θα γίνει με όρους πλήρους αναγνωρισιμότητας, όχι

απλώς ένα ακόμα βρέφος, αλλά ο συνεχιστής μιας οικογένειας και όλης της κοινωνικής, οικονομικής και συμβολικής της ισχύος, μικρής ή μεγάλης, πράγμα το οποίο στην Όλυμπο φανερονόταν από τη σειρά γέννησης ενός παιδιού και από το όνομα που έφερε.

Ολυμπίτης της διασποράς, από μικρός, στα μαθήματα του συλλόγου, μάθαινα για την «ιστορία» του τόπου μου. Διάφορα πράγματα, από πού ξεκινήσαμε και κυρίως πώς αναπτύχθηκε το μουσικό κομμάτι της παράδοσης μας. Μεγαλύτερο σχολείο όμως αποτέλεσε η οικογένεια μου, με τις καθημερινές κουβέντες των μεγαλύτερων συγγενών να μου κινούν την περιέργεια. Εκεί άκουσα για πρώτη φορά τις λέξεις «κανακάρης» και «κανακαριά», «τρούτσος» και «τρούτσα», από την γιαγιά και τον παππού, χωρίς να συνειδητοποιώ ούτε την σημασία τους, ούτε το πλαίσιο αναφοράς τους. Μεγαλώνοντας και συνεχίζοντας να τα ακούω, έμπαινα περισσότερο στο κλίμα. Άρχισα να καταλαβαίνω την σύνδεση των λέξεων, με την υπόσταση κάποιων ατόμων, κοινωνική και οικονομική, τον αντίκτυπό τους στον μικρόκοσμό μας.

Κανακάρης και κανακαριά ήταν *«οι κατά φύλο πρωτότοκοι μιας οικογένειας»*, προέρχονταν από εύπορες οικογένειες, των οποίων οι πόροι ήταν υλικά μετρήσιμοι, καθώς βασίζονταν στην κατοχή μεγάλης, εύφορης έκτασης γης στους σιτοβολώνες του χωριού. Οι περιουσίες αυτές αποτελούσαν αδιαίρετα σύνολα, με ορισμένη επωνυμία (Vernier, 2001, σ. xi). Τα μικρά τους ονόματα συνδέονταν με τους προγόνους τους, του άνδρα, σε περίπτωση που ήταν πρώτο παιδί της οικογένειας, με το όνομα του εκ πατρός παππού, και της κόρης, με την εκ μητρός γιαγιά (Vernier, 2012). Οι γονείς, έπειτα από τον γάμο τους, έπαιρναν τα περιουσιακά αυτά στοιχεία, με ρήτρα να τα παραδώσουν αυτούσια και κατά το δυνατόν αυξημένα στα παιδιά τους, τα οποία θα τους «ανάσταιναν», θα τους δίνονταν δηλαδή τα ονόματα τους. Με τον τρόπο αυτό διαιωνιζόταν η οικονομική ισχύ κάποιων οικογενειών. Από αυτήν απέρρευε και η κοινωνική τους υπεροχή μέσα στην ίδια την κοινότητα, σχηματίζοντας με τον τρόπο αυτό, μαζί με τα μέλη άλλων οικογενειών με παρόμοιες δυνατότητες, μια ελίτ, ένα σύνολο αρχόντων, με επιφορτισμένα τα καθήκοντα της τήρησης των νόμων, γραμμένων και άγραφων, αλλά και της διοίκησης της κοινότητας. Η υπεροχή τους αυτή συγκροτούσε το σύνολο της συμβολικής τους κυριαρχίας στο εσωτερικό της κοινότητας. Ήταν σε θέση ανά πάσα στιγμή και ώρα να «εξαργυρώνουν» τα οφέλη που προέκυπταν από το ένα είδος κεφαλαίου στο άλλο και έτσι να εδραιώνουν την θέση τους, είτε στο εσωτερικό της οικογένειας, είτε και ευρύτερα κοινωνικά, πολλές φορές και με τη συμβολή της ίδιας της εκκλησίας (Vernier, 2001; Vernier, 2012; Σκιαδά Β. , 2010; Νουάρος, 1984).

Από νωρίς άρχισα να βλέπω τον εαυτό μου να εγκλωβίζεται σε δίλλημα αναφορικά με τον βαθμό εμπλοκής μου στην ίδια την έρευνα. Σε περίπτωση που το πεδίο μου ήταν διαφορετικό κάτι τέτοιο δεν θα με απασχολούσε ιδιαίτερα. Παρόλα αυτά, όπως τόνισα και προηγουμένως, επέλεξα το πεδίο μου να είναι ο τόπος καταγωγής μου, ένα περιβάλλον με το οποίο ο συναισθηματικός δεσμός ξεπερνούσε κατά πολύ το φυσιολογικό. Αυτό από μόνο του συνεπάγεται προσκόμματα. Από την μία, να συμβαδίσω με την συναισθηματική μου προσκόλληση, παραμερίζοντας οποιεσδήποτε αμφιβολίες και αντιφάσεις προέκυπταν. Από την άλλη, να γίνω αντικειμενικός, να φορέσω «τον μανδύα του ερευνητή» και να παρουσιάσω τα δεδομένα μου, όπως ακριβώς παρουσιάστηκαν. Επέλεξα τον δεύτερο τρόπο, με τον βαθμό δυσκολίας να ανεβαίνει επικίνδυνα.

Σε σύνδεση με τα προηγούμενα, έπρεπε τώρα να ορίσω τον βαθμό στον οποίο θα επέτρεπα στον ίδιο μου τον εαυτό να συμμετάσχει στο ταξίδι της έρευνας, και στην δημιουργία του καμβά των ευρημάτων. Όλοι εκείνοι οι οποίοι θα αποφάσιζαν να συμμετάσχουν και να συνδράμουν, ώστε να αποκτήσει υπόσταση το εγχείρημα μου, ήταν άνθρωποι οι οποίοι με γνώριζαν από παιδί, με αρκετούς απ' αυτούς να διατηρούμε στενές οικογενειακές σχέσεις ακόμα και σήμερα. Κατά πόσο θα μπορούσα να σταθώ απέναντι τους αόρατος; Ήταν αυτό επιθυμητό, ή μήπως όχι; Αποφάσισα να τους αντιμετωπίσω ως ίσο προς ίσο, με μοναδικό άξονα ενδιαφέροντος την προσωπική τους εμπειρία πάνω στα ερωτήματα που θα τους έθετα, όσο περισσότερο αγόγγυστα μπορούσα και κατά το δοκούν αδιαμεσολάβητα να τα εξάγω. Η επιτόπια έρευνα και η συμμετοχική παρατήρηση, μαζί με τις σημειώσεις που θα κρατούσα καθ' όλη τη διάρκεια της παραμονής μου στο χωριό αποτελούσαν έναν ευχάριστο και επιθυμητό μονόδρομο. Θα πραγματοποιούνταν κατά την άνοιξη και την περίοδο του Πάσχα, μιας και αποφασίσαμε οικογενειακώς να διανύσουμε την γιορτινή περίοδο στο χωριό, ύστερα από έντεκα συνεχόμενα χρόνια απουσίας, με την δυνατότητα να συνεχίζεται κατά τους μήνες που επισκεπτόμουν το χωριό.

Ορίστηκε το πλαίσιο, ορίστηκε ο τρόπος με τον οποίο θα συμμετείχα και ο ίδιος μέσα στη διαδικασία, έπρεπε τώρα να επιλέξω τους ανθρώπους που μαζί τους θα εργαζόμουν. Έχοντας κατά νου ότι η δομή της κοινότητας, σαν ένας ζωντανός οργανισμός, έχει περάσει από διάφορες φάσεις μέχρι να φθάσει στη σημερινή της μορφή, επιθυμούσα να συνεργαστώ με ανθρώπους οι οποίοι αφενός να έχουν βιώσει όλες αυτές τις αλλαγές, μέσα στη βουή του χρόνου και αφετέρου να είναι σε θέση να τις περιγράψουν βιωματικά, σε έναν νέο, που μόνο μέσα από τα βιβλία τις γνώριζε. Το χρονικό φάσμα που θα μελετούσα βάσει των παραπάνω, έπρεπε να εκκινεί από τις πρώτες δεκαετίες του περασμένου αιώνα και να φθάνει μέχρι σήμερα, με επίκεντρο ανάλυσης τις δεκαετίες του 1950-1970 όπου οι παραδοσιακοί θεσμοί



διαρρηγνύονται από την «νεωτερικότητα», με πιο έκδηλο και καθοριστικό τρόπο τον εκχρηματισμό της- ως τότε- «ηθικής οικονομίας» (Thomson, 1971) της τοπικής κοινότητας, ως απόληξη της μακροχρόνιας μετανάστευσης. Ο Thompson με την έννοια της «ηθικής οικονομίας» προβάλλει ένα σύστημα στο οποίο οι μη έχοντες προστατεύονται από τους έχοντες μέσα από ένα δίκτυο εκατέρωθεν υποχρεώσεων από τους μεν προς τους δε, που ορίζονται από ηθικά κριτήρια, τα οποία είναι ιδωμένα ως κανονικότητα. Το παράδειγμα αυτό εμπίπτει ακριβώς στο υπό μελέτη κοινωνικό πλαίσιο, όπως θα φανερωθεί αναλυτικότερα παρακάτω.

Ηλικιακά απευθυνόμουν σε ανθρώπους από εβδομήντα χρονών και πάνω. Εκείνοι βίωσαν την Όλυμπο με τις παραδόσεις και τους αυστηρούς της νόμους σε όλο της το φάσμα, και εξακολουθούν να την ζουν σήμερα. Η δική τους άποψη θα φανερώσει όλες εκείνες τις μεταβολές που υπέστη η κοινωνική δομή και ο ιστός της επηρεάζοντας τους ίδιους και το ευρύτερο σύνολο. Οι απόψεις τους θα εμφανίζονταν σε μένα, μέσα από ημιδομημένες συνεντεύξεις βάθους εισχωρώντας στον περιβάλλοντα χώρο τους, στο φυσικό μέρος της έρευνας και στην εγγύς διασπορά της Ρόδου, όπου πολλοί από αυτούς διαμένουν κατά τους χειμερινούς μήνες, για λόγους υγείας. Σκοπός μου είναι η κατά το δυνατόν λιγότερη διαμεσολάβηση μου στα λεγόμενα τους, ούτως ώστε αυτά να προκύψουν αυθεντικά από τα βάθη της συνείδησης και της μνήμης τους, δίχως εξωραϊσμούς, κορώνες και φαμφάρες. Σε μεγάλο ποσοστό ο σκοπός αυτός επιτεύχθηκε, χωρίς να υπάρχει ένα συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο έρευνας.

Αν και υπήρχαν τυπικές ερωτήσεις σχετικά με το διαδικαστικό της τελετής και της ιδιότυπης κοινωνικής οργάνωσης της κοινότητας, έδινα το ελεύθερο στους ανθρώπους που με βοήθησαν, να ανοιχτούν εκείνοι σε πράγματα που θεωρούσαν σημαντικά. Τα βασικά ερωτήματα που χρησιμοποιήθηκαν στις συνεντεύξεις με τους περισσότερους ήταν πρώτα πρώτα σχετικά με τα δημογραφικά τους στοιχεία, ρωτώντας την ηλικία τους, ονοματεπώνυμο, σειρά γέννησης μέσα στην οικογένεια τους, αν είχαν αδέρφια και δεν επρόκειτο για μοναχοπαίδια, επάγγελμα και άλλα σχετικά, ούτως ώστε να αποκτήσω μια πιο ευκρινή εικόνα. Στη συνέχεια, τους απηύθυνα γενικές ερωτήσεις για τη ζωή τους, το μέρος το οποίο μεγάλωσαν, προσπαθώντας κλιμακωτά να τους οδηγήσω στις ερωτήσεις που ήταν σχετικές με το θέμα. Έτσι φθάνω να τους ρωτάω σχετικά με «τα Εφτά»: πρωτίστως τι γνώριζαν για την τελετή, αν είχαν υπόψιν τους την ιδιαιτερότητα τους και τον απώτατο σκοπό της τελετής, τα διαδικαστικά της, τον τρόπο με τον οποίο ήταν ορισμένος ο εσωτερικός διάκοσμος του σπιτιού, τις γαστρονομικές προετοιμασίες για την περίπτωση, τους καλεσμένους. Ακόμα ερωτήσεις σχετικές με τη θέση της μητέρας στην ίδια την τελετή

ήταν απαραίτητες ούτως ώστε να εννοήσω τον βαθμό εμπλοκής της, τα δώρα που έφερναν όσοι συμμετείχαν, αλλά και τα αντίδωρα που επέστρεφε η οικογένεια στους καλεσμένους, την πληρωμή και τον ρόλο της μαμής.

Οι ερωτήσεις αυτές, μου φανέρωσαν πληροφορίες που ως τότε αγνοούσα, όπως για παράδειγμα το «ιερό» και παράλληλα «ανίερο» πέπλο που συγκροτούν όλες εκείνες οι πράξεις που κατεύφευαν οι δρώντες, με γνώμονα την προστασία του βρέφους και της μητέρας του. Πρακτικές προφύλαξης και πρόληψης του κακού, που θα μπορούσαν να αποβούν μοιραίες για την έγκυο και το παιδί της, αναδείχθηκαν μέσα από τις συνεντεύξεις βάθους (Genper, 2016). Επιπλέον μου αποκαλύφθηκαν διάφορες στρατηγικές συντεκνίας που χρησιμοποιούνταν και ο λόγος για τον οποίο αυτά συνέβαιναν, καθώς επίσης και στην ιδιότυπη αιγαιοπελαγίτικη πρακτική της μεταβίβασης της κληρονομιάς που χαρακτήριζε το χωριό σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, αναλόγως την χρονική περίοδο στην οποία αναφερόμαστε (Vernier, 2001, σσ. 75-82). Σχετικά με αυτό, παρατήρησα ότι σε όλες τις συνεντεύξεις οι ομιλητές μου πραγματοποιούσαν συνειδητά μια τομή, στα χρόνια πριν και μετά τον πόλεμο. Στα χρόνια πριν τον πόλεμο η κατάσταση ήταν πολύ περισσότερο ασφυκτική και οι κοινωνικές και οικονομικές ιεραρχίες –τάξεις δεν εμφάνιζαν καμία κινητικότητα. Η τομή πραγματοποιείται με «το άνοιγμα του κόσμου» (Σκιαδά Β. , 2010) και την έναρξη της υπερπόντιας μετανάστευσης σε μεγάλα εργατικά κέντρα της Ευρώπης και της Αμερικής, Αφρικής και Ασίας, με αυτήν να αποτελεί βασικό καταλύτη του κοινωνικού οικοδομήματος.

Οι συνομιλητές δεν παρέλειψαν να αναφερθούν και στην παραστατική γλεντική πρακτική, που έρχεται να δέσει σαν περίτεχνο κούμπωμα την αλυσίδα όλων των διαδραματιζόμενων γεγονότων. Το γλέντι «στα Εφτά», όπως κάθε γλέντι στην Όλυμπο έχει τη δική του σημασία και αφορμή, θεματολογία και ιεροτελεστία (Κάβουρας, 1993; Κάβουρας, 1996). Πρώτα όπως και στα υπόλοιπα γλέντια, ο πρωτομερακλής της παρέας ξεκινάει να τραγουδάει ένα τραγούδι της τάβλας και έπειτα συνεχίζουν στο συρματικό. Τα τραγούδια αυτά, πολύστιχα και περίτεχνα θυμίζουν κατά πολύ τα δημοτικά τραγούδια του Ηπειρωτικού κορμού της Ελλάδας, και εξυμνούν τα κατορθώματα των ηρώων του παρελθόντος, τον έρωτα, και άλλα θέματα. Έπειτα, εκείνος ο οποίος τραγούδησε το συρματικό επιφορτίζεται με το καθήκον να τραγουδήσει τις πρώτες δύο μαντινάδες, για να ανοίξει το γλέντι στο σπίτι. Οι μαντινάδες αυτές αναφέρονταν στην οικογένεια του βρέφους, στο ίδιο, στις Μοίρες και του Αγίου. Στην ίδια θεματολογία θα ακολουθήσουν και οι υπόλοιποι παρευρισκόμενοι, με αυτήν να αλλάζει σταδιακά, αναλόγως με τα προς συζήτηση θέματα που θα προκύψουν πάνω στο γλέντι, διαλογικά και αυθόρμητα.

Σε επόμενο στάδιο, απήθυνα ερωτήσεις που είχαν να κάνουν περισσότερο με την κοινωνική διαστρωμάτωση και τον διαχωρισμό του πληθυσμού σε ιδιόμορφες τάξεις. Αυτές προέκυπταν από το οικογενειακό υπόβαθρο, την σειρά γέννησης, καθώς και το όνομα το οποίο έφεραν οι άνθρωποι. Ανάλογη με τη σειρά γέννησης κάποιου/ας και την θέση του στο εσωτερικό της οικογένειας, ήταν η τοποθέτησή του στην κοινοτική διαστρωμάτωση, πράγματα τα οποία θα αναλυθούν διεξοδικά στον κυρίως κορμό της εργασίας. Δεν μπορεί να παραλειφθεί η αναφορά της ονοματοδοσίας των παιδιών, με την πρακτική του «Ανεστέματος», όπως εκείνη αναφέρθηκε επιγραμματικά και παραπάνω και αναλυτικά σε επόμενο στάδιο. Αποτελούσε ένα αμφίδρομο σύστημα τροφοδότησης ολόκληρης της διαδικασίας. Επιθυμητός στόχος ήταν η ανάδειξη της υπεροχής του συγκεκριμένου κανόνα και η εξέχουσα θέση του, μεταξύ άλλων, καθώς βάσει αυτού σχηματίζονταν στρατηγικές μεταβίβασης της κληρονομιάς, και προσέλευσής της. Από αυτήν απέρρεαν οι κατευθυντήριες γραμμές που την καθιστούσαν απαράβατη νόρμα και ρυθμιστή της κοινωνικής συμπεριφοράς.

Με αυτά τα πολλά ή λίγα, ακόμα δεν θα μπορούσα να γνωρίζω, άρχισα με δειλά βήματα να συμπληρώνω τα απαραίτητα κενά, έτσι ώστε να ξεκινήσει το ταξίδι της έρευνας, και να ολοκληρωθεί, με εμένα να έρχομαι σε επαφή με όλα εκείνα τα ερωτηματικά που είχα θέσει από το σημείο εκκίνησης.

## **Introduction**

My suitcases were packed and my long journey was ready to begin. It was February when I finally left Rethymno and the campus behind, heading to Heraklion and later Rhodes. Having finished with the necessary bureaucracy with the help of my professors and peers, I was trying to decide upon the topic of my thesis.

I was certain since the second year of my studies that I wanted to study and write about the cultural environment of Olympos, Karpathos, my own Ithaka, my safe haven, my homeland. I knew that I had to focus on a specific subject which had never been studied before from the spectrum of anthropology and which would also add something more to my ambitions as far as my “discipline” and general knowledge were concerned. After endless conversations, I came to choose “Ta Efta (The Seven)”.

It is a custom, which nowadays, as is the case with the larger part of our culture, has begun to disintegrate into oblivion, due to the desertion of the countryside, alienation and globalization that dominates our lives. I had only been able to participate in this custom few times up to

this point. But this time luck was in my favor. Having finally settled on a subject for my thesis, a close friend of mine from my village, who was due to give birth in February in Heraklion announced to me that she was intending to organize the ceremony of “Ta Efta” for her baby girl, although she was far from our home village. I thus had a rare opportunity to study the ceremony live and not digitally.

This ceremony belongs to the rituals of passage (Gennep, 2016). It concerns mainly the newborn, who is seven days old when the ceremony takes place and secondly his/her mother. In the old days, the family and close friends prepared the house by calling upon the gods and demons, the Orthodox Saints and the “Moires” to come, sit, feast and decide upon the child’s future in life, thus helping it transcend from its biological to its social existence. Every human being is born not only biologically; another birth follows the first one, which is equally important, his/her social birth. It first begins in the close circle of his/her family and then takes place in the wider circle of the community. His/her introduction in the community happens in terms of full recognition not just as another baby, but as the continuation of the family and its social, economic and symbolic capital within it, whether big or small, which in Olympos was signified by the order of birth and the name of the child.

I soon realized that I had to study the wider cultural environment, in which this ceremony appeared, took place and is now on the brink of extinction. Being an “internal immigrant” myself, I had learned about the past of my homeland through special courses in the Brotherhood of Olympians of Rhodes. But real knowledge about my special heritage was derived from my family. In this context I first heard the words “kanakaris” and “kanakaria”, “troutsos” and “troutsas” from my grandfather and grandmother, without realizing at the time the special connotations of these terms. As I grew up, I came to realize more; I understood the connection between these terms and the social and financial status of people from our village and their impact on our micro cosmos.

“Kanakaris” and “kanakaria” were the first-born son and daughter of a wealthy family, with substantial material resources, derived from the possession of large and prosperous land in the village. These fortunes consisted of undivided totals, which were given the name of the possessor. Their first names were connected with their forefathers; if the first-born was male, his name came from his paternal grandfather, if the first-born was female her name came from her maternal grandmother. The couple, after their wedding, took in their possession the inheritance from their parents, on the condition that they maintain it and if possible increase it, so that they would in turn inherit it to their first-borns. They in turn had the obligation to name their first-borns after their grandfathers and grandmothers,

who had inherited their assets to them and so on. In this way, they made possible the continuation of the financial wealth of their families within the community. From this financial wealth they gained their social status within the community, and so those families formed a sort of elit, a group of local “lords”. Their duties were to have the populace obey the laws, written or not, and also have the government of the community. The superiority from the financial and social status was the essence of their symbolic power within the community. They were in a position, at any given time to gain the benefits which were derived from one sort of capital to another and thus establish their status within their families and the community, often with the contribution of the local church (Vernier, 2001) (Vernier, 2012) (Σκιαδά Β. , 2010; Νουάρος, 1984; Κάβουρας, 1994; Bourdieu, 2006).

Caught within many dilemmas I came to the realization that I had to choose the way that I would participate in my own journey; was I going to be a distant observer or an active participator? If my focus field was different, I would not have had to face this dilemma. Nevertheless, in the end I chose my own homeland to be my focus field, an environment which carried great emotional weight for me and thus posed many obstacles in my path. On the one hand I had to abide with my emotional attachment, and on the other hand I had to be an objective observer and researcher. I chose the second path, as difficult as it was.

Consequently, I had to determine the degree that I would allow myself to participate in my own research journey and its findings. All the participants in my endeavor were people that I had known since childhood and with whom I continued to maintain close relations to the present time. Would it be possible to remain an invisible observer in their eyes? Was that even desired or not? I thought it through and decided to reject any characteristic of a foreigner and approach them as one of their own, as an equal to equal. My sole interest was to extract their personal perspective on the questions that I would pose to them, as objectively as I could. The anthropological research combined with my journal of the study, during my stay at the village, created a one-way road which I was happy to follow. It would take place in Spring, during the Easter Holidays.

Having already come to the above decisions, I still felt that something was missing. I now had to determine who my participants would be. These had to be people that, on the one hand, had experienced first-hand the old social structure and on the other hand had the ability to convey those experiences to me. The time continuum that I would study would be the period from the beginning of the previous century to the present with a focus between the 1950s and 1970s. This was the period when the traditional ways of the community started to degrade due to the entrance of actual money into the local community, as a consequence of

long term immigration. That meant that I had to seek people aged 60 and above. They were the ones that had experienced life in Olympos in the past and were still experiencing it at the present. Their point of view would shed light on all these changes that had taken place in the social structure. I would extract their views about those changes from semi-structured in-depth interviews in Olympos and also Rhodes. I aimed to intervene as little as possible in their narrative so the authenticity would be preserved.

To a large extent that aim was accomplished without a specific questionnaire. Although there were some questions about the ritual process of the ceremony and the social structure of the community, the subjects of the research were free to talk about anything they considered important. At the time I thought that this might reveal unknown information that had never before been recorded in the bibliography. The first questions used in most of the interviews were their demographics (name, age, birth order, siblings, profession etc.). These were followed by questions about their birthplace, as lead-in to questions more directly relevant to my topic. More specifically I would ask them questions about the ritual of “Ta Efta”: if they knew anything about the ritual itself, its context and its main purpose, what took place before and during the ritual, who the guests were, the presents they brought and received in return, as well as the involvement of the mother in the whole ritual process and the role of the midwife.

These questions revealed to me information about the sacred but also the secular ways they followed so as to protect the infant and the mother. For example, the in-depth interviews revealed many protective practices for preventing evil that could harm the new mother and her baby (Gennep, 2016). I also learned about the factors taken into account in choosing the newborns godparents, as well as the way the assets of the family were inherited, always having in mind the specific chronological period. I noticed that in all the interviews the subjects would consciously draw a clear-cut line between the years before and those after the war. The situation before the war was more conservative and rigid as far as the social and economical hierarchy were concerned. The clear-cut line was drawn with the beginning of the transpontical immigration to the large cities of Europe, America, Africa and Asia. This style of immigration was the main catalyst of the social desintegration of Olympos.

The subjects of the research also referred to the practice of “Glenti” which connected and concluded the whole ritual. Like every other Glenti in Olympos, the Glenti of The Efta had its own significance, thematology and process. At first, as in every other Glenti, the ritual began with the best and eldest singer of the company, singing special traditional songs, about heroic actions, love, and other matters of everyday life, similar to traditional songs of the

mainland of Greece. Afterwards, the singer who had sung the previous songs, had the obligation to sing the first two “mantinades”, so the Glenti would begin. Mantinades after these referred to the infant, its family, Moires and the Saints of Orthodoxy. This thematology would fade into other topics that might emerge spontaneously and dialogically.

The next part of the interviews focused on questions about the social layering and division of the population into specific classes. These derived from their family background, order of birth and their name, as will be analyzed in the main part of this thesis. I will also talk in detail about the special practice of name-giving called “Anestema” which was the ruler of the social norm and behavior.

I thus slowly progressed to fill in all the discontinuities and gaps in order to reach my destination. Foremost in my mind was not my Ithaka but rather my journey through the uncharted waters of Ethnography and Anthropology, and my intention to reveal the secrets of a world that I only unconsciously, partly knew until then.

## **1. Ανανέωση Δεσμού**

Αφήνοντας πίσω μου την Κρήτη και επιστρέφοντας στη Ρόδο, ενημέρωσα την οικογένεια μου ότι θα πήγαινα να μείνω για κάποιο διάστημα στο χωριό, συνδυάζοντας έτσι την γιορτινή περίοδο του Πάσχα, με την ερευνητική διαδικασία. Προθυμοποιήθηκαν να με ακολουθήσουν και έτσι αρχίσαμε τις ετοιμασίες για το οικογενειακό, όπως κατέληξε ταξίδι. Αυτό ήταν κάτι ευχάριστο και συνάμα συγκινητικό για όλους, μιας και η τελευταία φορά που γιορτάσαμε το Πάσχα στην Όλυμπο ήταν το 2007, την χρονιά πριν πεθάνει ο πατέρας της μητέρας μου, ένας άνθρωπος ο οποίος με μεγάλωσε και στον οποίο χρωστώ τα βιώματα και τις αναμνήσεις μου, κατά ένα μεγάλο ποσοστό.

Θα αναχωρούσαμε με το πλοίο από Ρόδο με προορισμό τα Πηγάδια, το κεντρικό λιμάνι της Καρπάθου. Το πλοίο ήταν γεμάτο από συγχωριανούς οι οποίοι πήγαιναν στον χωριό για τον ίδιο με εμάς λόγο. Το ταξίδι μας ήταν εύκολο με την θάλασσα γαληνεμένη, κάτι ασυνήθιστο για το μονίμως ανταριασμένο Καρπάθιο Πέλαγος. Καθ' όλη τη διάρκεια του ταξιδιού κουβεντιάζαμε με τους συγχωριανούς μου, ώσπου η ώρα πέρασε και το λιμάνι των Πηγαδίων φάνηκε στον ορίζοντα. Φθάνοντας στα Πηγάδια έπρεπε να βρω τρόπο να ανέβω στο χωριό, μιας και το δικό μας αυτοκίνητο ήταν πλήρες και γεμάτο με τις προμήθειες που χρειαζόμασταν για να διανύσουμε την γιορτινή περίοδο. Έτσι άρχισα να ψάχνω στο λιμάνι για μεταφορικό μέσο. Αμέσως προθυμοποιήθηκε ένας συγγενής του πατέρα μου. Η κούραση και η ταλαιπωρία από το πλοίο, έμελλε γρήγορα να παρακαμφθεί από τις λησμονημένες μυρωδιές και τα άγρια τοπία, τα οποία σχεδόν μεμιάς με γαλήνεψαν. Μυρωδιές από βότανα, και άγρια δέντρα, η καταγάλανη θάλασσα στο βάθος του ορίζοντα, και τα πράσινα, τριγύρω μας, βουνά, ήταν ο καμβάς που μας συντρόφευε μέχρι το τέλος της διαδρομής.

Στην τελευταία στροφή του δρόμου από Πηγάδια για Όλυμπο κλιμακωτά και σαν αγγελοπουλικό πλάνο, άρχισε να εμφανίζεται μπροστά μας το χωριό, η Όλυμπος, με την δύναμή της να μαγνητίζει τα βλέμματα. Επιβλητική και δεσπόζουσα, σκαρφαλωμένη και λησμονημένη πάνω στους πρόποδες του Προφήτη Ηλία, περιμένοντας τους απανταχού χωριανούς να δώσουν ξανά ζωή, έστω και για λίγες μέρες μέσα στα στενά της σοκάκια και στα κλειστά σπίτια.



Αυτό έμελλε να γίνει σύντομα να και για περιορισμένο χρονικό διάστημα. Ξαφνικά η πλατεία του χωριού, η Μακρυμύττα<sup>1</sup> είχε γεμίσει αυτοκίνητα, βαλίτσες, κούτες και ανθρώπους. Οι κάτοικοι της βγήκαν από τα σπίτια και τα καφενεία να υποδεχτούν τους ταξιδιώτες, το ίδιο και εμάς. Η Σοφία και ο σύζυγός της μας υποδέχτηκαν σαν να μην είχαμε λείψει ποτέ από εκεί, με ανοιχτή αγκαλιά. Μας κέρασαν ένα γρήγορο αναψυκτικό, και ξεκινήσαμε να ανηφορίζουμε προς το εσωτερικό του χωριού. Ήταν μεσημέρι όταν φθάσαμε, αλλά ο καιρός δεν έδειξε να λυπάται πολύ, ούτε εμάς, ούτε και το χωριό. Ανεβαίνοντας τα ατέλειωτα σκαλοπάτια, συναντούσαμε ανά διαστήματα μερικούς από τους μόνιμους κατοίκους, οι οποίοι αναλώνονταν σε κάθε είδους δουλειά. Μυρωδιές από το καμένο «αθυμάι» και τα «φρούανα»<sup>2</sup> μέσα στους ξυλόφουρνους, σε έπαιρναν πίσω στα παιδικά χρόνια. Και μέσα σε αυτή τη ζάλη, γυναίκες γνώριμες να μας χαιρετάνε και να μας εύχονται καλές διακοπές. Οι άνδρες πιο βαρύθυμοι, περνούσαν προς το ποταμό πιο βιαστικοί, αν και το ίδιο ομιλητικοί.

Κάποια στιγμή, φθάσαμε στο Σελάι,<sup>3</sup> και στο καφενείο «Παρθενών» όπου μείναμε να χαιρετίσουμε την κουμπάρα των γονιών μου και οικογενειακούς μας φίλους, περιμένοντας ταυτόχρονα τους υπόλοιπους της οικογένειας να φθάσουν στο χωριό. Κουβαλήσαμε τα πράγματα στο σπίτι και αφού φάγαμε κάτι πρόχειρο ανηφορίσαμε οι άνδρες τα σκαλοπάτια του Σελαίου για να πάμε στο καφενείο, να βρούμε τους υπόλοιπους συγχωριανούς μας. Κουβεντιάζοντας με καλή παρέα και αλκοόλ, η ώρα πέρασε, τα βλέφαρα άρχισαν να βαραίνουν και το σώμα να ζητά ανάπαυση. Έπεσα για ύπνο, ανυπομονώντας για την επόμενη μέρα, με τον αέρα να χτυπάει ασταμάτητα τα παραθυρόφυλλα.

Η επόμενη μέρα ξημέρωσε, βρίσκοντάς μας ευδιάθετους και αναζωογονημένους. Ο Γραϊός<sup>4</sup> δεν επέτρεπε να σταθείς για πολύ ώρα κάπου εξωτερικά παροτρύνοντάς μας να αναζητήσουμε καταφύγιο στην κουζίνα του σπιτιού, όπου μείναμε για αρκετή ώρα. Εκείνη την ώρα φάνηκε και ο πρώτος μας επισκέπτης, η θεία η Μαρία, η οποία μας καλωσόρισε κρατώντας ένα σακουλάκι με φρέσκα αυγά από το κοτέτσι της. Μιλώντας για αρκετή ώρα αποφασίσαμε να κάνουμε μια γρήγορη βόλτα στο χωριό, να ξαναθυμηθούμε όλα εκείνα τα οποία είχαν σβηστεί από την μνήμη μας, έπειτα από την απουσία μας. Τα δαιδαλώδη στενά είχαν παραμείνει τα ίδια, μόνο πιο παραμελημένα, από τη στιγμή που οι μόνιμοι κάτοικοι

---

<sup>1</sup> Η πλατεία του χωριού, μέχρι την οποία φθάνει το αυτοκίνητο. Από εκεί και έπειτα ο επισκέπτης και ο ντόπιος συνεχίζουν πεζοί την διαδρομή τους.

<sup>2</sup> Άγριο θυμάρι που χρησιμεύει σαν φυτικό προσάναμμα και κλαδιά, απαραίτητα για το φούρνισμα στον ξυλόφουρνο

<sup>3</sup> Η πλατεία στο κέντρο του χωριού, πλαισιωμένη από δύο καφενεία, και δύο κατοικίες.

<sup>4</sup> Βορειοανατολικός ψυχρός άνεμος

έχουν λιγοστέψει, θυμίζοντας έτσι σε όλους την ερήμωση που κυριαρχεί. Ανανεώνοντας τη μνήμη μας, η ώρα πέρασε και επιστρέψαμε στο σπίτι, όπου φάγαμε όλο μαζί μεσημεριανό, λέγοντας τις εντυπώσεις μας από την σύντομή μας βόλτα.

Μετά από ώρα, η καμπάνα της εκκλησίας σήμανε για τον εσπερινό. Από την αρχή είχα στο μυαλό μου ότι το δείγμα των ανθρώπων που θα επιθυμούσα να συνεργαστώ για να στελεχώσω την έρευνά μου, θα ήταν τυχαίο και θα προέκυπτε από την ευκολία της προσέγγισης του καθενός. Ήθελα όμως σίγουρα, ένας από αυτούς να είναι ο παπά- Γιάννης. Ο παπά- Γιάννης Διακογεωργίου, είναι ένας από τους μόνιμους κατοίκους του χωριού, χειμώνα καλοκαίρι, και στενός συγγενής, από την μεριά της μητέρας μου. Μια φυσιογνωμία, ξεχωριστή για το χωριό μας, ζώντας την Όλυμπο σε όλες τις φάσεις και τις μεταβολές της μέχρι και σήμερα, περνώντας από πολλές φάσεις και ο ίδιος. Γεννημένος την δεκαετία του 1930 ενέπιπτε στο απαιτούμενο ηλικιακό φάσμα. Εκτός αυτού, από μεράκι προσωπικό ασχολείται και κατέχει με μεγάλη επάρκεια και ακρίβεια λαογραφικά και κοινωνικά στοιχεία της ζωής της Ολύμπου και ανά πάσα στιγμή μπορεί να τα φέρει στο νου του και να τα αναπαραστήσει σαν γεγονότα που συνέβησαν εχθές. Με αυτό το στοιχείο στο μυαλό μου, βρέθηκα υπερβολικά αγχωμένος, συνειδητοποιώντας ότι το ξεκίνημα της πορείας μου, επρόκειτο να λάβει σάρκα και οστά από εκείνη τη στιγμή. Ετοιμάστηκα και πίνοντας έναν γρήγορο καφέ, έτρεξα στην εκκλησία για να προλάβω τον παπά, ο οποίος όμως είχε ήδη τελειώσει την λειτουργία. Σκεφτικός μέσα στην πλατεία του χωριού από την πρόσφατη, προσωρινή μου αποτυχία, ένιωσα ένα αίσθημα ανακούφισης. Θεώρησα ότι ο τρόπος προσέγγισης μου έπρεπε να είναι πιο ήπιος και συστηματικός. Έτσι αποφάσισα να κάνω υπομονή και να περιμένω να περάσει και αυτή η νύχτα στο καφενείο.

Η μέρα που μας υποδέχτηκε ήταν διαφορετική. Ίσως η πιο διαφορετική ημέρα που είχα βιώσει τα τελευταία χρόνια σαν επισκέπτης στο χωριό. Αφού ξυπνήσαμε και ετοιμαστήκαμε, αποφασίσαμε να πάμε μια εκδρομή, σε μια τοποθεσία, η οποία φαινόταν κοντινή. Όμως τα φαινόμενα απατούν. Εγώ το θεώρησα μια ευκαιρία, έναν τρόπο να με βοηθήσει να δω το χωριό όπως δεν το είχα ξαναδεί, κυρίως λόγω της παιδικής μου αφέλειας και έτσι δέχθηκα. Περπατήσαμε μέσα στο χωριό, ώσπου φθάσαμε στην Όξω Καμάρα, ή αλλιώς την Αρχοντοκαμάρα. Μια συνοικία στο χωριό στην οποία τα σπίτια είναι χτισμένα τοξωτά, στο πλάι ενός γκρεμού, αγναντεύοντας την δυτική πλευρά του χωριού, και τις ασπρισμένες Φύσες, στο έλεος του ανέμου και των καιρών. Περπατήσαμε μέχρι που βρεθήκαμε στο τελευταίο σπίτι, με τον δρόμο να τελειώνει και το ορεινό μονοπάτι να ξεκινά, στο Αμπελάκι. Οι πρόσφατες κατολισθήσεις είχαν καταστρέψει ένα μέρος του, όμως ακόμα ήταν δυνατή η διάβαση. Μέρη που δεν είχα ξαναδεί. Γήινα χρώματα να εναλλάσσονται και

να δημιουργούν μια διαφορετική παλέτα από εκείνη που έχει συνηθίσει το μάτι, ενός ανθρώπου της πόλης, έντονες μυρωδιές από το θυμάρι και την ρίγανη που φύτεωναν στα βράχια να σε συνεπαίρνουν. Εκεί οι μεγαλύτεροι μας έδειχναν τα εγκαταλελειμμένα πλέον αμπέλια και μας έδιναν πληροφορίες σχετικά με την κτήση τους και διάφορες αναμνήσεις τους από το μονοπάτι, το οποίο κάποτε διάβαιναν καθημερινά όλοι οι κάτοικοι για να εκτελέσουν διάφορες εργασίες. Το μόνο που έμεινε να θυμίζει εκείνη την εποχή ήταν ξεχασμένα υποδήματα στην άκρη του μονοπατιού, και πέτρες με πελεκημένα ονόματα και ημερομηνίες. Από εκεί και μετά από αρκετή ώρα φάνηκε ένα καταπράσινο και δροσερό δάσος, ο Κάτω Παπάς, και απέναντι η Ευγόνιμος, παραλία η οποία τροφοδοτούσε με άμμο τους ντόπιους για να κατασκευάσουν τα σπίτια τους. Αφού ξαποστάσαμε για ώρα, πήραμε τον δρόμο του γυρισμού. Αν και ο ορεινός μας περίπατος κράτησε αρκετή ώρα, εξυπηρέτησε στο έπακρο τον σκοπό του, να μου ξυπνήσει όλη εκείνη την απαραίτητη νοσταλγία και τα αισθήματα που χρειαζόμουν για να μπω στο ρόλο μου.

Αυτό επρόκειτο να ολοκληρωθεί την επόμενη ημέρα, το Σάββατο του Λαζάρου. Η μητέρα μου είχε σηκωθεί από νωρίς το πρωί και με πληροφόρησε ότι θα κατέβαινε στο Νάκρος, να φουρνίσει μαζί με την θεία «αλατζάρους», απαραίτητο αρτοσκεύασμα της Μεγαλοβδομάδας. Κατηφορίζοντας βρέθηκα στην άκρη του βουνού να ατενίζω το πέλαγος που ανοιγόταν μπροστά μου απέραντο για αρκετή ώρα. Ύστερα πήγαμε και φάγαμε όλοι μαζί στην αυλή του σπιτιού της θείας μου. Συζητώντας και περνώντας ευχάριστα ήρθε η στιγμή που οι περισσότεροι ξεκίνησαν να ανηφορίζουν για το καφενείο και το σπίτι. Ασυνείδητα επέλεξα να παραμείνω για κάποια ώρα ακόμα εκεί, χαζεύοντας στις παλιές φωτογραφίες των τοίχων, που έδειχναν τους προγόνους μας, και ξεφυλλίζοντας τα βιβλία που υπήρχαν εκεί, όταν για έκπληξή μου με φώναξε η θεία μου να πάω να τη δω. Κατεβαίνοντας στο σπίτι, είδα εκεί την μητέρα μου μαζί με την θεία και μια φίλη τους, η οποία με καλωσόρισε και με χαιρέτησε. Δίχως να το γνωρίζω, η μητέρα μου της είχε κάνει μια κουβέντα για το θέμα της εργασίας μου και εκείνη προθυμοποιήθηκε να μου μιλήσει για εκείνα που γνώριζε. Γεννημένη την δεκαετία του 40 και μεγαλωμένη στην Όλυμπο, πληρούσε και εκείνη τα κριτήρια, όπως και η θεία. Αφού είπαμε διάφορα περί ανέμων και υδάτων, με παρότρυνση δική της, ξεκίνησα να την ρωτάω και να μου απαντάει, ό,τι γνώριζε σχετικά με τα Εφτά, το ίδιο και η θεία μου.

Τόσο αβίαστα και ξαφνικά, συνειδητοποίησα ότι το μεγαλύτερο άγχος που κουβαλούσα ερχόμενος στο χωριό, διαγράφηκε από μπροστά εν ριπή οφθαλμού, χωρίς να το προσπαθήσω ιδιαίτερα. Αγνοούσα μέχρι τότε ότι είχα στα χέρια μου το βασικό κλειδί, που θα μπορούσε να μου ξεκλειδώσει τον δρόμο για την έρευνα, παραμερίζοντας τις ανησυχίες

που με διακατείχαν και αναφέρθηκαν στους προβληματισμούς της εισαγωγής. Το κλειδί αυτό δεν ήταν άλλο από την εντοπιότητά μου, το γεγονός δηλαδή ότι γνωρίζομαι με καθέναν ξεχωριστά από τους κατοίκους. Έτσι απομάκρυνα από το μυαλό οποιαδήποτε υπόνοια αποστασιοποίησης και αποδέχθηκα με φυσικότητα την κατάσταση, όπως εκείνη ήρθε. Η ανανέωση του δεσμού είχε πραγματοποιηθεί, και το εγχείρημά μου έπαιρνε σάρκα και οστά.

## **2. Το γονικό στο γονικό**

Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων που πραγματοποίησα στο χρονικό διάστημα το οποίο εκτελούσα την επιτόπια έρευνα, προέκυψαν κάποια δεδομένα, μέσα από την ελευθερία που είχα παραχωρήσει στους συνομιλητές μου να μιλήσουν ανοιχτά για ό,τι πίστευαν πως είχε σχέση με την δημιουργία της φυσιογνωμίας της Ολύμπου, όπως τη γνωρίζουμε σήμερα. Έτσι πραγματοποιήθηκε εκτενής αναφορά στην δόμηση του κοινωνικού οικοδομήματος της Ολύμπου, αλλά και τις φάσεις, ιστορικές, κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές, που πέρασε μέχρι να φθάσουμε στη σημερινή του μορφή. Είναι βαθιά χαραγμένο στα ενδόμυχα οποιουδήποτε έχει επισκεφθεί ή ασχοληθεί με την Όλυμπο, ότι πρόκειται για ένα μέρος στο οποίο η έννοια της παράδοσης είναι πλήρως συνυφασμένη με την ταυτότητα του, αλλά και των κατοίκων της. Ωστόσο, η έννοια της παράδοσης πολλές φορές είναι παραπλανητική όπως στην περίπτωση όπου οι τηρητές της την αντιλαμβάνονται περισσότερο ως ρουτίνα πράξεων, ξεχνώντας τις διάφορες νοηματοδοτήσεις οι οποίες μπορεί να υπάρχουν πίσω από μία πράξη, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση των Εφτά, όπως θα δείξω παρακάτω.

Όπως και τα περισσότερα νησιά του Αιγαίου Πελάγους, το ίδιο και η Κάρπαθος, γνώρισε πολλούς κατακτητές εξαιτίας της στρατηγικής τοποθεσίας, στο ενδιάμεσο της Ρόδου και της Κρήτης, ούσα το δεύτερο μεγαλύτερο νησί της Δωδεκανήσου. Η παρουσία τόσο διαφορετικών κατακτητών στο πέρασμα των αιώνων και της ιστορίας, διαμόρφωσε ένα εξαιρετικά περίτεχνο ψηφιδωτό, το οποίο σφυρηλάτησε τη φυσιογνωμία, αλλά και την ταυτότητα ολόκληρου του νησιού. Ωστόσο, αν κάτι ξεχωρίζει την Κάρπαθο και ειδικότερα την Όλυμπο, από τα υπόλοιπα νησιά του Αιγαίου, εκείνο είναι το κληροδοτικό της δίκαιο. Πάνω σε αυτό ήταν δομημένο με περισσή σχολαστικότητα, ολόκληρο το οικονομικό και κατά συνέπεια το κοινωνικό οικοδόμημα, με πλήρη λειτουργικότητα ολόκληρων αιώνων, κατορθώνοντας να επιβιώσει αυστηρά μέχρι και το πρώτο μισό του 20<sup>ου</sup> αι. αλλά και τις πρώτες δεκαετίες που ακολούθησαν.

Μιλώντας για το κληροδοτικό δίκαιο, αρκετοί είναι εκείνοι που θεωρούν ότι αποτελεί ένα σύνολο άγραφων κανόνων, ίσως όχι άδικα καθώς ήταν κάτι το οποίο διαδόθηκε μέσα

από την πρακτική του λειτουργία ανά τους αιώνες στο σύνολο της Καρπάθου, αλλά περισσότερο στην Όλυμπο. Το κληροδοτικό δίκαιο αφορά ένα σύνολο ρυθμιστικών κανόνων και παραμέτρων, που αναφέρουν ρητά τον τρόπο με τον οποίο μεταβιβάζεται και διαχειρίζεται η περιουσία από γενιά σε γενιά με βασικό χαρακτηριστικό το όνομα του προκατόχου και του αποδέκτη, δηλαδή η περιουσία του πατέρα μεταβιβάζεται στον πρωτότοκο γιό του, ο οποίος φέρει το όνομα του παππού του από τη μεριά του πατέρα του και η περιουσία της μητέρας, στην πρωτότοκη κόρη της η οποία φέρει πάλι το όνομα της γιαγιάς της από τη μεριά της μητέρας της. Αυτό το έθιμο κωδικοποιήθηκε από τη γενική συνέλευση των κοινοτήτων του νησιού, σε ένα κείμενο το οποίο συντάχθηκε στις 8 Φεβ. το 1864 στο Απέρι της Καρπάθου, την τότε πρωτεύουσα του νησιού. Έφερε την υπογραφή των δημάρχων της Καρπάθου και άλλων προεστών, όπως επίσης και τη σφραγίδα των κοινοτήτων. Η σφραγίδα αυτή ήταν χωρισμένη σε τέσσερα τμήματα, ένα για κάθε δήμο του νησιού. Επομένως για τη λήψη κάποιας ομόφωνης απόφασης ήταν απαραίτητη η εξασφάλιση της σύμφωνης βούλησης και των τεσσάρων Δημάρχων (Νουάρος, 1984, σ. 10).

## **2.1 Πίσω στο χρόνο**

*«[...]Κοίταξε η Κάρπαθος και ειδικά η Όλυμπος είχε πάρα πολλές ιδιαιτερότητες. Μάλιστα μου έλεγε ο πατέρας μου ότι σ' όλες τις δύσκολες περιόδους, πολέμους και τα σχετικά περιμένανε να δούνε τι θα αποφασίσει η Όλυμπος για να ακολουθήσουν τα υπόλοιπα χωριά. Τόσο πολύ. Είχε καλή ποιότητα ανθρώπων και λόγιους ανθρώπους και ήταν ένα κομμάτι του νησιού ξεχωριστό από τα άλλα χωριά. Και είχε τους δικούς του τρόπους και τους δικούς του, ας πούμε, νόμους και γενικά όλα ξεχωριστά από τα άλλα χωριά της Καρπάθου. Ήτο και το πιο δύσκολο ίσως και το μεγαλύτερο, ήτο το μεγαλύτερο χωριό της Καρπάθου και ήτο αναγκασμένοι λοιπόν να βρούν ένα τρόπο να ζούν, γιατί δυό στοιχεία ήτο που αποτελούσαν τη κοινωνία της Ολύμπου, το κοινωνικό στοιχείο και το βιοτικό στοιχείο. Και έπρεπε να βρούν ένα τρόπο να ζούν αρμονικά και να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν όλα τα δύσκολα χρόνια, γιατί είχε έναν πληθυσμό η Όλυμπος 3.000 κατοίκους. Σήμερα βλέπετε την έκταση που κατέχει που είναι πάρα πολύ μεγάλη, βέβαια είναι ελάχιστα τα σπίτια που είναι ανοιχτά και φαντάζεστε ότι όλα αυτά τα σπίτια ήταν ανοιχτά και όλοι οι άνθρωποι εδώ. Και είχε πολύ κόσμο είχε 3.000 κατοίκους. Το μεγαλύτερο χωριό της Καρπάθου».*

Στο απόσπασμα που προηγήθηκε μιλάει ένας από τους βασικούς συνομιλητές μου στην Όλυμπο, γνώστης της παράδοσης και της ιστορίας του τόπου μας. Μάλιστα ο πατέρας του και γενικότερα μέλη της οικογένειας του είχαν διατελέσει επί σειρά ετών δήμαρχοι και κοινοτάρχες της Ολύμπου, μιας και κατάγονταν από γενιά κανακάρηδων και είχαν υψηλή θέση στο εσωτερικό της κοινωνίας.

Η Όλυμπος, την περίοδο της ακμής της αποτελούσε ξεχωριστό δήμο, μέχρι και την ενσωμάτωσή του νησιού με τον υπόλοιπο ελληνικό κορμό. Κατά την οθωμανική κυριαρχία του νησιού η διοίκηση του Δήμου της Ολύμπου, ήταν αρμοδιότητα μιας τριανδρίας. Μέχρι και το 1879, αναλάμβαναν τη διοίκηση ο προεστός, και δύο δημογέροντες. Μετά από το 1879, ο Διοικητής της Καρπάθου Χασάν Μπέης, τους μετονόμασε σε μουχτάρηδες (πρώτος, δεύτερος). Ο πρώτος και ο δεύτερος είχαν το δικαίωμα να έχουν τις δικές τους προσωπικές σφραγίδες, προνόμιο το οποίο δεν αναγνωριζόταν στον τρίτο της ομάδας που ονομαζόταν δημογέροντας. Η πρακτική αυτή ίσχυσε μέχρι και την κατάκτηση του νησιού από τους Ιταλούς το 1912.

Κατά την περίοδο της Ιταλικής κατοχής παρατηρούνται οι επόμενες φάσεις όσον αφορά τη διοίκηση του Δήμου. Η πρώτη αλλαγή που επιφέρουν είναι στην ονομασία των στελεχών της διοίκησης ως πρώτος, δεύτερος και τρίτος Δήμαρχος. Δεύτερη σημαντική αλλαγή την οποία εισάγουν είναι η δημιουργία μιας ενιαίας σφραγίδας του Δήμου: «Δημογεροντεϊόν Ολύμπου Καρπάθου». Αυτό ωστόσο μεταβάλλεται το 1915, χρονολογία στην οποία η διοίκηση της κοινότητας ανατέθηκε σε ένα Δ.Σ υπό την καθοδήγηση ενός δημάρχου, εκλεγμένου από τους δημότες, με το δικαίωμα της τοπικής αυτοδιοίκησης να αποτελεί πλέον παρελθόν. Ο δήμαρχος μετατρέπεται σε υπάλληλο της ιταλικής κυβέρνησης με το όνομα Ποδέστα, αλλά και το ίδιο το δημοτικό συμβούλιο διαλύεται (Κόνσολας, 1963, σ. 219). Ο αντίκτυπος της συγκεντρωτικής διακυβέρνησης σύμφωνα με τα φασιστικά πρότυπα, που ξεκινάει στην Ιταλία με την άνοδο του Μουσολίνι το 1922 γίνεται εμφανής και στον τρόπο με τον οποίο ρυθμίζονται τα θέματα στις κατακτημένες περιοχές, καθώς μιλάμε για Ιταλική επικράτεια. Ο Ποδέστα έχει το δικαίωμα να διατηρεί στην υπηρεσία του έναν γραμματέα επιφορτισμένο και με καθήκοντα ταμιά, όπου και ο ίδιος διορίζεται από τον Ιταλό διοικητή του νησιού. Αυτά συνέβαιναν μέχρι το έτος 1937.

Στις 5 Οκτωβρίου το 1944 ξεσπάει στην Κάρπαθο ένοπλη επανάσταση κατά των Ιταλών κατακτητών. Στην Όλυμπο με την άρνηση των κατοίκων να συμμετάσχουν στην απογραφή που επέβαλλαν οι κατακτητές, η εξέγερση κορυφώνεται όταν γυναίκες με φουρνοκόκνταρα, πέτρες και αυτοσχέδιο οπλισμό, στράφηκαν κατά των ένοπλων δυνάμεων κατοχής, ενώ στις Μενετές οι κάτοικοι ξεσηκώθηκαν με ένοπλο αγώνα και εκδίωξαν τους

κατακτητές. Αποτέλεσμα της Επανάστασης ήταν η Κάρπαθος, πρώτη απ' όλα τα Δωδεκάνησα να απελευθερωθεί και στις 11 του Οκτώβρη να υπογραφεί η επίσημη παράδοση των Ιταλών και η διακήρυξη της ένωσης του νησιού με την Ελλάδα. Με την ένωση της Καρπάθου στην ελληνική επικράτεια, μεταβάλλεται και το σύστημα διοίκησης και ο θεσμός του Ποδέστα καταργείται επισήμως το 1948, με τον ΑΝ 798/1948 «περί εισαγωγής εις την Δωδεκάνησον των διατάξεων του ΚΝΔΚ» όπου πλέον ο Δήμος Ολύμπου ξεκινά να διοικείται βάσει της Ελληνικής Νομοθεσίας (Κόνσολας, 1963, σ. 220)

Δικαίωμα ψήφου διατηρούσαν όλοι οι άνδρες δημότες του χωριού, ωστόσο εκλέξιμο δικαίωμα καθώς και δικαίωμα τοποθέτησης επί της διαδικασίας είχαν μονάχα οι Κανακάρηδες. Η εκλογή τους σε αξιωματική θέση, γινόταν δια βοής, μέσα από τη συνέλευση που λάμβανε χώρα στην Αγία Τριάδα την ημέρα του Αγίου Πνεύματος και πρώτος άρχοντας του χωριού εκλεγόταν εκείνος ο οποίος είχε το μεγαλύτερο πλήθος από μαγκουροφόρους<sup>5</sup> να ζητοκραυγάζουν υπέρ του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της αυστηρότητας με την οποία τηρούνταν τα παραπάνω αποτελεί μια συνέλευση στην οποία, ενώ το σώμα είχε αποφασίσει να δώσει τον λόγο σε όλους τους παρευρισκόμενους, ο κανακάρης Βασίλειος Γεωργίου Παπαβασίλης ή Βασιλάκης είπε την φράση: « *Οι έχοντες τη γη, έχουνσι και το λόγο*», γεγονός το οποίο περίτρανα αποδεικνύει την ηγεμονική και κυρίαρχη θέση των κανακάρηδων στα κοινωνικοπολιτικά πράγματα του χωριού, καθώς κριτήριο ανωτερότητας ήταν η οικονομική ευμάρεια του κάθε πολίτη, μετρήσιμη με παραγωγικά μέσα και εργαλεία (Μαρξ, 1984) αλλά και το σύνολο του συσσωρευμένου συμβολικού και οικονομικού κεφαλαίου στο πρόσωπό τους με όρους Bourdieu (2006). Από το 1915 και έπειτα η εκλογή των αρχόντων γινόταν με ψηφοφορία.

Η πολιτική συγκυρία που επικρατούσε στο νησί κατά την περίοδο της κατοχής του από ξένους κατακτητές, βοήθησε στη συντήρηση του συγκεκριμένου δικαίου και στην τελειοποίησή του, από το 1538 όπου η Κάρπαθος περιήλθε στην κατοχή των Τούρκων, οι οποίοι δεν επενέβαιναν στα διοικητικά θέματα του νησιού (Vernier, 2001, σ. 40), παρά μόνο στην συλλογή των φόρων (μακτού) (Νουάρος, 1984), γεγονός το οποίο διατηρήθηκε μέχρι και το 1912. Σε επόμενο στάδιο η Ιταλική κατάκτηση του νησιού αρχικά συντήρησε και ύστερα προσπάθησε να περιορίσει την διοικητική αυτονομία του χωριού κατά κάποιον βαθμό, ως και το 1947. Τα χρόνια που θα ακολουθήσουν αποτελούν την παρακμή του συγκεκριμένου συστήματος και την εκ νέου αναστήλωσή του.

---

<sup>5</sup> Μεγάλοι σε ηλικία άνθρωποι οι οποίοι με τη μαγκούρα τους επέβαλλαν τη δημόσια ευταξία, όταν η κατάσταση τίθεντο εκτός ελέγχου.

## 2.2 Περιουσία

*«Κανακάρης και κανακαριές αποκαλούνταν στην Κάρπαθο οι κατά φύλο πρωτότοκοι μιας οικογένειας, δικαιωματικοί κάτοχοι κληρονομιαίων αγαθών τα οποία συνιστούσαν αδιαίρετα, επώνυμα και έμφυλα σύνολα. Οι Κανακάρηδες ως κυρίαρχη κοινωνική ομάδα, είχαν στην κατοχή τους τα πλέον εύφορα τμήματα της γης, ενώ συγχρόνως έλεγχαν τις διοικητικές και δικαστικές λειτουργίες της κοινότητας»* (Vernier, 2001, σ. xi). Αν και σήμερα οι όροι αυτοί χρησιμοποιούνται κυρίως για να προσδιορίσουν τη σειρά γέννησης, παλιότερα είχαν βαρύτερη σημασία. Η περιουσία αποτελούσε ξεχωριστή προίκα για τον άνδρα και την γυναίκα μέσα σε ένα γάμο, καθένας εκ των οποίων είχε την κυριαρχία πάνω στο δικό του τμήμα. Προσαρμόζοντας στη δική μας περίπτωση, αυτή της Ολύμπου, την θεωρία του Bourdieu, το σύνολο της περιουσίας, όλου του χρηματικού κεφαλαίου, η κατοχή γης, εξαρτημένη από τους κανακάρηδες εργατικής δύναμης καθώς και τα πλουτοπαραγωγικά μέσα και εργαλεία, συγκροτούσαν το «υλικό κεφάλαιο», ή διαφορετικά «οικονομικό», της άρχουσας τάξης των κανακάρηδων. Το υλικό κεφάλαιο, έχει ως βάση του προδιαθέσεις<sup>6</sup>, οι οποίες δεν εγγράφονται παθητικά, αλλά κατασκευάζονται. Κατά τον Bourdieu (2006), *«η αρχή αυτής της κατασκευής έγκειται στο σύστημα των δομημένων και δομουσών προδιαθέσεων που συγκροτείται από την πρακτική και είναι προσανατολισμένο προς πρακτικές λειτουργίες»*. Ως πρακτική λειτουργία στην περίπτωση της Ολύμπου, θα πρέπει να ιδωθεί η διαίριση της καθεστηκυίας τάξης πραγμάτων, του κοινωνικού οικοδομήματος των κανακάρηδων, μέσα από την εξασφάλιση της οικονομικής τους υπεροχής. Το σύστημα έπρεπε να συνεισφέρει και συμβάλει με τέτοιο τρόπο, ώστε τίποτα να μην μπορεί να οδηγήσει στην ανυπακοή. Οι έξεις και οι προδιαθέσεις αυτές εγγράφονταν παθητικά στο συνειδητό και το ασυνείδητο των δρώντων υποκειμένων, επιφανών και μη, ρυθμίζοντας τη συμπεριφορά τους προς πρακτικές με τη λογική του «κοινού νου» (Bourdieu, 2006) και χαρακτηρίζοντας οποιαδήποτε άλλη σκέψη και πράξη αντίθετη προς αυτές, αποκλίνουσα συμπεριφορά.

Η περιουσία της οικογένειας παρουσιάζει κάποιες χαρακτηριστικές ιδιομορφίες. Πρώτη ιδιομορφία είναι η διαίρεσή της σε γονική και επίκτητη περιουσία. Στο σύνολο της γονικής περιουσίας συγκαταλέγεται όλος εκείνος ο πλούτος, αγροτικός, παραγωγικός, χρηματικός κ.α., ο οποίος μπήκε στην οικογενειακή περιουσία ακολουθώντας το κληρονομικό δίκαιο που ορίζει ότι θα μεταβιβάζεται ες αεί από τους γονείς στα πρωτότοκα

---

<sup>6</sup> Διαφορετικά, προλήψεις- έξεις.



παιδιά που φέρουν τα ονόματα της γιαγιάς και του παππού, από την μεριά της μητέρας και του πατέρα αντίστοιχα. Αυτό δεν εξαρτάται από την καλή θέληση του γονιού, αλλά ορίζεται νομικά. Από την άλλη στο σύνολο της επίκτητης περιουσίας συγκαταλέγεται ό,τι αποκτήθηκε από αγορές και άλλες ενέργειες, κατά τη διάρκεια του γάμου. Οι γονείς είχαν την ευχέρεια να μοιράσουν το σύνολο της επίκτητης περιουσίας με όποιον τρόπο εκείνοι επιθυμούσαν, είτε προικίζοντας τα υπόλοιπα παιδιά τους, είτε δίνοντάς τα και αυτά στα πρωτότοκα.

Η γονική περιουσία δε μεταβιβαζόταν στο νέο ανδρόγυνο μετά το θάνατο του προκατόχου της, αλλά λίγο πριν τη τέλεση του γάμου των πρωτότοκων παιδιών τους, μέσα από τη συγγραφή του «κοντράτου» ή αλλιώς του προικοσύμφωνου, παρουσία μαρτύτων<sup>7</sup>. Οι γονείς ωστόσο είχαν το δικαίωμα κατά την μεταβίβαση της κληρονομιάς να διατηρήσουν ένα μερίδιο της περιουσίας στην κατοχή τους το οποίο δεν μπορούσε να υπερβαίνει το 20% του συνόλου της περιουσίας. Αυτό ονομαζόταν «γεροντομοίρι». Με το γεροντομοίρι οι γονείς μπορούσαν να συντηρούν τους εαυτούς τους, σε περίπτωση που δεν το έκαναν τα πρωτότοκα παιδιά τους. Προερχόταν είτε από τη γονική, είτε από την επίκτητη περιουσία και διατηρούνταν μέχρι τον θάνατό τους, όπου και επέστρεφε «στο μέρος του», στα πρωτότοκα αν προερχόταν από τη γονική περιουσία, και στα υπόλοιπα αν προερχόταν από την επίκτητη.

*«[...] Βέβαια είχε το δικαίωμα ο προικοδότης και να κρατήσει ζαλήμικα, ζαλήμικα λέμε εκείνα τα οποία δεν έχει υποχρέωση να πάρει ο πρωτογιός, δεν τα γράφει καθόλου, ζαλήμικα, το γεροντομοίρι, όταν κρατάω γεροντομοίρι, είναι υποχρεωμένος μετά θάνατον να το παραδώσει. Το ζαλήμικο όμως είναι στη διάθεση του, μπορεί και να το χρεώσει και να το πουλήσει. Και το γεροντομοίρι μπορεί να το χρεώσει, αλλά, δεν μπορεί να το πουλήσει, είναι γεροντομοίρι το οποίο είναι προδιαγεγραμμένο που θα πάει, στη μεριά του. Το εξαλήμικο μπορεί να το διακόψει, να το δώσει σε άλλο παιδί, να το δώσει όπου ήθελε.»*

Στο σημείο αυτό ο συνομιλητής μου στην Όλυμπο, προσπαθεί να μου εξηγήσει τον τρόπο με τον οποίο μοιραζόταν η περιουσία. Όπως τόνισα στην αρχή, η περιουσία που συνέβαλε στο γάμο του το ανδρόγυνο ήταν αυτοτελής και αυτόνομη. Την κυριότητα της την είχε ξεχωριστά ο καθένας από αυτούς, και τη ρύθμιζε όπως θεωρούσε ότι ήταν πρέπον. Δεν ίσχυε ο κανόνας της κοινοκτημοσύνης. Αν και οι περιουσίες καλλιεργούνταν μαζί και καρπώνονταν σαν μία, κάθε ανδρόγυνο διατηρούσε ξεχωριστή κυριότητα στην δική του περιουσία. Η γυναίκα συνέβαλε στο γάμο της «τα σίγουρα», το σπίτι στο οποίο θα

<sup>7</sup> Σχετικά προικοσύμφωνα μπορεί να δει κανείς στο βιβλίο του Ν. Μακρή (2013) «Λαογραφικά Ολύμπου Καρπάθου, Θέματα υλικού και κοινωνικού βίου».

κατοικούσε με τον σύζυγό της πλέον, εξοπλισμένο με όλη του την οικοσκευή, τα κτήματά της, καθώς και τα κοσμήματά της. Αυτά λέγονταν «σίγουρα» γιατί δεν μπορούσε να τα εκποιήσει κανείς. Στην περίπτωση που κάτι τέτοιο συνέβαινε η κοινωνική κατακραυγή ήταν τόσο μεγάλη και επικίνδυνη ώστε να χαρακτηριστεί ο δράστης, «προυκοφάς», «φαοπρουκάς», «ξεπουλιάρης» κ.α (Μακρής Ν. , 2013; Νουάρος, 1984). Ο κοινωνικός έλεγχος λειτουργεί εδώ ως ρυθμιστής των ιδιωτικών υποθέσεων, επικροτώντας ή κατακρίνοντας τα πεπραγμένα. Ακόμα και στην περίπτωση που αναγκαζόταν ο άνδρας να εκποιήσει κομμάτι της γυναικείας περιουσίας, ήταν υποχρεωμένος να την αποκαταστήσει στο ακέραιο, αν μιλάμε για χρυσό, με το αντίστοιχο ποσό, διαφορετικά με γη, ίδιας αξίας.

*«[...] Ναι και μάλιστα είχε εντολή ο πατέρας μου από τον αδερφό του, είχε ένα χωραφάκι στη Πύλα στη Σαρία, ότι αυτό το χωραφάκι θα το παραχωρήσεις στη Π. ενώ ήτο δικό του, δεν ήτο από τη περιουσία της Π., ήτο από άλλη περιουσία αλλά ήθελε να έχει ένα κομμάτι χωράφι στην Πύλα γιατί η Πύλα χωρίζετο σε δυο περιφέρειες. Η μία περιφέρεια εσπέρατο τη μια χρονιά η άλλη την άλλη. Λοιπό, για να έχει σπόρο ας πούμε για να σπείρει την επόμενη χρονιά, να έχει ένα χωραφάκι εκεί πέρα να σπείρει για να έχει και την άλλη χρονιά. Κατάλαβες; Με αυτό το σκεπτικό. Και φαίνεται ότι, μάλιστα είχα και τα χαρτιά και του τα έδωσα του Χ., ο πάππος ήρθε σε δύσκολη οικονομική κατάσταση και ορισμένα χρυσά από της γυναίκας του την περιουσία τα είχε ξοδέψει. Ναι τα 'χε ξοδεμένα. Αναγνωρίζοντας λοιπό αυτή την υποχρέωση, είπε ότι αυτό το χωραφάκι θα μείνει στη Π. σε αντίκρισμα εκείνου του χρέους, της υποχρέωσης εκείνης, της υποχρέωσης. Και είναι γραμμένο βέβαια αυτό το πράμα μέσα στο προικοσύμφωνο της Π.*

Από την παραπάνω μαρτυρία που εξασφάλισα στις συνεντεύξεις κατά τη διαμονή μου στην Όλυμπο με έναν από τους βασικούς μου συνομιλητές, γίνεται εμφανές αυτό που ανέφερα προηγουμένως. Οι κανακάρηδες ήταν εκείνοι που πρώτοι έπρεπε να δείχνουν το παράδειγμα της ευταξίας και της υπακοής στους νόμους της κοινωνίας, διαφορετικά όλο το οικοδόμημα απειλούνταν. Επιπλέον, ήταν εκείνοι που πάση θυσία έπρεπε να διατηρήσουν το συμβολικό τους κεφάλαιο, γιατί ήταν εκείνο που τους εξασφάλιζε την υπεροχή. Σε περίπτωση εκποίησης της περιουσίας χωρίς την επιστροφή της, οι γυναίκες που ανατροφοδοτούσαν το συμβολικό κεφάλαιο όλων, όσο εύκολα μπορούσαν να εξυψώσουν κάποιον, τόσο εύκολα θα μπορούσαν να τον καταστρέψουν στο εσωτερικό τη κοινότητας.

Εκτός από το στοιχείο της αυτονομίας και ξεχωριστής κυριότητας κάθε συζυγικής περιουσίας και ειδικότερα της γυναικείας, υπάρχουν διάφορα άλλα στοιχεία τα οποία επιβεβαιώνουν εκείνο το οποίο είχα πάντοτε σαν σκέψη στο νου, πως μιλώντας για την

Όλυμπο κάνουμε αναφορά σε μια ιδιόμορφη μητριαρχική κοινωνία. Η γυναίκα είχε το ελεύθερο να καταρτίσει μόνη της όλες τις συμβάσεις που την αφορούσαν, σχετικές με τα περιουσιακά της.

Αν και εντάσσεται στο ευρύτερο σύνολο της πατριαρχίας, υπό την έννοια ότι εκείνος ο οποίος απολαμβάνει περισσότερες ελευθερίες, κοινωνικές και πολιτικές είναι ο άνδρας, η γυναίκα ανέκαθεν κατείχε περίοπτη θέση στο εσωτερικό της κοινότητας. Το πρώτο στοιχείο είναι το προαναφερθέν. Ένα επιπλέον στοιχείο είναι η τοπικότητα του γάμου. Ο γάμος στην Όλυμπο είναι μητροτοπικός, υπό την έννοια ότι μετά το γάμο του ανδρόγυνου ο σύζυγος θα μετακομίσει με όλη του τη σιρμαγιά στο σπίτι της νύφης. Μέσα στο σπίτι πυρήνας της οργάνωσης της οικογένειας αποτελεί η μητέρα, που χάρια από τα οικογενειακά ζητήματα φροντίζει και την οικονομική διαχείριση καθώς επίσης και την οργάνωση των εξωτερικών εργασιών (Νουάρος, 1984, σσ. 17-21). Ιδιαίτερα μια κανακαριά είχε βαρύνουσα δύναμη, που ήταν έμψυχα και άψυχα μετρήσιμη, διότι όχι μόνο μπορούσε κανείς να δει την ισχύ της από την προίκα που κατείχε, αλλά και από τις πόσες εργάτριες, υστερότοκα κορίτσια, άκληρες θείες κτλ. είχε στην δούλεψή της, ούτως ώστε η ίδια να μπορεί να παραμένει σπίτι, μακριά από τις επίμοχθες αγροτικές εργασίες (Vernier, 2001). Σχετικά με τα υλικά της αγαθά, μια οικογένεια είχε την δυνατότητα μέσα από το πρόσωπο της οικογενειακής κανακαριάς να αυξάνει διαρκώς το συμβολικό της κεφάλαιο, μέσα από την επίδειξη του πλούτου της στην «Παρουσία», στις κοινοτικές εκδηλώσεις και γιορτές. Στο παρελθόν η γυναικεία φορεσιά, περισσότερο απ' ότι η ανδρική εξυπηρετούσε αυτό το σκοπό. Έτσι, η ενδυμασία της κανακαριάς, ήταν εκ διαμέτρου διαφορετική από των υπόλοιπων γυναικών, ούσα με τον τρόπο αυτό ένα ταξικό διακριτικό ανάμεσα στις γυναίκες (Σκιαδά Β. , 1993), από τα υφάσματα τα οποία ήταν ραμμένη, μέχρι και τα κοσμήματα τα οποία την στόλιζαν.

Αρκετές φορές τα παιδιά στην Όλυμπο αναφέρονταν με επίθετο το όνομα της μητέρας τους, όπως για παράδειγμα ο *Ωργής της Σοφίλλας*, ο *Κωστής της Μαρούκλας*, ο *Νικολής της Ερνίας* κ.α. Αν και εξυπηρετούσε πρακτικά σε μια μικρή κοινωνία τριών χιλιάδων κατοίκων με το να ξεχωρίζουν οι συνονόματοι μεταξύ τους, εκδηλώνει την μεγαλύτερη δυναμική που είχε το μητρικό γένος έναντι του πατρικού. Αυτό μπορεί να καταδειχθεί ακόμα και από το γεγονός ότι ο δεσμός μεταξύ των συγγενών από τη μεριά της μητέρας είναι πάντοτε πιο ισχυρός απ' ότι της αντίθετης μεριάς.

### **2.3 Ηγεμονία**

Ανέφερα προηγουμένως πως οι κανακάρηδες αποτελούσαν ηγεμονική τάξη, στο εσωτερικό του χωριού. Αποσκοπώντας στην αιτιολόγηση της χρήσης των συγκεκριμένων

όρων, θα προχωρήσω σε μια ανάλυση μέσα από κείμενα των Μαρξ, Μπουρντιέ, Γκράμσι και Βερνιέρ.

Ο Μάρξ πραγματοποιεί μια ανάλυση της φύσης της παραγωγής και των δυνατοτήτων που εξασφαλίζει σε εκείνον που δύναται να παράγει. Για να παράξει κάποιος, και να έχει κέρδος από τη διαδικασία χρειάζεται να έχει στην κατοχή του παραγωγικά εργαλεία, παραγωγικά μέσα και συσσωρευμένη εργασία. Με την εξασφάλιση αυτών μπορεί να διασφαλίσει και το κέρδος του, από τη διαδικασία της παραγωγής- διανομής- κατανάλωσης (Μαρξ, 1984). Η άρχουσα τάξη των Κανακάρηδων της Ολύμπου είχε στην κατοχή της μεγάλες, εύφορες, πεδινές καλλιεργήσιμες εκτάσεις στους κάμπους του χωριού, συνήθως τετραγωνισμένες και περιτοιχισμένες, όπως επίσης και μικρότερες εκτάσεις σε άλλα, διάφορα σημεία του χωριού, τα οποία μπορούσαν να τα μισθώσουν σε κάποιους άλλους για να τα καλλιεργήσουν και να πάρουν την αντίστοιχη αμοιβή σε προϊόντα. Αυτό σημαίνει, ότι σε μια οικονομία γεωργική, εκείνοι έχουν την δυνατότητα μεγαλύτερης παραγωγής σιτηρών και άλλων προϊόντων. Επιπλέον στην κατοχή τους είχαν πληθώρα παραγωγικών εργαλείων, όπως για παράδειγμα, βόδια, δρεπάνια, άροτρα όπως επίσης και πολλά εργατικά χέρια, που συγκροτούσαν μια μεγάλη εργατική δύναμη, είτε από το εσωτερικό της οικογένειας τους με την συμβολή των υστερότοκων γυναικών και ανδρών, προσκολλημένων σε αυτούς, είτε με την ενοικίαση εργατών. Τα στοιχεία αυτά έκαναν ευκολότερη τη διαδικασία της σποράς και της συγκομιδής της παραγωγής. Ακόμα κατείχαν άλωνες, και μύλους μπορώντας με τον τρόπο αυτό να μετατρέπουν την παραγωγή τους, σε εμπορεύσιμο αγαθό. Αυτό και μόνο μέχρι και τα πρώτα χρόνια μετά τον πόλεμο τους έδινε εξαιρετικό πλεονέκτημα προς τις υπόλοιπες κοινωνικές τάξεις της κοινότητας. Από τον πλούτο που συσσώρευαν μπορούσαν να δανειζούν τους υπόλοιπους και να εξασφαλίζουν κέρδος (Vernier, 2001, σσ. 31-41). Από την παραγωγή των προϊόντων, στην οποία, όπως κατέδειξα, είχαν εξέχουσα θέση, μπορούσαν να ελέγχουν την διανομή τους στο εσωτερικό της κοινότητας. Αυτό γινόταν υπό την μορφή ανταλλάξιμων αγαθών, μέσα σε ένα ευρύ πλέγμα κοινωνικών σχέσεων εξάρτησης, οι οποίες μπορεί να επισφραγίζονταν και με τη δημιουργία σχέσεων συγγένειας, εξ αίματος ή εξ αγχιστείας. Με τον τρόπο αυτό οι κανακάρηδες είχαν την δυνατότητα να καθορίζουν το μέγεθος του πλουτισμού των εμπόρων και των υπόλοιπων κατοίκων, περιορίζοντάς τον, προς το δικό τους όφελος, με γνώμονα τη διατήρηση της κοινωνικής τους υπεροχής.

Αναφορικά με την δημιουργία συντεκνιών, στην Όλυμπο, ποτέ ο γονιός δεν ζητούσε από κάποιον συγχωριανό του να γίνει ανάδοχος του παιδιού του. Κάτι τέτοιο θα μπορούσε να θεωρηθεί σκόπιμο και για τον λόγο αυτό αποφευγόταν. Αντιθέτως, όποιος/α ενδιαφερόταν

εκδήλωνε την πρόθεση του στους γονείς και εκείνοι με τη σειρά τους, είτε δέχονταν, είτε απέρριπταν την πρόταση. Το σύνηθες ήταν να δημιουργούνται σταυρωτές σχέσεις αγχιστείας με τους βοσκούς. Σε περίπτωση δηλαδή, που μια οικογένεια της τάξης των κανακάρηδων αποκτούσε κάποιο παιδί, το πιθανότερο ήταν ανάδοχος του να είναι κάποιος βοσκός. Μέσα από την αναδοχή δημιουργούνταν σχέσεις αλληλοσυντήρησης, καθώς ο βοσκός σε κάθε επίσημη γιορτή, όπως για παράδειγμα το Πάσχα, όφειλε να πάρει στους κουμπάρους του σφαχτά, τυροκομικά προϊόντα, σε μεγάλη ποσότητα. Οι κανακάρηδες με τη σειρά τους του δώριζαν τα δικά τους προϊόντα, όπως κουλούρια, την «προσφορά»<sup>8</sup> κ.α. Μέσα από τη σχέση αυτή παρατηρείται η κίνηση του συμβολικού και υλικού κεφαλαίου και προς τις δύο πλευρές. Από τη μία οι κανακάρηδες εξασφάλιζαν υπό την κάλυψη του δώρου υλικές απολαβές, τις οποίες δεν ήταν θέση να παράξουν. Το συμβολικό τους κεφάλαιο διευρυνόταν καθώς φανεωνόταν η ικανότητα τους να επισυνάπτουν σχέσεις εξάρτισης με την τάξη των βοσκών, μέσα από την υπεροχή που τους εξασφάλιζε το οικονομικό τους κεφάλαιο και την ικανότητα τους να πράττουν αναλόγως, «καλή τη πίστη». Άλλος παράγοντας που συνέβαλε αυξητικά ήταν το γεγονός ότι στις δημόσιες διασκεδάσεις, ο ανάδοχος έπρεπε να τραγουδήσει στην βαφτιστικά του μέσα στο χορό, επαινώντας τα κάλλη της, την θέση της στην κοινωνία και τον πλούτο τους, υλικό και ψυχικό. Από την άλλη η διεύρυνση του οικονομικού κεφαλαίου της τάξης των βοσκών δεν ήταν τόσο μεγάλη, ωστόσο, μεγάλωναν το συμβολικό τους κεφάλαιο καθώς πλέον είχαν εξασφαλίσει μια σχέση αγχιστείας με την άρχουσα τάξη, η οποία σε ζητήματα οικονομικής και διοικητικής φύσης, θα τους προστάτευε, όπως για παράδειγμα σε ποιο μέρος θα γίνει η βοσκή των ζώων κ.α (Vernier, 2001).

Βάσει των παραπάνω προκύπτει ένα ενισχυμένο οικονομικό κεφάλαιο, που αυτόματα σε συνδυασμό με τη βιολογική τυχαιότητα που τους ορίζει σαν ξεχωριστούς στο εσωτερικό της οικογένειας τους, τοποθετεί την τάξη των κανακάρηδων στην κορυφή της κοινωνικής πυραμίδας της Ολύμπου. Η μεγάλη ιδιοκτησία τους δίνει το δικαίωμα να διατηρούν στενότερες επαφές με τις υπόλοιπες υπεράνω αρχές, την εκκλησία και τον άρχοντα του τόπου κάθε φορά, απολαμβάνοντας τεράστια οφέλη. Για παράδειγμα οι κανακάρηδες είχαν στην κατοχή τους εκκλησίες σε διάφορα σημεία του χωριού, παράγοντας που τους τροφοδοτούσε με μεγάλα οικονομικά οφέλη, καθώς την περίοδο της Τουρκοκρατίας στην Όλυμπο (μέχρι το 1912) απαλλάσσονταν από την φορολογία. Εκτός από αυτό καρπώνονταν την εκδήλωση της πίστης των υπόλοιπων συγχωριανών τους οι οποίοι πραγματοποιούσαν

---

<sup>8</sup> Μεγάλο σε μέγεθος αρτοσκεύασμα.

τάματα στα μοναστήρια που κατείχαν οι κανακάρηδες. Προκειμένου η εκκληση για βοήθεια να εισακουστεί από τον Άγιο, προσφέρονταν αγαθά μεγάλης αξίας, που σταδιακά συσσωρεύονταν στο πλαίσιο της πατρογονικής περιουσίας των κανακάρηδων, με μοναδικό κόστος το γεύμα που παρείχε ο ιδιοκτήτης προς τους πιστούς την ημέρα όπου γιόρταζε ο/η Άγιος/α (Vernier, 2001, σ. 33). Όμως ακόμα και τότε τα πράγματα λειτουργούσαν υπέρ τους, γιατί ήλεγχαν το ποσοστό της κατανάλωσης προϊόντων. Όλα εκείνα τα οποία σπάνιζαν, τα εξασφάλιζαν εν είδει δωρεών, επομένως η δυνατότητα προσβολής του συστήματος δια μέσου της κατανάλωσης, δεν υφίστατο. Τα κτηνοτροφικά προϊόντα τα οποία δώριζαν στον Άγιο οι κτηνοτρόφοι, εξυπηρετούσαν εμμέσως την ανάγκη των κανακάρηδων για έλεγχο της αγοράς. Υπό άλλες συνθήκες ένας κτηνοτρόφος θα μπορούσε να πουλήσει την παραγωγή του ελεύθερα σε όποιον επιθυμούσε και σε όποια τιμή επιθυμούσε. Υπό την κάλυψη του τάματος και της δωρεάς από τους κτηνοτρόφους, οι κανακάρηδες μπορούσαν να ελέγχουν την προσφορά όλων εκείνων που δεν κατείχαν.

Επιπρόσθετος παράγοντας που λειτουργούσε ενισχυτικά προς το οικονομικό κεφάλαιο των κανακάρηδων ήταν ο τρόπος με τον οποίον παρουσιαζόταν και επιδεικνυόταν η γυναικεία φορεσιά των μελών της, ειδικότερα των νεαρότερων. Η τοπική ενδυμασία έχει περάσει από πολλά στάδια για να φθάσει στη μορφή που τη γνωρίζουμε σήμερα, έχοντας μεταβάλλει όχι μόνο τον τρόπο κατασκευής της αλλά και τη χρηστικότητά της. Παλιότερα από τη γυναικεία φορεσιά γινόταν αντιληπτή η κοινωνική τάξη, τόσο από το ύφασμα το οποίο ήταν φτιαγμένη, όσο και από τα κοσμήματα με τα οποία ήταν εμπλουτισμένη. Η ενδυμασία της κανακαριάς μέχρι και την πρώτη δεκαετία του 20 ου αι. ήταν το μπέλινο καβάι, μεταξωτό και ριγωτό κεντημένο με χρυσές κλωστές και εμπλουτισμένο με μια σειρά κοσμημάτων για το κεφάλι, τα αυτιά, το στήθος και τα μαλλιά των γυναικών, που συγκαταλέγονται στην κατηγορία των ασημιών (Σκιαδά Β. , 1992; Νουάρος, 1984). Την δυνατότητα δημιουργίας της είχαν μόνο οι κανακάρηδες, λόγω του μεγάλου κόστους της. Ακόμα και όταν αρχίζει η αντικατάσταση των κοσμημάτων αυτών με τα χρυσά νομίσματα της κολαΐνας οι κανακάρηδες είναι εκείνοι που δεσπόζουν στο προσκήνιο, τουλάχιστον μέχρι τα πρώτα μεγάλα μεταπολεμικά, μεταναστευτικά ρεύματα. Η δημιουργία της κολαΐνας κατά τον Vernier: *«οφείλεται στην ανάγκη για σιγουριά. [...] Με την προοπτική αυτή τα χρυσά νομίσματα αποτελούσαν τα κυριότερα μέσα επίδειξης στο μέτρο που αποτελούσαν το κυριότερο αντικείμενο αποταμίευσης, σύμφωνα με τη λογική του χωριού για την οποία μόνο το χρυσάφι είναι εξίσου σίγουρο με τη γη. Μπορούσαν σε περίπτωση απόλυτης ανάγκης να μεταπωληθούν και διαδήλωναν όλη τη σιγουριά της οικογένειας που είχε τη δυνατότητα να συσσωρεύσει και να παγιώσει τόσο πλούτο»* (Vernier, 2001, σ. 37). Η φορεσιά πρέπει να αντιμετωπίζεται ως

ένα ζωντανό κομμάτι του πολιτισμού το οποίο προχωρά και ακολουθεί τις ανάγκες, τα βιώματα και την πραγματικότητα της κοινωνίας που τη χρησιμοποιεί. Έτσι μέσα από την προβολή της πρωτότοκης κόρης τους στην Παρουσία, με ολόκληρη την εξάρτηση της φορεσιάς της, επιδεικνυαν συνεχώς την οικονομική τους ισχύ, γιατί τα χρυσά κοσμήματα που στόλιζαν το στήθος των κανακαριών ήταν μετρήσιμα. Επομένως ανά πάσα στιγμή κάποιος θα μπορούσε να γνωρίζει την οικονομική άνεση του κατόχου της και την παλαιότητά τους.

Όλα όσα ανέφερα στις προηγούμενες παραγράφους, αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά, προλήψεις και έξεις της άρχουσας τάξης των κανακάρηδων, τα οποία στοιχειοθετούν μέχρι την παραμικρή λεπτομέρεια το μέγεθος του οικονομικού τους κεφαλαίου. Οι δομές αυτής της κατάστασης, με τον τρόπο που αναλύθηκε προηγουμένως, *«είναι αυτές οι οποίες μέσα από την οικονομική και κοινωνική αναγκαιότητα που διέπει τον σχετικά αυτόνομο κόσμο της οικιακής οικονομίας και των οικογενειακών σχέσεων με τις εκφάνσεις της εξωτερικής αναγκαιότητας (μορφή κατανομής εργασίας, τρόποι κατανάλωσης, σχέσεις με τους γονείς) παράγουν τις δομές της έξης που με τη σειρά τους βρίσκονται στην βάση της αντίληψης και εκτίμησης κάθε μεταγενέστερης εμπειρίας»* (Bourdieu, 2006). Οι έξεις αυτές είναι σε θέση να δημιουργούν στα δρώντα υποκείμενα ατομικές και συλλογικές πρακτικές, επομένως και ιστορία, αποκρυσταλλώνονται σε κάθε οργανισμό με τη μορφή σχημάτων αντίληψης, και με τον τρόπο αυτό εξασφαλίζουν την αντοχή τους στο πέρασμα του χρόνου. Έχει την τάση να παράγει όλες εκείνες τις λογικές του «κοινού νου»<sup>9</sup>, οι οποίες εξασφαλίζουν καθώς έχουν δημιουργηθεί μέσα στην λογική ενός συγκεκριμένου συστήματος, εκείνου των πρωτοτοκίων με βάση το ιδεολόγημα του ανεστέματος, το μέλλον του συστήματος αυτού, απορρίπτοντας ως παράλογες και αποκλίνουσες όσες συμπεριφορές και πράξεις επιχειρούν να βλάψουν το σύστημα αυτό.

Πρόκειται γι' αυτό που ο Bourdieu ορίζει ως οικονομικό κεφάλαιο (2006) το οποίο βρίσκεται σε άμεση σύνδεση και μετατρεψιμότητα με το συμβολικό κεφάλαιο, όπου αποκρυσταλλώνονται όλα εκείνα τα στοιχεία και τα οφέλη που συμβάλλουν στην αύξηση του prestige και του κύρους ενός κανακάρη. Μέσα από αυτήν την πρακτική, οι κανακάρηδες μπορούσαν να εδραιώνουν την ισχύ τους όχι μονάχα σε κοινωνικοοικονομικό αλλά και σε συμβολικό επίπεδο. Το σημείο αυτό θεωρώ πως είναι το καταλληλότερο για μια, μικρή σε έκταση, ανάλυση, της έννοιας του συμβολικού κεφαλαίου, θέμα στο οποίο ο Bourdieu είχε ασχοληθεί με μεγάλη διεισδυτικότητα. Οποιοδήποτε κεφάλαιο, είτε μιλάμε για οικονομικό-

---

<sup>9</sup> Βλ. (Bourdieu, 2006) σελ. 93, υποσημείωση 5.

χρηματικό, είτε για κοινωνικό, είτε για πολιτισμικό, έχει την τάση να λειτουργεί ως συμβολικό κεφάλαιο «όταν εξασφαλίζει την ρητή ή την έμπρακτη αναγνώριση, την αναγνώριση δηλαδή ενός *habitus* δομημένου σύμφωνα με τις ίδιες δομές που διαμορφώνουν τον χώρο όπου αυτό διαμορφώθηκε» (Bourdieu, 2002). Το συμβολικό κεφάλαιο, είναι η εκείνο στο οποίο μετατρέπεται οποιοδήποτε άλλο κεφάλαιο όταν αυτό αναγνωρίζεται σαν νόμιμη εξουσία.

Από την κατοχή μεγάλων γεωργικών εκτάσεων για παράδειγμα, έδειχναν την αδιαμφισβήτητη υπεροχή τους, τόσο έναντι των υπόλοιπων χαμηλότερων κοινωνικών τάξεων, όσο και στο εσωτερικό της ίδιας τους της τάξης. Ήταν εκείνοι οι οποίοι δίχως αντίρρηση, τουλάχιστον μέχρι και το 1910 θα κατείχαν την πολιτική και δικαστική αρχή του χωριού. Η κατοχή τόσο πολλών παραγωγικών μέσων και εργαλείων όπως τόνισα προηγουμένως, πέραν των προφανών οικονομικών οφελών που τους τροφοδοτούσε, τους τροφοδοτούσε και ένα τεράστιο συμβολικό κεφάλαιο. Μέσα από την ύπαρξη τόσο μεγάλης ποικιλίας σε παραγωγικά εργαλεία και μέσα, φαινόταν και η δυνατότητα ενός άλλου τρόπου εργασίας στον αγρό, περισσότερο εκλεπτυσμένου μέσα από την χρήση χρήσιμων εργαλείων, αλλά και λιγότερο επίμοχθης εργασίας, σε αντίθεση πάντοτε με τους κατώτερους τους, οι οποίοι έπρεπε να κοπιάζουν στον αγρό για μέρες, ελλείψει αυτών. Η οικονομική και παραγωγική υπεροχή των κανακάρηδων προς τους υπόλοιπους της κοινότητας τους τροφοδοτούσε με ένα τεράστιο συμβολικό κεφάλαιο, το οποίο με τη σειρά του τους προσέφερε την απαραίτητη αναγνωρισιμότητα για να είναι επιφανής στο εσωτερικό της κοινότητας. Όπως σωστά παρατηρεί ο Bourdieu: « [...]Το να είναι κανείς γνωστός και αναγνωρισμένος σημαίνει ότι έχει την εξουσία να αναγνωρίζει, να καθιερώνει, να κατονομάζει επιτυχώς ό,τι αξίζει να γνωρίζεται και να αναγνωρισθεί[...]» επομένως δηλαδή και να επιβάλει εκείνος, όταν μιλάμε για άτομο, ή εκείνοι για μια ολόκληρη τάξη τις κοινωνικές επιταγές και νόρμες με τις οποίες θέλουν να δομήσουν την κοινότητα.

Παράγοντας ο οποίος συνέβαλε επίσης αυξητικά στο συμβολικό κεφάλαιο της τάξης, που συζητάμε, ήταν το σύνολο του σουφά μέσα στο καρπάθικο σπίτι. Ο σουφάς αποτελεί μια κατασκευή, με μεγάλη σημασία για την συμβολική, αισθητική και πρακτική του αξία. Μπορεί να θεωρηθεί όπως αναφέρει η Hirschon ως το κέντρο του ενδιαφέροντος τόσο για τους ιδιοκτήτες του, όσο και για τους επισκέπτες του σπιτιού. Η κατασκευή του ήταν ακριβή, με κατράνια τα οποία εισάγονταν από την Μ. Ασία και δημιουργούσε ένα είδος «ανταγωνισμού» μεταξύ των κατοίκων για τον πιο πλούσιο και περίτεχνο. Η ανάλυση η οποία πραγματοποιεί η Hirschon (2008), αναγνώστηκε από τον γράφοντα σε τέσσερα επίπεδα: 1) πρακτικό 2) συμβολικό, 3) κοινωνικό και 4) τελετουργικό. Το πρώτο επίπεδο



είναι το προφανές, καθώς ο σουφάς εξυπηρετούσε σαν χώρος κατάκλισης της οικογένειας, αποθηκευτικός χώρος, αλλά και χώρος πάνω στον οποίο διαφαινόταν ο εσωτερικός οικογενειακός διαχωρισμός των μελών της οικογένειας. Στο πανωσούφι κοιμόταν το νεαρό ζευγάρι και από κάτω τους όλοι οι υπόλοιποι εκφράζοντας την ιεραρχία των θέσεων. Αυτό μας οδηγεί στο δεύτερο παράγοντα μέσα από τους συμβολισμούς κυριαρχίας στο εσωτερικό της οικογένειας. Το ζευγάρι εκείνο που δύναται να τεκνοποιήσει, άρα και να μεγαλώσει την ισχύ της οικογένειας μέσα από την τεκνοποιία έχει την ανώτερη θέση. Πρόκειται για την πρωτότοκη (μιας και το σπίτι ήταν μέρος της γυναικείας προίκας στην Όλυμπο) και τον σύζυγο της. Με φθίνουσα σειρά, από κάτω τους κοιμούνταν τα μέλη της οικογένειας με βάση τη σειρά γέννησης. Σε κοινωνικό τώρα επίπεδο, ο σουφάς αναπαριστά τον πιο σημαντικό χαρακτηριστικό της κοινότητας, τις στενές σχέσεις μεταξύ των μελών της, στο ενδότερο οικογενειακό περιβάλλον, μέσα από την παρουσία στενών σχέσεων μεταξύ των μελών της διευρυμένης πυρηνικής ολυμπίτικης οικογένειας, αναπαράγοντας τους σε τέτοιο βαθμό ώστε να ενσαρκώνονται από τα μέλη της (Vernier, 2001). Ο διάκοσμος του σουφά έχει να κάνει με την επίδειξη του οικογενειακού πλούτου αλλά και την προβολή του μεγάλου συμβολικού κύρους της οικογένειας. Η προίκα και τα αγαθά που συνεισφέρουν στο γάμο τους το νιόπαντρο ζευγάρι, στολίζονταν εκεί. Η προίκα του γαμπρού (στρώμα, κουβέρτες, σεντόνια κ.τ.λ.) τοποθετούνταν στο πανωσούφι, καθώς εισερχόταν ως ο ιερός ξένος μέσα στο σπίτι, και για τον λόγο αυτό του εξασφαλιζόταν η πλέον περίοπτη θέση μέσα σε αυτό. Το υπόλοιπο μέρος του σουφά στολιζόταν με την προίκα της γυναίκας, μέσα από τα κεντήματα και τα υφαντά της καθώς και με την τοποθέτηση πιάτων στα ράφια του σουφά. Η τοποθεσία τους ακριβώς απέναντι από την πόρτα του σπιτιού και τα παράθυρα στο σουφά, ήταν σκόπιμη για να μπορεί ο καθένας να τα μετράει περνώντας (Σκιαδά Β. , 2010). Σε συνδυασμό με την παλαιότητά τους, έδειχναν την δυνατότητα που είχαν οι κανακάρηδες να ταΐσουν περισσότερο κόσμο, μέσα από τον συσσωρευμένο πλούτο που παρήγαγαν τα κτήματά τους. Τα σχέδια με τα οποία κοσμείται και σκαλίζεται ο σουφάς είναι ανθοστόλιστα μοτίβα σκαλισμένα από ντόπιους τεχνίτες. Αυτά έχουν διπλή συμβολική αξία, καθώς αφενός επιτυγχάνουν έναν συμβολισμό της οικογένειας και της «άνθισης» της μέσα από την τεκνοποιία και αφετέρου φανερώνουν την οικονομική δυνατότητα του κατόχου τους, η οποία είναι σίγουρα μεγάλη για να κατασκευαστεί κάτι τόσο περίτεχνο (Hirschon, 2008). Η τελετουργική του αξία θα παρουσιαστεί στο κεφάλαιο των Εφτά.

Ένας ακόμα αυξητικός παράγοντας του συμβολικού κεφαλαίου των κανακάρηδων ήταν η κατοχή κτισμάτων, όπως οι μύλοι και τα μοναστήρια. Στο συγκεκριμένο παραγωγικό μοντέλο αγροτικής οικονομίας, η κατοχή ενός μύλου μπορεί να ταυτιστεί με την κατοχή

μιας μικρής εργοστασιακής μονάδας στο σήμερα. Ο κάτοχος του ήταν σε θέση να παράξει, να μετατρέψει και να διανείμει τον πλούτο του, όπως ακόμα και να συμβάλει βοηθώντας τους υπόλοιπους οι οποίοι δεν είχαν στην κατοχή τους. Μέσα από την κατοχή των μοναστηριών, οι κανακάρηδες μπορούσαν να δημιουργούν σχέσεις εξάρτησης και ελέγχου με την εκκλησιαστική αρχή, όσο και με την κατώτερη τάξη των βοσκών, τους οποίους σε ένα βαθμό είχαν ανάγκη να ελέγχουν.

Σχετικά με την τάξη των βοσκών οι κανακάρηδες τους είχαν ανάγκη καθώς μέσα από τις προσφορές που έκαναν, φαινομενικά προς τιμήν του εορταζόμενου Αγίου, πρακτικά όμως προς τον κάτοχο της εκκλησίας, οι κανακάρηδες έλεγχαν και την διανομή των προϊόντων που δεν είχαν στην κατοχή τους, τα κτηνοτροφικά προϊόντα, μη επιτρέποντας στους βοσκούς να τα πουλήσουν, άρα και να πλουτίσουν. Ακόμα από το ποσοστό των αφιερωμάτων που θα επέστρεφαν στην συνεστίαση την ημέρα του Αγίου και το πλήθος των παρευρισκόμενων, αυξανόταν και το κύρος τους μέσα στο χωριό. Όσον αφορά την εκκλησιαστική αρχή, οι κανακάρηδες αποκόμιζαν εμφανή οφέλη μέσα από τη διατήρηση της αμφίδρομης σχέσης συντήρησης. Εκείνοι κρατούσαν τον κόσμο στα κηρύγματα της εκκλησίας, στην ευταξία και έδιναν σημαντικά ποσά και δωρεές στην εκκλησία καθώς επίσης πολλά μέλη από τις οικογένειες τους γίνονταν παπάδες.

Από την άλλη η εκκλησιαστική αρχή ως αντάλλαγμα τους τροφοδοτούσε με τίτλους «ευγενείας», αντιμετωπίζοντάς τους ως μια αριστοκρατική ελίτ, οι οποίοι σταδιακά ενσωματώθηκαν στο υπάρχον επίθετο των κανακάρηδων ή αντικατέστησαν το προϋπάρχον, αυξάνοντας με τον τρόπο αυτό τον συμβολικό τους κεφάλαιο, αφού τα επίθετα τους είχαν θρησκευτική προέλευση (Vernier, 2001, σ. 38) παραπέμποντας στην πραγματική ή φαινομενική άσκηση κάποιου θρησκευτικού ή διδακτικού επαγγέλματος. Συγκριτικά με τα επίθετα τα οποία είχαν οι υπόλοιπες κατώτερες κοινωνικές τάξεις, των τεχνητών, των βοσκών, ή των νόθων παιδιών, το συμβολικό κεφάλαιο που αποκόμιζαν οι κανακάρηδες από τα οφέλη τους από την εκκλησία, ήταν σαφώς μεγαλύτερο. Τέτοια επίθετα ήταν: Διακογιώργιου, Πρωτοπαπάς, Σακελλάρης, Σκευοφύλακας, Οικονόμος, Χαρτοφύλακας κ.α. τα οποία παραπέμπουν σε κάποια αξιώματα στο εσωτερικό της Ορθόδοξης Εκκλησίας, σε αντίθεση με τα επίθετα που απλώς παραπέμπουν στο γένος, το επάγγελμα κ.α., όπως για παράδειγμα: Χαλκιάς, Πολίτης κ.α.<sup>10</sup>. Το συμβολικό όφελος το οποίο προκύπτει από την διαδικασία αυτή είναι προφανές. Μέσα από την κατοχύρωση εκκλησιαστικών επιθέτων οι κανακάρηδες επιδείκνυαν συνεχώς την δυνατότητα σύναψης σχέσεων εξαρτημένης

---

<sup>10</sup> Βλ. (Vernier, 2001, σ. 38) υποσημειώσεις 9- 13.

αλληλοτροφοδότησης συμβολικού κεφαλαίου (Bourdieu, 2006) με την εκκλησιαστική αρχή του τόπου. Η τελευταία τους έδινε το πλεονέκτημα ενός υψηλού κύρους ονόματος, και οι κανακάρηδες με τη σειρά τους την τροφοδοτούσαν με χρηματικά ποσά και δωρεές. Κατά αυτόν τον τρόπο παγιωνόταν η υπεροχή και των δύο στο εσωτερικό της κοινότητας.

Συνεχίζοντας με τα γυναικεία κοσμήματα, οι κανακάρηδες φρόντιζαν μέσω των θυγατέρων τους και της ενδυμασίας τους να πάρουν όσο το δυνατόν μεγαλύτερο συμβολικό όφελος από τους συγχωριανούς τους. Στις κοινές συνεστιάσεις, ή θρησκευτικές γιορτές, μέχρι και τις πρώτες δεκαετίες μετά τον Β.Π.Π. οι κανακαριές ήταν εκείνες οι οποίες εμφανίζονταν στην Παρουσία, φορώντας όλα τους τα υπάρχοντα, είτε μιλάμε για ασήμια, μέχρι και το 1910, είτε μιλάμε για την κολαΐνα με τα χρυσά νομίσματα. Οι περιστάσεις αυτές εξυπηρετούσαν με τη μέγιστη δυνατή αποδοτικότητα το σκοπό των κανακάρηδων, την επίδειξη της ισχύος και της ανωτερότητας τους, καθώς τα κοσμήματα ήταν υλικά μετρήσιμα. Φανέρωναν με τον τρόπο αυτό την συμβολική υπεραξία του πλουτισμού τους και της οικονομικής τους υπεροχής, διότι είχαν στην κατοχή τους μεγάλα χρηματικά ποσά, το περίσσειμα των οποίων τους έδινε τη δυνατότητα να κοσμούν τις κόρες τους. Από την άλλη ενεργοποιούσαν την γαμήλια αγορά, η οποία ήταν αυστηρά ενδογαμική, αφού με την επίδειξη της κολαΐνας οι κόρες τους ανέβαινα στην προτίμηση των επίδοξων γαμπρών. Μάλιστα σε περίπτωση που μια κανακαριά ή ένας κανακάρης δεν παντρευόταν με κάποιον από την ίδια τάξη, τότε στο χωριό έλεγαν ότι «ξέπεσε», δεν έπραξε σύμφωνα με τις επιταγές της τάξης της/του χάνοντας έτσι το κύρος της/του.

Όλα τα παραπάνω αποτελούν παράγοντες οι οποίοι συμβάλλουν στην κατάταξη της τάξης των κανακάρηδων σε κυρίαρχη, μέσα από την ηγεμονία της στο ευρύτερο σύνολο του χωριού. Κατέχοντας τα παραγωγικά μέσα και τα εργαλεία, αλλά και ελέγχοντας τη διανομή και την κατανάλωση των προϊόντων που παράγονται, αυτομάτως γεννάται και η ανάγκη για προστασία τους. Μέσα από την κυριαρχία του αγροτικού παραγωγικού μοντέλου, δίνεται η δυνατότητα στους κατόχους της παραγωγικής διαδικασίας να ελέγξουν την κοινότητα και τον πληθυσμό της, δημιουργώντας δικές τους νομικές σχέσεις και δικό τους τρόπο διακυβέρνησης, που θα εξασφαλίζεται τόσο από το υπάρχον τοπικό δικαιοσύστημα, στην περίπτωση μας τα πρωτοτόκια, τα οποία διαιωνίζονται στο πέρασμα του χρόνου, αλλά και μέσα από το δίκαιο της πυγμής, μιας και αναφερόμαστε σε προβιομηχανική παραγωγή, συνεπικουρούμενη από τα οφέλη του συμβολικού κεφαλαίου (Μαρξ, 1984, σσ. 59-60).

Τα πλεονεκτήματα που προέκυπταν απ' όλα τα παραπάνω, συχνά χρησιμοποιούνταν και στο εσωτερικό της ίδιας τους της οικογένειας εις βάρος των υστερότοκων αδελφών τους, κυρίως των γυναικών. Ρωτώντας μια από τις γυναίκες που με βοήθησαν παραχωρώντας μου

συνέντευξη, για πιο λόγο δεν παντρεύτηκε στην Όλυμπο, ενώ ήταν υστερότοκη και ποιος ήταν ο προορισμός της εκεί, εκείνη μου απάντησε χαρακτηριστικά:

*«Περιττεύουν τους άλλους. Ο προορισμός αυτός ήτο. Γιώργο εγώ θα ήμουν πολλές φορές παντρεμένη αλλά δεν είχα μυαλό, ήμουν κοιμισμένη, ένα ζούφιο. Με γυρεύαν άλλοι που δεν θέλαν λεφτά και περιουσίες.-Και δεν ήθελες ούτε εσύ να παντρευτείς; -Και αν με πάρει και μετά πάει και με ζαπολύκει και με αφήκει εκείά; -Τι ήταν λολοπράματα; -Δεν ήταν λολοπράματα, καλοί άνθρωποι ήτο. -Και τότε πού ήταν το πρόβλημα; -Ημεθα παιία μωρέ τότε, μικρά παιία δεκαεφτά, δεκαοχτώ χρονώ. Η Μαρούκλα του Χ. ήρθε στο σπίτι, λέει να ώκετε της κόρης τα χωράφια στη Σαρία και στο Κήλιος να τη πάρουμε στο Κωστή. Η κακομοίρα η μάνα ήθελε, λέει «μακάρι συντέκνισσα μου να μου πέρνα και... (θα το έκανα)». Εε, ήρθε λοιπόο το βράδυ ο γέρος, του λέου έτσια ήρθε μαθές πατέρα η γυνάικα και είπε μας για τη κόρη μας... Ε, εν είπε λοιπό και να πεί καλό είναι το παλληκάρι αμέ αφού τώρα θέλομε να τα ώκουμε του γιού μας. Μόνο κι είπε, πιο καλός είναι ο Κωστής. από τον υιό μου; Ακούεις; Εγιάησαν κι ήβραν άλλους ανθρώπους και κάμα τη βουλειά τω.*

*Έτσι είναι, η Κ της καλός της Κ. η κακομοίρα η συπεθέρα η Μαγκαφούλα, ήλεε να πάρουμε τη κόρη στο γιό μας. Να βάλει τη καλά να λέει, να πάτε να πάτε... Ε, ενώ, η Σ, ήτο εκιά στου Χηράκη τον κήπο κάτω και μου λέει έλα ογια που σε θέλω απούρ 'γκουμου και γιώ από το ποταμό. Έ, τα με θέλεις Σ., λέει η καλά η Κ. σε θέλει στον υιό της, αμέ θέλει τον Άγιο και το χωράφι στην Αυλώνα, να πει πώς επήρε μια καλή κόρη και δυο καλά πράματα. Λέω Σ. δεν γίνονται αυτά τα πράγματα. Εν ήθελα κι εγώ, λέω, άλλοι πιο καλοί μ' εγυρεύα και ετ τα ώκαμε και τώρα σε εκείνον εα, θε να δώσουμε τη περιουσία του πατέρα μου; Πάλι εσνεχίζα το συμπεθέριο. Λέει να πάμε να τους βρούμε τους ανθρώπους. Πάσει ο γαμπρός και ο αερφός μου. Ο αερφός όμως και ο γέρος ήτο συνεννοημένοι λέει άμα γυρεύει τον Άγιο δεν έχει δουλειά. Ήτο της Υπαπαντής ο εσπερινός. Λέει να φέξει πλιό, να σηκωθούμε να πάμε αφού μιλούμε, να σηκωθού, να ντυθού να πάμε. Πάνε, λέει ταν είναι ζαέρφιτσα τα ζητήματα, λέει ο Άγιος και το χωράφι στην Αυλώνα. Ο αερφός μου δεν τα έδινε. Λέει ε τα δίνετε, δε γίνεται η δουλειά. Ε, εθέλα περιουσίες οι άνθρωποι. Εβρήκαν άλλη κόρη με περιουσία Τότες είχαν αζία, δεν ήτο σαν τώρα που δεν τα θέλουν, εθέλαν οι ανθρώποι να τζούν από εκεί. Παίρνεις τώρα μια κόρη και ένα σπίτι. Πώς θε να τζήσεις μετά; Έτσι είναι Γιώργο μου, έτσι είναι. Δεν ξεχωρίζουν αυτά».*

Η αφηγήτρια μου είναι το τρίτο παιδί της οικογένειας της, και η δεύτερη κατά σειρά κόρη. Κατά γενική μαρτυρία απ' όσους έτυχε να συζητήσουμε για το πρόσωπο της, ήταν γυναίκα η οποία είχε οικοδομήσει μια ισχυρή ταυτότητα στην κοινωνία του χωριού, μέσα από την σκληρή της εργασία, την τεχνική της κατάρτιση σε θέματα αργαλειού και οικιακών τεχνών, αλλά και για την ομορφιά της. Δυστυχώς για εκείνη όμως, ήταν υστερότοκο παιδί, πράγμα το οποίο σημαίνει ότι ήταν υποχρεωμένη κατά το δίκαιο να υπηρετεί την πρωτότοκη αδερφή και τον πρωτότοκο αδερφό της στις αγροτικές εργασίες, χωρίς να έχει το δικαίωμα να κληρονομήσει κάτι από αυτά, παρά μόνο τμήματα της επίκτητης περιουσίας του πατέρα της, στου οποίου την γενεαλογική σειρά ανήκε, βάσει του βαφτιστικού της ονόματος.

Παρά το γεγονός ότι δεν ανήκε στη γενιά πρωτότοκων παιδιών, ήταν γεννήσιμη, κρατούσε δηλαδή από γενιά κανακάρηδων, γεγονός το οποίο σε συνδυασμό την ισχυρή της ταυτότητα, την έκανε αρεστή στη γαμήλια αγορά της κοινωνίας του χωριού. Ωστόσο, λόγω της φύσης της οικονομίας και της δυσκολίας της επιβίωσης, οι επίδοξοι γαμπροί διεκδικούσαν κάποια προίκα. Η προίκα αυτή ανήκε εθιμικά στον αδερφό της, ο οποίος είναι διπλονοματάς<sup>11</sup> και μεγάλος κανακάρης, καθώς προερχόταν από την περιουσία του πατέρα τους. Ενώ ο μεγαλύτερος αδερφός καθώς και ο ίδιος ο πατέρας της, θα μπορούσε να δεχθεί την προσφορά στους επίδοξους γαμπρούς κάποιας προίκας ικανής να συντηρήσει την κόρη τους, και να αποτρέψουν την καταδίκη της στην αγαμία και την μοναξιά, κάθε φορά έβρισκαν προσχήματα για να ακυρώσουν τις προσφορές σε γάμο, είτε επειδή οι γαμπροί δεν ανήκαν στην ίδια κοινωνική κατηγορία με αυτούς, είτε επειδή ήταν ανάξιοι να συντηρήσουν μια κανακαρίστικη περιουσία, είτε γιατί τα πράγματα «θα έφευγαν από το μέρος τους». Οι προφάσεις αυτές, λειτουργούσαν σαν προσχήματα προκειμένου να αποκρύψουν τις βασικές επιδιώξεις τόσο του πατέρα, όσο και του αδερφού, οι οποίες ήταν να κρατήσουν την αφηγήτρια μαζί με την άλλη υστερότοκη αδερφή τους στη δούλεψη τους στα κτήματα, της γυναίκας του και του ίδιου, όσο εκείνοι έλειπαν στην Αμερική.

Χρονικά αναφερόμαστε στην δεκαετία του 1950-60 περίοδος κατά την οποία το υπάρχον κοινωνικό οικοδόμημα έχει ήδη αρχίσει να καταρρέει, λόγω της μαζικής μετανάστευσης, κυρίως των υστερότοκων, σε άλλες χώρες και να αλλάζει η νοοτροπία των ανθρώπων. Ο πατέρας της αφηγήτριας όπως και ο αδερφός της είναι προσκολλημένοι στο παλιό σύστημα αξιών, με τον δεύτερο να ενεργεί προς το προσωπικό του συμφέρον, επιλέγοντας το δρόμο της μετανάστευσης, όντας κανακάρης, αφήνοντας τις αδερφές του να

---

<sup>11</sup> Φέρει δηλαδή το όνομα των δύο προγόνων του, τόσο του παππού του από τη μεριά του πατέρα του, όσο και του παππού του από τη μεριά της μητέρας τους, γεγονός το οποίο ισχυροποιεί την ταυτότητά του ως κανακάρη μέσα στο χωριό.

καλλιεργούν την περιουσία του ίδιου και της γυναίκας του. Ακόμα ένας παράγοντας της προσκόλλησης τους στο παλαιό σύστημα αξιών, είναι η άρνηση της εκπαίδευσης των παιδιών τους. Η πρωτοκόρη είχε προίκα, επομένως το εφόδιο της μόρφωσης ήταν περιττό. Η δεύτερη όμως δεν πήγε στο σχολείο, ενώ στην τρίτη δεν επέτρεψαν να τελειώσει το Δημοτικό. Εκείνη η οποία ενδεχομένως διαφοροποιεί τη στάση της είναι η μητέρα της αφηγήτριας, διότι φαίνεται να λειτουργεί με περισσότερη διαλλακτικότητα. Αυτό μπορεί να συμβαίνει για δύο λόγους: α) είτε επειδή αισθανόταν το καθήκον, παραβαίνοντας τον κανόνα ο οποίος ήθελε τις υστερότοκες κόρες να υπηρετούν στα νοικοκυριά είτε του πρωτότοκου αδελφού, είτε της πρωτότοκης κόρης ανάλογα με την σειρά την οποία έχουν αποδοθεί τα ονόματα, να παντρεύει και αυτό της το παιδί, δίνοντας του κάτι ώστε να μπορέσει να επιβιώσει στο χωριό και να μην το εξωθήσει στη μετανάστευση ή στην αγαμία, β) είτε επειδή έκρινε ότι ο πιθανός γαμπρός και η οικογένεια του είναι άξιοι να έχουν την κόρη τους μιας και τους γνωρίζει από την συντεκνία που έχουν (κάποιου είδους πνευματική αναδοχή παιδιού). Όπως και να έχει, αφήνει τον τελικό λόγο στον σύζυγο της, που σαν κεφαλή της οικογένειας αλλά και σαν κάτοχος των απαιτούμενων περιουσιακών στοιχείων θα είχε το τελικό λόγο.

Εν τέλει η ίδια μετανάστευσε αρχικά στην Αμερική και έπειτα στη Ρόδο. Κατάφερε να αναστηλώσει με δικά της χρήματα το σπίτι το οποίο κληρονόμησε στο χωριό και να δημιουργήσει περιουσία με σκληρή δουλειά. Επιπλέον ο άνδρας της αδερφής της, τον οποίο όσο βρισκόταν εν ζωή ανέφερε ως: «ο γαμπρός μου ο καλός μας άνθρωπος», τοποθετώντας τον ψηλότερα από τον αδερφό της, στα συναισθήματά της<sup>12</sup>, μεσολάβησε και την πάντρεψε στην Ρόδο, κάνοντας το ίδιο και για την τρίτη αδερφή.

Μέσα απ' τα προηγούμενα, διαφαίνεται η δυναμικότητα και η ισχύς της τάξης για την οποία γίνεται λόγος. Όλα αυτά ήταν που την κατέτασσαν ως ηγεμονική στο εσωτερικό του ευρύτερου κοινωνικού πλαισίου, αλλά και του στενότερου οικογενειακού, όταν γίνεται λόγος για πρωτότοκους στο εσωτερικό της οικογένειας. Εκείνο που μένει να αναφερθεί ακόμα είναι ο κινητήριος μοχλός όλου του οικοδομήματος, δηλαδή η πρακτική του ανεστέματος.

## 2.4 Ανέστημα

Παρουσιάζοντας τους βασικότερους άξονες δημιουργίας, συντήρησης και ανανέωσης της ηγεμονίας της κυρίαρχης τάξης των Κανακάρηδων, σειρά τώρα έχει η προβολή του

---

<sup>12</sup> Γεγονός το οποίο φαίνεται τόσο από τη χρήση του κτητικού «μας» αλλά και από τη χρήση των επιθέτων, που αποδεικνύουν τον ισχυρό συναισθηματικό δεσμό μεταξύ τους.

κεντρικού άξονα ολόκληρης της διαδικασίας. Ενός παράγοντα, ο οποίος αν και μπορεί να συναντηθεί σε διάφορα μέρη της Ελλάδας αλλά και ευρύτερα, στην Όλυμπο παρουσιάζει μια διαφοροποιητική ιδιομορφία. Αυτή δεν είναι άλλη από την πρακτική του ανεστέματος.

Κυριακή των Βαΐων, και εγώ είχα κανονίσει, κατά την εκπόνηση της επιτόπιας έρευνας, να συναντηθώ με δύο από τους βασικότερους συντελεστές της, με σκοπό να συζητήσουμε γενικά γύρω από το θέμα. Κρατώντας στα χέρια διάφορα κεράσματα και δώρα, μιας και τους επισκεπτόμουν πρώτη φορά στο δικό τους σπίτι, έφτασα και με περίμεναν και οι δύο στην πόρτα τους, πρόσχαροι και συγκινημένοι που θα βοηθούσαν ένα δικό τους παιδί αυτή τη φορά, που είχε τη διάθεση να καταγράψει έθιμα, προτού αυτά εκλείψουν ολότελα, όπως μου είπαν και οι ίδιοι, μιας και το είχαν κάνει για τόσους «ξένους», πόσο μάλλον για ένα «δικό» τους παιδί.

Μπήκαμε στο Καρπάθικο σπίτι τους, με την τραπεζαρία να δεσπόζει στο κέντρο, και με το σουφά απέναντι από την πόρτα, στολισμένο με χειροποίητα έργα τέχνης, φιλοτεχνημένα από τα χέρια της ευγενικής οικοδέσποινας, και τη φωτογραφία του γάμου τους ανάμεσα από επάλληλες σειρές παραδοσιακών πιάτων. Μιλώντας για αρκετή ώρα και αναπτύσσοντας ζητήματα γύρω από τον κεντρικό άξονα, ο Παπάς, με περισσή ευφράδεια λόγου, άρχισε να ξεπλέκει ένα κουβάρι γνώσεων και σκέψεων γύρω από το κληρονομικό δίκαιο, που όπως φάνηκε αργότερα θα ήταν εξαιρετικά πολύτιμο.

Προϋπόθεση για τη μεταβίβαση μιας κληρονομιάς ήταν το βαφτιστικό όνομα του βρέφους που ερχόταν στη ζωή. Βάσει του βαφτιστικού ονόματος που έφερε θα κληρονομούσε την περιουσία του πατέρα του, στην περίπτωση που πρόκειται για αγόρι, ή της μητέρας της στην περίπτωση που πρόκειται για κορίτσι. Έτσι λοιπόν, αν ένα αγόρι είναι πρωτότοκο παιδί της οικογένειας, θα λάβει το όνομα του εκ πατρός παππού του, ενώ από την άλλη αν είναι κορίτσι θα λάβει το όνομα της εκ μητρός γιαγιάς της (Vernier, 2012). Πρόκειται για το ιδεολόγημα του ανεστέματος, την κληροδότηση δηλαδή του ονόματος ενός προγόνου, ο οποίος μπορεί να είναι νεκρός ή να βρίσκεται και εν ζωή, στον απόγονό του. Με τον τρόπο αυτό, στο εσωτερικό της οικογένειας δημιουργούνται δύο ομάδες, με την ευρύτερη έννοια του όρου, δύο σειρές ανθρώπων και δύο γραμμές περιουσίας, οι οποίες διαχωρίζονται με βάση την προέλευση και την καταγωγή του ονόματός τους και δημιουργούσαν γενεαλογικές σειρές πατρογονικές ή μητρογονικές κι αντίστοιχα δύο γραμμές περιουσίας. Αυτός ήταν ο βασικός κανόνας ονοματοδοσίας των παιδιών, ισχύοντας μέχρι και τις μέρες μας. Ωστόσο, πολλές φορές υπήρχαν παράγοντες οι οποίοι άλλαζαν την σειρά των ονομάτων μέσα στην οικογένεια, οριζόμενοι από την καταγωγή της περιουσίας.

« [...] Εμείς προερχόμεθα, ο Κωστής ήταν ας πούμε ο πάππος μας. Αυτός είχε παντρευτεί δύο φορές. Η πρώτη του σύζυγος ήτανε μοναχοκόρη η οποία ορφάνεψε από μάνα, και την επήρε ένας θείος της και την μεγάλωσε και ήτανε ιεροδιάκονος ήτανε, ναι. Αυτός την επροίκισε αυτός της έδωσε ότι είχε, ιερομόναχος ήτανε, δεν ήταν παντρεμένος αυτός και είχε αρκετά χρήματα αυτός, και πήρε το πάππου. Ο πάππος δεν είχε αδερφό άλλο, είχε μιαν αδερφή την Μορφινή. Εν πάσι περιπτώσει, να μην πολυλογώ για την περίπτωση την πρώτη, αφού μετά ο πάππος ο Κωστής ο Διακογιώργης χήρεψε, πέθανε η γυναίκα του, έμεινε η κόρη του Μαρούκλα, την πάντρεψε. Μετά μεταπαντρεύτηκε και πήρε ο πάππος μετά την Κυραννία. Λοιπόν, οι πρώτες κόρες επήραν της παπαδιάς την περιουσία, η δεύτερη πήρε του Παπά, η τρίτη πήρε, η Κυραννία που λέμε τώρα, του Παπαγιάννη, η γιαγιά μας ναι, επήρε από κάποιο θείο της την περιουσία και εκείνο που σας έδειξα το δυσκοπότερο ήταν εκείνου του Νουάρου. Γιατί η γυναίκα του παπά-Γιάννη ήταν απ' του Νουάρου και ο αδερφός της παπαδιάς επροίκισε την τρίτη κόρη του παπά-γιάννη. Οι δύο πρώτες κόρες επήρασι τη μητρική και τη πατρική περιουσία και η τρίτη πήρε του θείου της, αφού δεν είχε κληρονόμους επροίκισε της αδερφής του την κόρη την τρίτη. Και μετά αυτόν τον λέαν Αντωνή, είδες που 'γραφε πάνω Αντωνής; Και αναγκάστηκε λοιπόν η γιαγιά η Κυραννία του Παπαγιάννη να πεί τον καλλά τον Αντωνή, που 'τον ο δεύτερος γιός με το όνομα του παπά. Την περιουσία ο πάππος την έδωσε στον πρωτογιό του, τον πατέρα μου. Η δεύτερη περιουσία μετά, που ήταν της Κυραννίας επήγε στον Αντωνή γιατί ήταν δικό της όνομα, ενώ είχε τρεις κόρες από εκεί και πίσω και δεν έδωσε σε καμιά κόρη τίποτε και προίκισε τους δύο γιούς τους πρώτους. Καταλάβετε πως ας πούμε ήταν αυστηρά αυτά τα πράγματα. Ήτον εντολές αυτές δεν μπορούσαν να τις παρακάμψουσι. Βέβαια ο πάππος ο Κωστής έπρεπε να προικίσει το πρώτο του γιο, το όνομα του. Η γιαγιά μας τώρα η Κυραννία, μπορούσε όμως να προικίσει μια κόρη, που είχε άλλες τρεις κόρες πίσω, τις οποίες τις άφησε επί ζύλου κρεμάμενες. Κατάλαβες, επροίκισε και εκείνη τον Αντωνή μετά γιατί είχε το όνομα απ' όπου προερχόταν η περιουσία.

Στο απόσπασμα αυτό από τη συνέντευξη ενός από τους συνομιλητές μου στην Όλυμπο με τον οποίο προερχόμαστε από τον ίδιο πρόγονο, φαίνεται η αυστηρότητα με την οποία αναπαράγεται το κληροδοτικό δίκαιο και η διανομή της περιουσίας με κύριο γνώμονα, όπως είπα προηγουμένως, την καταγωγή του βαφτιστικού ονόματος του αποδέκτη της. Ο πρόγονός μας, είχε παντρευτεί δύο φορές. Ο ίδιος μοναχογιός της οικογένειας του εξασφάλισε όλη την πατρική περιουσία. Η δεύτερη γυναίκα του, προερχόμενη από



οικογένεια της ίδιας κοινωνικής τάξης, ήταν η τρίτη κατά σειρά. Θεωρητικά δεν θα έπρεπε να έχει περιουσία στο όνομά της, καθώς από αυτήν προηγούνταν δύο αδερφές που προικίστηκαν η μία με την πατρική και η άλλη με την μητρική περιουσία. Ωστόσο, ο θεός της όντας άκληρος, από τη στιγμή που το όνομά της προερχόταν από τη δική του γενεαλογική σειρά, φρόντισε να της κληροδοτήσει όλη την περιουσία του, εξασφαλίζοντάς της έναν επιφανή γάμο. Με την παροχή της περιουσίας, δεν μεταβιβάζεται μονάχα το οικονομικό (περιουσία) και το συμβολικό (στοιχεία που συγκροτούν την ταυτότητα του) κεφάλαιο του κατόχου της στον αποδέκτη της, αλλά και η ηθική υποχρέωση προς τον αποδέκτη να ανεστέσει το όνομά του, σε κάποιο του παιδί. Ο γιός τον οποίο προίκισε με την δική της περιουσία η ανιψιά του παπά, το πρώτο του παιδί δεν τον ονόμασε Κωστή, το όνομα δηλαδή του δικού του πατέρα, αλλά Γιώργο, καθώς η προίκα που εξασφάλισε ο ίδιος από την μητέρα του, είχε καταγωγή από Γιώργο και ονόμασε τον τρίτο του γιό με το όνομα του πατέρα του, δηλαδή Κώστη.

Έτσι και έκανε η προγιαγιά, ονομάζοντας τον δεύτερο γιό της με το όνομα του προκοδότη της. Ενώ η ίδια απέκτησε κατά τη διάρκεια του γάμου της αρκετές κόρες, επέλεξε να μην κληροδοτήσει την περιουσία της σε κάποια από αυτές, αλλά στον δεύτερο γιό της. Η κίνηση της αυτή είναι πλήρως συνυφασμένη με τις επιταγές του δικαίου. Αν και αυτό ορίζει ότι η μητρική περιουσία μιας κανακαριάς παραδίδεται στην πρώτη κόρη της, η δική της δεν προερχόταν από τη μεριά της μητέρας της, αλλά από τον θείο της. Επομένως η ηθική της υποχρέωση ορίζει να την παραδώσει σε εκείνον που το όνομα του κατάγεται από την ίδια γενεαλογική σειρά. Ακόμα, η περιουσία της προγιαγιάς, είχε ανδρική καταγωγή, όχι γυναικεία, γεγονός το οποίο την βοήθησε να πράξει αναλόγως και να την μεταβιβάσει αυτούσια στον γιο της, αφήνοντας τις κόρες της χωρίς περιουσία, κάτι το οποίο ωστόσο δεν τις εμπόδισε να έχουν επιτυχημένους γάμους, καθώς ήταν «γεννήσιμες» προέρχονταν δηλαδή από οικογένεια κανακάρηδων και αυτό ήταν αρκετό<sup>13</sup>.

-----O-----

*« [...] Στην αρχή ο πρωτογιός, να πούμε τώρα ο θεός σου ο Κ, επήρνε του πατέρα τη περιουσία και η πρωτοκόρη η λαλά σου της μάνας την περιουσία. Οι άλλοι τίποτα. Μετά αλλάζανε νόμο, αλλάζανε μετά. Εγώ τώρα πήρα του πατέρα μου. Χαχα. - Τώρα εσύ είσαι η πρώτη της οικογένειας δεν είσαι; - Όχι η δεύτερη είμαι. - Αυτό τώρα πως έγινε; Δεν είχατε αρσενικό; - Είχαμε, είχαμε, αλλά και ο αρσενικός δεν ήθελε να τα πάρει, δεν ήθελε, αλλά και ο πατέρας μου είχε πάρει στην Αθήνα ένα οικόπεδο και*

---

<sup>13</sup> Την ίδια τύχη δεν είχαν κόρες ανθρώπων από χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα.

*ήκανε δωμάτια μέσα γιατί επήγαινα εγώ στο γυμνάσιο και ήθελα να πάω στην Αθήνα να συνεχίσω το σχολείο και μετά με καταφέραν και δε πήγα, ναι και έμεινα στο χωριό. Και πήρα μετά του πατέρα μου τα.. είχε και αμπέλια και ελιές και συκιές και σπίτι και σταύλο, τα απαραίτητα δηλαδή. Στα βουνά πάνω τα χωράφια αυτά. Ε μα έτσι ήταν, εμένα ο αδερφός μου του λέα λέει τώρα έχεις δυο αδερφές και θα σου πάρου τη περιουσία σου, και ξέρεις τατ τους ήλεε; Όποια μείνει εδώ την κλαίω, το χωριό δεν έχει μέλλον. Κι ήμεθα στο σχολειό παιδιά. Όποια μείνει εδώ στην Κάρπαθο, στο χωριό, τη κλαίω, δεν έχει μέλλον το χωριό ναι. Νάε τα πήρα εγώ και τι κατάλαβα; Ε τότες είχανε αζία, από εκεί εξούσαμε, κάναμε σύκα ξερά, σταφίδες, κριθάρια, σιτάρια, λάδια όλα τα απαραίτητα που αυτό, το σπίτι σου είχες το στάβλο σου, ξέρεις τώρα εσύ..»*

Σε αυτήν τη συνέντευξη μιας από τις συνομιλήτριές μου το Φθινόπωρο του 2018 στην Ρόδο, το κληρονομικό δίκαιο παρουσιάζει άλλη μια ιδιαιτερότητα, την προσαρμοστικότητα και την ελαστικότητα του σε διάφορες αναταραχές και κινδύνους που πιθανόν να εμφανιστούν. Η συνομιλήτριά μου είναι η δεύτερη κόρη της οικογένειάς της και το τρίτο κατά σειρά παιδί. Η μητέρα της είχε μεγάλη περιουσία και ένα από τα πιο σπουδαία σπίτια στο κέντρο του χωριού, το οποίο βάσει του εθίμου κληροδοτήθηκε στην μεγαλύτερη αδερφή της, που έφερε το όνομα της εκ μητρός γιαγιάς της. Ο πατέρας της είχε και ο ίδιος κάποια περιουσία, σαφώς μικρότερη από εκείνη της μητέρας της, την οποία όμως αύξησε μιας και ήταν από τους πρώτους μετανάστες στο χωριό, που έφευγαν για μεγάλα χρονικά διαστήματα, αγοράζοντας κι άλλα πράγματα τα οποία σταδιακά λειτούργησαν αυξητικά στο σύνολο της γονικής του περιουσίας, δίνοντάς του τη δυνατότητα να μοιράσει και κάποια άλλα από την επίκτητη στα υπόλοιπα παιδιά του. Για παράδειγμα, έχοντας έρθει από νωρίς σε επαφή με τον έξω κόσμο και την ανάπτυξη, προόριζε την κόρη του για σπουδές, κάτι το οποίο την εποχή εκείνη ήταν εξωφρενικό. Για τον λόγο αυτό θα της έδινε κάποιο σπίτι στον Πειραιά, ώστε να μπορέσει να τελειώσει τις σπουδές της.

Σε αυτό αντίρρηση έφερε η ίδια της η μητέρα και πιθανόν άλλοι συγγενείς. Εκείνο το οποίο έχει περισσότερη σημασία σε αυτό το σημείο της εργασίας είναι ότι ενώ θεωρητικά η γονική περιουσία του πατέρα της έπρεπε να κληροδοτηθεί στον αδερφό της, ο οποίος έφερε όνομα από τη γενιά του πατέρα του, ο ίδιος αρνήθηκε να την αποδεχτεί. Έτσι, χρησιμοποιείται η εφεδρεία του συστήματος αυτού, η οποία ήταν τα δευτερότοκα κορίτσια και αγόρια (Vernier, 2001). Στην περίπτωση αυτή, προτίμησαν από την κατάτμηση του συνόλου της πατρικής περιουσίας, βάσει ενός άλλου κανόνα του εθίμου, να κληροδοτήσουν την περιουσία του στην δεύτερη κόρη του, εκείνη που έφερε το όνομα της μητέρας του. Με τον τρόπο αυτό οι γενεαλογικές σειρές επιβιώνουν και η περιουσία, δεν χάνεται από το

«μέρος της» παρά μόνο επιστρέφει σε αυτό. Η ίδια δεν μπόρεσε να αρνηθεί αυτή την κίνηση. Γνωρίζοντάς την επί σειρά χρόνων, έχω την εντύπωση ότι θα προτιμούσε να σπουδάσει και να επιτύχει στον τομέα αυτό, παρά την παραμονή της στο χωριό, όπου οι δυνατότητες ανέλιξης ήταν πάντοτε περιορισμένες. Αν κάτι την διακρίνει είναι η φιλομάθεια της, η οποία όπως φάνηκε αργότερα κατάφερε να «κληροδοτήσει» στα ίδια της τα παιδιά.

Το ανέστημα ενός προγόνου γινόταν γνωστό ήδη από τη γέννηση του μωρού, τότε που ακόμα δεν μπορούσαν να γνωρίζουν το φύλο, στο εσωτερικό της οικογένειας. Ωστόσο φανερόταν στην κοινωνία στην πρώτη επίσημη εμφάνιση του παιδιού, την ημέρα που γίνονταν τα Εφτά. Στην περίπτωση που επρόκειτο για πρωτότοκο παιδί, μιας οικογένειας κανακάρηδων η τελετή αυτή ήταν λαμπρή, ενώ αν μιλούσαμε για κάποιο από τα υστερότοκά της, υπήρχαν διαφορές, καθώς μπορεί και να μην πραγματοποιούνταν καθόλου, όπως θα αναλύσω στο επόμενο κεφάλαιο της εργασίας.

Οι ίδιοι οι συνομιλητές μου αλλά και οι υπόλοιποι Ολυμπίτες μέσα από την πρακτική του ανεστέματος φαίνεται να ικανοποιούν τόσο την δική τους ματαιοδοξία, ότι δηλαδή θα επιβιώσει η γενιά και το όνομά τους μέσα από το όνομα του απογόνου τους, αλλά παράλληλα είναι κοινωνικά «δικαιολογημένη», αναπαράγοντας το σύστημα.

Το σύστημα αυτό όπως γίνεται κατανοητό, είναι μοναδικό στον ελλαδικό χώρο, με την μοναδικότητα του να έγκειται στο γεγονός της πρακτικής του ανεστέματος. Το χαρακτηρίζουν σαφώς διαχωρισμένες αρσενικές και θηλυκές γενεαλογικές σειρές, που έχουν τη βάση τους στον οικονομικό τομέα, αδιαίρετες περιουσίες, που μοιράζονται αυτούσια από τον πρόγονο στον απόγονο με το ίδιο όνομα, αγγίζοντας με τον τρόπο αυτό και το συμβολικό επίπεδο. Τα υπόλοιπα υστερότοκα παιδιά, είχαν δύο επιλογές: οι άνδρες τη μετανάστευση, ενώ οι γυναίκες την υποταγή τους στην πρωτότοκη και την παροχή των υπηρεσιών τους εσ αεί στην ίδια και τους απογόνους της αρχικά, μέχρι να ανοίξουν τα μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα και να φύγουν και οι ίδιες.

Συμβολικό υπόβαθρο της περιουσίας ήταν δύο βαφτιστικά ονόματα τα οποία μεταβιβάζονταν από γενιά σε γενιά. Τα ονόματα μεταβιβάζονται και σήμερα με την ίδια τακτική. Με τον τρόπο αυτό, όταν το πρώτο όνομα που δίνεται στο πρώτο παιδί είναι του πατέρα, τότε τα περισσότερα ονόματα που θα δοθούν θα ανήκουν στην οικογένεια του πατέρα. Όταν όμως η πρώτη γέννα είναι θηλυκή τότε το κορίτσι ονομάζεται από την πλευρά της μητέρας της. Έτσι δημιουργούνται ζυγές σειρές με την πλειοψηφία της ονοματοθεσίας να ανήκει στην οικογένεια της μητέρας.

Για την ονομασία των υστερότοκων παιδιών, αγοριών και κοριτσιών, ακολουθούνταν ο ίδιος ακριβώς κανόνας. Δημιουργούνταν δύο σειρές μητρογονικές και πατρογονικές στο

εσωτερικό της ίδιας της οικογένειας, με τις διαφορές καμιά φορά να γίνονται έντονες. Οι συγγενειακές σχέσεις που αναπτύσσονται στο εσωτερικό της οικογένειας μπορούν να χωριστούν σε τρεις επιπλέον κατηγορίες κατά τον Vernier: α) οικονομικές, β) συμβολικές, γ) συναισθηματικές. Για να κληρονομήσεις θα πρέπει να έχεις το κατάλληλο όνομα, για το σύνολο των συμβολικών αγαθών, του habitus που θα συνοδεύει τα άτομα. Έχει σημασία το όνομα που θα φέρουν, καθώς επίσης, σημασία έχουν το σύνολο των χαρακτηριστικών των προγόνων που θα μεταβιβαστούν στους απογόνους.

Προτού οι κανόνες αυτοί να γίνουν εμφανείς στο ευρύτερο κοινωνικό επίπεδο, διαφαίνονται στο ενδότερο οικογενειακό με τον διαχωρισμό να εκκινεί από τους γονείς και τους παππούδες όταν απευθύνονται στα παιδιά και εγγόνια τους. Θυμάμαι αρκετές να αποκαλούν με το κτητικό «μου» τα παιδιά τα οποία έφεραν «το δικό τους» όνομα στο εσωτερικό της οικογένειας. Ειδικότερα η θεία μου, της οποίας φέρω το όνομα του άνδρα της, κάθε φορά που πήγαινα να την επισκεφτώ, αναφερόταν σε μένα και έλεγε: *«καλώς τα μάτια μου και το φώς μου»*. Μέσα στην οικογένεια μοιράζονται εκτός από την περιουσία και η αγάπη και η αδυναμία των γονιών προς τα παιδιά, βάσει των ίδιων κανόνων. Ο γονιός ή παππούς που άκουγε το όνομα της δικής του οικογένειας, συχνά τρέφει μεγαλύτερη αδυναμία στο παιδί αυτό, πράγμα το οποίο δικαιολογούσαν στο χωριό με την άποψη ότι η αγάπη πάει όπου πάει το όνομα. Μέσω της κίνησης αυτής νομιμοποιείται αυτό το οποίο υπάρχει στο συνειδητό, αλλά είναι άκομμο να εκφραστεί ρητά (Τουντασάκη, 2018). Παλιότερα τον κανόνα αυτόν φαίνεται να τον προτιμούσαν και τα ίδια τα υστερότοκα παιδιά, τα οποία δεν θα κληρονομούσαν κάποια περιουσία, καθώς προτιμούσαν να εργαστούν στα κτήματα του αδερφού ή αδερφής που μοιράζονταν την ίδια γενεαλογική σειρά.

Ο Vernier αναφέρεται σε τέσσερις κανόνες που ρυθμίζουν τις ομοιότητες μεταξύ των μελών της οικογένειας (Vernier, 2012): α) το πρωτότοκο αγόρι μοιάζει με τη μητέρα του και το πρωτότοκο κορίτσι μοιάζει με τον πατέρα του, κάτι το οποίο επαληθεύεται περισσότερο όταν μιλάμε για τα πρωτότοκα παιδιά, β) ο δευτερότοκος γιός μοιάζει με τον πατέρα τους και η δευτερότοκη κόρη με τη μητέρα της. γ) Μετά από το τρίτο παιδί ο κανόνας μετασχηματίζεται και ισχύει σταδιακά λιγότερο. Το παιδί μοιάζει λίγο και στους δύο, είναι όπως λένε περιπαικτικά στην Όλυμπο «μπασταρδεμένο». δ) Γενικός κανόνας είναι ότι οι κόρες μοιάζουν στους πατεράδες τους και οι γιοί στην μάνα τους. Στο μυαλό του κάθε Ολυμπίτη, οι κανόνες αυτοί φαίνονται απολύτως φυσιολογικοί και παναθρώπινοι. Σύμφωνα με το Vernier οι ομοιότητες αυτές μπορούν να εξηγηθούν μόνο υιοθετώντας την πρωτόγονη σκέψη, όπου οι ομοιότητες αυτές μεταφράζονται σε σωματικά χαρακτηριστικά και ιδιότητες του χαρακτήρα.

Κάποια στιγμή όμως ο κανόνας αυτός θα αρχίσει να καταρρέει, και επομένως να αμφισβητείται όλο το οικοδόμημα. Στην περίπτωση αυτή επιστρατεύονται δύο συμπληρωματικές θεωρίες για να υποστηρίξουν το παράδειγμα: α) ότι το παιδί πήρε τα χαρακτηριστικά του από τον ανάδοχο του και για τον λόγο αυτό είναι δύσκολη η επιβεβαίωση του κανόνα, β) ότι έχει εξασφαλίσει πολλά χαρακτηριστικά από εκείνον που προέρχεται το όνομά του. Η θεωρία του συγγενειακού συστήματος, η θεωρία της ομοιότητας και η συμπληρωματική της, αλληλοκαλύπτονται και δημιουργούν κατάλληλο έδαφος για τη διατήρηση και αναπαραγωγή των αντιλήψεων αυτών.

Οι αντιλήψεις αυτές βασίζονται στον κοινωνικό και τον λογικό πυλώνα. Ο πυλώνας της λογικής είναι εμφανής στα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω. Από την άλλη ο κοινωνικός πυλώνας μπορεί να φανερωθεί αν σκεφτεί κανείς τον κόπο τον οποίον έχει καταβληθεί, προκειμένου να μονιμοποιηθεί η υπεροχή των πρωτότοκων παιδιών από τα υστερότοκα στο εσωτερικό της οικογένειας αλλά και στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο, σε σημείο τέτοιο ώστε να μην χωράει καμία αμφισβήτηση. Μπορεί να φαίνεται πρακτικά ότι η θεωρία της ονοματοθεσίας αντικρούεται από τη θεωρία της ομοιότητας. Ωστόσο η δεύτερη υπάρχει για να συνδέσει βιολογικά το παιδί με τον γονιό τού οποίου το όνομα δεν έχει, επομένως δεν ανήκει στην ίδια γενεαλογική σειρά.

Η θεωρία αυτή δημιουργεί κατά τον Vernier (Vernier, 2012, σ. 45) εκείνο τον συναισθηματικό δεσμό γονιού και παιδιού που απουσιάζει λόγω των κανόνων ονοματοθεσίας. Αυτοί θεωρητικά καθιστούν τον γονιό ξένο προς το παιδί. Το χάσμα αυτό όμως γεφυρώνεται μέσα από τη θεωρία της ομοιότητας, η οποία έρχεται να προλάβει κινδύνους διάρρηξης των οικογενειακών σχέσεων (Vernier, 2012, σσ. 46-47). Οι γονείς θα ήταν απολύτως φυσιολογικό και δικαιολογημένο, αν στηριχθούμε μονάχα στη θεωρία της ονοματοθεσίας, να αγαπούν τα παιδιά που ανήκουν μονάχα στην δική τους γενεαλογική αλυσίδα, και στις διαφορές μεταξύ τους να προστάτευαν αυτά, ακόμα και αν είχαν άδικο. Όμως η λειτουργικότητα του κανόνα της ομοιότητας έρχεται για να αμβλύνει αυτό το χάσμα στο εσωτερικό της οικογένειας.

Αναθέτοντας στους γονείς τις σχέσεις ομοιότητας (φυσικής ή χαρακτήρα) με τα παιδιά που δεν ανήκουν στη δική τους γενεαλογική αλυσίδα, καλλιεργούν το κατάλληλο έδαφος για σχέσεις συνεργασίας μεταξύ των γονέων της οικογένειας προκειμένου να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα που θα προκύψουν στα πρωτότοκα παιδιά τους, και κατά συνέπεια κατά φθίνουσα σημασία και στα υπόλοιπα. Όταν ένα παιδί έχει το όνομα και το άλλο του μοιάζει, μπορεί να αγαπά και τα δύο και να τα προστατεύει εξίσου, αποδεικνύοντας

με τον τρόπο αυτό τη βαθύτητα στην οποία έχουν εισχωρήσει οι θεωρίες αυτές στον κοινωνικό ιστό (Vernier, 2012, σ. 47).

Χάριν στις επιταγές της θεωρίας της ομοιότητας πραγματοποιείται ανταλλαγή δώρων μεταξύ των γενεαλογικών σειρών. Για παράδειγμα η μητέρα στην γέννηση της πρωτοκόρης της προσφέρει το όνομα της δικής της μητέρας στο συμβολικό αλλά και στο οικονομικό επίπεδο, ενώ ο πατέρας προσφέρει την ψυχή του στο παιδί που θα του μοιάσει. Το ίδιο ισχύει και αντίστροφα. Η θεωρία της ομοιότητας όταν διαπλέκεται με το ιδεολόγημα του ανεστέματος, ο θεσμός τον οποίο πρεσβεύουν γίνεται ισχυρός και αδιαμφισβήτητος. Κάθε γονιός προσφέρει εναλλάξ στην κυοφορία το σώμα του παιδιού και την ψυχή ο άλλος. Πρόκειται για ένα δώρο από τους γονείς προς το βρέφος του οποίου ο χαρακτήρας είναι τόσο οικονομικός, όσο και συμβολικός. Το δώρο θα εκκινεί από την ονοματοδοσία του βρέφους που θα δώσουν οι γονείς με την γέννησή του και επισήμως στην κοινότητα φανερώνεται στα Εφτά. Το δώρο αυτό έχει να κάνει με την βιολογική του ύπαρξη, καθώς πλέον μέσα από το όνομα έχει αποκτήσει ανθρώπινη υπόσταση. Ωστόσο το δώρο αυτό θα ολοκληρωθεί μετά το πέρας ενός μεγάλου διαστήματος, όταν πια το πρώην βρέφος θα παντρευτεί και θα αποκομίσει την περιουσία που αντιστοιχεί στο όνομα το οποίο του δόθηκε κατά την γέννησή του (Bourdieu, 2000).

Μέσα από ένα ακόμα παράδειγμα το οποίο παρουσιάζει ο Vernier από τον Malinowski (Vernier, 2012, σσ. 43-44), όπου στους Trobriand ο πατέρας είναι εκείνος που ταΐζει το παιδί, επομένως σε εκείνον θα μοιάσει κιάλας, άθελα μου άρχισα να πραγματοποιώ συνδέσεις με την πράξη κατά την οποία στα Εφτά του παιδιού στην Όλυμπο αλείφουν με την «αλευρέα» τους γονείς και τους προγόνους, ανάλογα με το φύλο του παιδιού. Με τον τρόπο αυτό και σε συνδυασμό με την κατανάλωση της αλευρέας από τους γονείς και τους παππούδες του, το παιδί τρέφεται από αυτούς και συνάμα θα τους μοιάσει «στα φυσικά του», τα γνωρίσματα του χαρακτήρα του δηλαδή και την εξωτερική του εμφάνιση.

Μέσα από την θεωρία της ομοιότητας αλλά και των υπολοίπων δύο, καταδεικνύεται στην Όλυμπο η κατωτερότητα των υστερότοκων παιδιών, με μοναδικούς ευνοημένους από αυτές τους πρωτότοκους αλλά και τους δευτερότοκους οι οποίοι χρησιμοποιούνταν σαν εφεδρείες από το σύστημα, όπως για παράδειγμα σε περίπτωση θανάτου ή αδυναμίας ολοκλήρωσης του γάμου. Σίγουρα όμως οι υπόλοιποι μιας οικογένειας αποκλείονταν από τον κανόνα και θεωρούνταν «μπασταρδεμένοι» ως προς τα χαρακτηριστικά τους. Έτσι αποκλείονται από τη διεκδίκηση τόσο οικονομικών όσο και συναισθηματικών απολαβών από τους γονείς.

Οι κανόνες της ομοιότητας συνδέονται στην Κάρπαθο με τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά του συγγενειακού συστήματος (Τουντασάκη, 2018; Vernier, 2012). Υπάρχουν και δημιουργούνται διαχωρισμένες γενεαλογικές σειρές βάσει των βαφτιστικών ονομάτων, υπάρχει ισότητα σε εκείνους που συνδέονται με επιγαμία, όπως επίσης και ξεκάθαρη απαξίωση των υστερότοκων με εξαίρεση τους δευτερότοκους, διότι ομοιότητα υπάρχει στους πρωτότοκους και τους γονείς στους οποίους θα μοιάσει.

Ο τρόπος με τον οποίο γίνονται αντιληπτοί και χρησιμοποιούνται οι υστερότοκοι στην Όλυμπο είναι βασισμένος σε μια βιολογική θεωρία, εκείνη του «αδύναμου σπέρματος». Όσο περισσότερο περιορισμένη είναι η τεκνοποιία, τόσο πιο δυνατό είναι το σπέρμα του πατέρα, άρα, βάσει της θεωρίας της ομοιότητας, τόσο περισσότερο θα μοιάσει το παιδί στον πατέρα ή την μητέρα του. Η δυνατότητα της ύπαρξης ομοιότητας μεταξύ των παιδιών και των γονιών τους εξασθενεί περισσότερο, όσο αυξάνεται ο αριθμός των παιδιών τα οποία υπάρχουν στην οικογένεια.

## **2.5 Κατάρρευση**

Οι περισσότεροι από τους συνομιλητές μου παρουσίασαν με γλαφυρότητα τον τρόπο με τον οποίο το κληροδοτικό σύστημα άκμασε και κατάφερε μέσα από την διάρκεια του χρόνου και την ηγεμονία που άσκησε η κυρίαρχη τάξη των κανακάρηδων να δεσπόζει στο κοινωνικό, οικονομικό και διοικητικό προσκήνιο της κοινωνίας της Ολύμπου. Με την ίδια ευγλωττία προσπάθησαν να περιγράψουν και το σημείο της παρακμής, τόσο οι Ολυμπίτες με τους οποίους συνεργάστηκα στην επιτόπια έρευνα, όσο και εκείνοι της εγγύς διασποράς της Ρόδου.

*« [...] Ε, ο πατέρας μου ήταν πρώτος αμερικάνος που πήγε.<sup>14</sup> Διαφορετικά, οι μοναδικές από 'χαμε χρυσά ήμαστο μετρητές στα δάχτυλα, νάε η θεία σου τα ξέρεi. Οι άλλες που είχανε ήτανε φλουράκια. Να δεις τις φωτογραφίες του χορού τις παλιές, μπορεί να πώ του Νίκου μου να γίνεται φίλοι να σου τις στείλει να τις δεις. Οι κοπέλες δεν είχαν εκείνη την εποχή, εμένα ο πατέρας μου ήκαμε τρία ταξίδια στην Αμερική. Το πρώτο ήλλειπε 6-7 χρόνια συνεχόμενα κι είχε φέρει και χρυσά πολλά και τέτοια. Πρίν, πρίν, πριν γεννηθεί κι η αδερφή μου, οι πρώτοι που πήγαν στην Αμερική. Και τα χρυσά και τα υφάσματα και... Αμερικάνικα. Τότες από 'ρχουτο, τώρα έχουν όλοι οι*

---

<sup>14</sup> Στο σημείο αυτό επιβεβαιώνεται αυτό το οποίο αναφέρει ο Κάβουρας και η ..... για τους μετανάστες πρώτης και δεύτερης γενιάς και για τον τρόπο με τον οποίο μετέβαλαν την τοπική κοινωνία και την τάξη των πραγμάτων. Η αλλαγή αυτή παρατηρείται εκτός από τον βασικότερο οικονομικό παράγοντα, στο κοινωνικό και τα επιμέρους κοινωνικά, δηλαδή στην δομή του γλεντιού από άποψη συμμετεχόντων αλλά και στην Παρουσία, μιας και με την επιστροφή τους διεκδίκησαν μια καλύτερη θέση προβολής για τους ίδιους και την οικογένειά τους με όποιον τρόπο μπορούσαν.

ανθρώποι να ναι καλά. Ναι θέλω να πώ όλα ήτανε... Επήε ο πατέρας μου, γιατί ήτο, η δουλειά που δουλεύανε στην Αμερική, μετά άνοιξε εδώ στην Αθήνα και τον εγράψανε κι επήαν όλοι από το στην Αμερική και τον επήραν στην Αθήνα κι πιάσανε δουλειά. Εμείς ήμαστο στο Δημοτικό ακόμα, όταν ήρθε ο πατέρας μου κι εδούλευε εδώ. Κι επήρε κι το αυτό, στην Αθήνα εκεί στον Πειραιά κοντά, να πάω να συνεχίσω το σχολειό μου, ότι ήθελα».

-----Ο-----

«[...]βέβαια από μια περίοδο και μετά άρχισε να αμβλύνει αυτό το θέμα. Μετά από το 60- 70 αρχίζει το πράμα και σπάει...έρχεται το χρήμα, ναι και αν παρατηρήσετε, αν πάτε τώρα στην Αυλώνα, κανένας από τους γαιοκτήμονες, κανένας δεν κατοικεί τώρα μέσα. Ξένοι τα καλλιεργούν, ξένοι θεόξενοι. Εκείνες από τά χασι εφύανε. Και σαν εγιάησαν στην Αμερική, όλες εκείνες οι κανακαριές τα αφήσασι πίσω και δεν εξαναγύρισα να τα γυρεύουν. Τα χα βαρεθεί. Εφύαν, εφύαν.

Κοίταξε Γιώργο μου, εμείς εζήσαμε πάνω στο μεταίχμιο πολλών αλλαγών, πάρα πολλών αλλαγών. Πρώτα πρώτα η μετανάστευση, εγώ στην αρχή που ας πούμε υπηρέτησα σα στρατιώτης ας πούμε, αυτά είναι ολόκληρο βιβλίο και σου λέω το χω γραμμένο και... Εν πάσει περιπτώσει. Εγώ, αφού ήτο της μοίρας μου να μην έχω τίποτε, αναγκάστηκα από ηλικία ας πούμε 15 χρονών να μάθω μια τέχνη, κάποιο επάγγελμα να μπορώ να ζήσω, να μπορέσω να πάρω τη ζωή μου στα χέρια μου. Και έφυγα αυθαίρετα, μόνος. Έφευγα και χωρίς να ξέρω που πήγαινα καθέλου, δεν ήξερα που πήγαινα καθέλου, με τα πόδια να πάω στα Πηγάδια και τ' Απέρι, δίχως να ξέρω το δρόμο. Σου λέω ιστορία μεγάλη, αφού ακόμα τώρα τα γράφω και... που είμαι γέρος. Και πάω για ένα διάστημα και έφυγα Σεπτέμβριο, αρχές Σεπτεμβρίου έφυγα, ο πατέρας μου, μου 'λεγε θα πάμε στη Βρουκούντα να πάρουμε και το μουλάρι να κουβαλούμε πέτρες να χτιστεί κάποιο κελάκι για το Δεσπότη. Δωρεάν φυσικά θα πηγαίναμε. Ο πατέρας μου έφυγε, άφησε και το μουλάρι, φεύγω εγώ αντί να πάω προς τα εκεί (Βρουκούντα, Βόρεια), πήγα προς τα εκεί (προς τα Πηγάδια, Νότια). Χαχα. Προς τα Πηγάδια. Βέβαια τότε τ' Απέρι ήταν σε ακμή, μόλις είχε τελειώσει ο πόλεμος, οι Αμερικάνοι<sup>15</sup> άρχισαν να στέλνουν τα χρήματα και ήτο λοιπό οργανισμός στ' Απέρι, είχε δουλειές. Ε, πάω στ' Απέρι, ε, μόλις πήγα βρήκα δουλειά και δούλευα, 15 χρονών παιδί.

---

<sup>15</sup> Καρπάθιοι που ζούσαν στην Αμερική σαν οικονομικοί μετανάστες.



*Είμαστε σε απόγνωση σου λέω δεν υπήρχε άλλη λύση, άλλη διέξοδος, ήξερα ότι, όπως έλεγα και προηγουμένως, ότι οι περιουσίες είναι καταρωμένες, εγώ δεν πρόκειται να πάρω τίποτε οπότε έπρεπε να πάρω τη ζωή στα χέρια μου. Και πήγα στ' Απέρι, δούλεψα τρεις μήνες. Και επανήρθα, χειμώνα ξέρω 'γω, και είχα την έγνοια του σπιτιού μας εδώ πέρα, να σπείρουμε και να θερήσουμε ξέρω 'γω και τα λοιπά, μετά εκεί που πήγα εργάτης ήμουνα, είχα το καθένα να μου φωνάζει φέρε μου πέτρες, φέρε μου λάσπη, λέω κοίταξε να δεις καλύτερος είναι αυτός από εμένα και μου διατάζει να του φέρνω πράματα. Θα γίνω εγώ μάστορης να τους διατάζω εγώ. Κι έτσι το δεύτερο ταξίδι<sup>16</sup> που έκανα, επήγα σε μάστορη, ήτο ο Φωναράκης τότε στη Βολάδα, και επήγα και έκατσα μαζί του ένα διάστημα να μάθω τη τέχνη και έπειτα γύρισα πίσω. Από εκεί και μετά πήρα τη ζωή μου στα χέρια μου.*

*Αλλά όμως όπως σας είπα δεν υπήρχε μέλλον, δεν υπήρχε ζωή, ο κόσμος όλος ήταν εργάτες και περίμενε να βρουν δουλειά να δουλέψουν. Από τη στιγμή που έφυγε ο κόσμος όλος και έβγαλε αρκετά χρήματα και θέλανε να επισκευάσουν τα σπίτια τους, τότε άρχισε και κινείτο το χρήμα μέσα στο χωριό. Εγώ όμως πριν από αυτά όλα ήμουν αποφασισμένος να φύγω, να μπαρκάρω και έχω το ναυτικό φυλλάδιο βγαλμένο να φύγω να μπαρκάρω. Να φύγω! Δεν υπήρχε άλλη διέξοδος. Να φύγω να πάω στην Αμερική. Ένας τρόπος ήτο τότε να φύγεις, μια διέξοδος. Ναι και έχω το φυλλάδιο το οποίο το έβγαλα. Από τη στιγμή όμως αφού άρχισα μετά εδώ πέρα και βρήκα δουλειά και καταπιάστηκα και ξέρω γω, κρατήθηκα εδώ πέρα. Και έτσι κρατήθηκα εδώ πέρα, με αυτό τον τρόπο κρατήθηκα εδώ πέρα άλλωστε, ήμουν αποφασισμένος να φύγω και εγώ. Και βέβαια μπορεί να αδικήθηκα που έμεινα εδώ, μπορεί και όχι.*

*Και βέβαια εκάμαμε την οικογένειά μας, ότι μπορέσαμε των προσφέραμε, δόξα σοι ο θεός. Δεν έχω πολλά παράπονα. Και γράφω και μέσα στο βιβλίο αυτό που γράφω, και αν σήμερα που είμαι στην τρίτη ηλικία, πάω στα 83 χρόνια, κι αν άρχιζα σήμερα τη ζωή μου δεν θα παρέκκλινα σε τίποτα απ' ότι είχα κανονισμένο και αποφασισμένο, δεν θα παρέκκλινα στη ζωή μου όλη. Ναι πραγματικά. Δόξα σοι ο θεός. Αυτά».*

---

<sup>16</sup> Η επιλογή της λέξης ταξίδι, δεν είναι ασυνείδητη θεωρώ από μέρους του παπά. Την δεκαετία του 50 όπου εκείνος ήταν πλέον 15 χρονών και ξεκίνησε να εργάζεται ακόμα και η εσωτερική μετακίνηση στο νησί, ήταν δύσκολη μιας και για να μεταβείς από την Όλυμπο στ' Απέρι με τα πόδια, μέσα από βουνά και λαγκάδια, δεν ήταν κάτι εύκολο. Απαιτούσε τεράστιες αντοχές και πολλές ώρες περπάτημα. Ακόμα οι Ολυμπίτες έχουμε την τάση οτιδήποτε μη Ολυμπίτικο να το θεωρούμε ξένο, μακρινό. Έτσι και για τον παπά, ακόμα και αυτή η σχετικά μικρή μετακίνηση του από την Όλυμπο στ' Απέρι, θεωρήθηκε μετανάστευση, καθώς αναγκάστηκε να φύγει από την ιδιαίτερη πατρίδα του για οικονομικούς λόγους.

Το πρώτο παράθεμα είναι κομμάτι από συνέντευξη την οποία πραγματοποίησα στην πόλη της Ρόδου, με μια πολύ στενή οικογενειακή φίλη, μεγάλη σε ηλικία, της οποίας ο πατέρας ήταν από τους πρώτους που μετανάστευσαν από την Όλυμπο. Το δεύτερο απόσπασμα είναι από συνέντευξη που πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της επιτόπιας έρευνάς μου στην Όλυμπο, στο οποίο, ο έβδομος κατά σειρά γιός ενός από τους μεγαλύτερους Κανακάρηδες του χωριού διηγείται την ιστορία του στην πάλη της επιβίωσης.

Εκείνο το οποίο καταδεικνύουν και οι δυο τους, είναι πως πάνω στην ιστορική γραμμή εξέτασης της εξελικτικής πορείας του τόπου, πρέπει να πραγματοποιηθεί μια τομή. Η τομή αυτή είναι η μετανάστευση, που σαν τεράστιο κύμα, ήρθε για να σαρώσει τα όσα μέχρι εκείνη την περίοδο και μέσα από την ανοχή του χρόνου επιβίωσαν. Όπως πολλές φορές διευκρίνισα στα προηγούμενα κεφάλαια, η επιβίωση στον Όλυμπο ήταν αντιμετωπίσιμη για τις οικογένειες εκείνες που κατείχαν τα μέσα και τις δυνάμεις να παράγουν, όχι όμως και για τους υπόλοιπους.

Η έλλειψη περιουσίας ικανής να συντηρήσει μια οικογένεια, η φύση του κληροδοτικού δικαίου, η μεγάλη εμπειρία των Ολυμπιτών στην πέτρα και το πελέκημα, οδήγησε στη δημιουργία μεγάλων μεταναστευτικών ρευμάτων τον 19<sup>ο</sup> αλλά κυρίως τον 20<sup>ο</sup> αι.. Μέχρι και το 1880 η μετανάστευση στην Όλυμπο ήταν εποχιακή. Τα υστερότοκα αγόρια μεγάλων οικογενειών, όπως οι περισσότερες οικογένειες του χωριού, μετανάστευαν στα γύρω μικρά νησιά, την Κρήτη, την Μ. Ασία, κάθε χρόνο από τον Απρίλη έως τον Οκτώβρη για να δουλέψουν σαν πελεκάνοι<sup>17</sup> και να προλάβουν να επιστρέψουν έγκαιρα για την συγκομιδή των ελιών και την περιποίηση των χωραφιών των πρωτότοκων αδελφών τους αν υπήρχαν. Σταδιακά τα μεταναστευτικά ρεύματα αρχίζουν να ανοίγουν, τόσο σε διάρκεια όσο και σε χιλιόμετρα, με αποτέλεσμα στις αρχές του 20<sup>ου</sup> αι. να ξεκινήσουν οι πρώτες μεταναστευτικές ροές προς το Μαρόκο, την Αμερική κ.α. Όσο τα μεταναστευτικά ρεύματα ήταν κοντινά, η κοινωνική δομή και οργάνωση του χωριού δεν πλήττονταν, καθώς τα πάντα ήταν συνυφασμένα με τις επιταγές των Κανακάρηδων (Σκιαδά Β. , 2010).

Ωστόσο, με την διεύρυνση του χρονικού ορίου παραμονής στη ξενιτιά και την απόσταση του νέου τόπου υποδοχής, οι ξενιτεμένοι άρχισαν να επηρεάζονται από τις νέες ιδέες, με τις οποίες έρχονταν σε επαφή, είτε μέσα από την εργασία τους, είτε μέσα από την συναναστροφή τους. Με την επιστροφή τους στην Όλυμπο έγιναν φορείς μιας νέας οικονομικής κουλτούρας, η οποία είχε απομακρυνθεί κατά πολύ από την αγροτική βάση και στράφηκε στην χρηματική (Σκιαδά Β. , 2010, σ. 8). Η σκληρή ηγεμονική τάξη των

---

<sup>17</sup> Τεχνίτες πέτρας

Κανακάρηδων έμελλε να δεχθεί το πρώτο της πλήγμα τόσο σε επίπεδο κοινωνικό, όσο και σε οικονομικό. Μονοπωλώντας την διοίκηση και την οικονομία του τόπου επί σειρά αιώνων δεν επέτρεπαν σε κανέναν άλλον πέραν από μέλη της δικής τους τάξης, να λάβει μέρος στην διοίκηση. Το 1920 όμως για πρώτη φορά οι μετανάστες οι οποίοι επέστρεψαν στο χωριό θέλησαν να αμφισβητήσουν το κατεστημένο και να αξιώσουν την συμμετοχή τους στην εκλογική διαδικασία, με αποτέλεσμα να ακολουθήσει μικρής έκτασης, βίαιη συμπλοκή, με την άρχουσα τάξη να μην θέλει να αποχωριστεί με κανένα τρόπο τα κεκτημένα τόσων αιώνων (Philippides, 1973). Αυτό όμως δεν στάθηκε δυνατό, καθώς οι κανακάρηδες χάνουν για πρώτη φορά στις δημαρσίες του 1916-1918, με τις συνασπισμένες δυνάμεις των βοσκών και των μεταναστών να κερδίζουν την εκλογική διαδικασία για πρώτη φορά το 1923 (Νουάρος, 1984, σ. 22). Κατά τη διάρκεια του 'Β Π.Π. οι μεταναστευτικές ροές σταματούν, με τους κατοίκους του χωριού να μην μπορούν να μεταναστεύσουν, ούτε υπερπόντια, ούτε εσωτερικά. Άνδρες, γυναίκες έμεναν στο χωριό καλλιεργώντας ό,τι μπορούσε να καλλιεργηθεί. Ενώ οι γυναίκες, κατά τα πρώτα μεταναστευτικά ρεύματα, ήταν επιφορτισμένες με την φύλαξη των παιδιών, της περιουσίας και του χωριού γενικότερα, αυτό αρχίζει να επιστρέφει στην αρχική του μορφή, με την επιστροφή των ανδρών.

Τα χρόνια τα οποία ακολούθησαν τη λήξη του 'Β Π.Π. η μετανάστευση εξακολουθεί να έχει μαζικό χαρακτήρα. Προορισμοί των μεταναστών υπήρξαν η Αμερική και ο Πειραιάς. Εκείνο όμως το οποίο αλλάζει, είναι η συμμετοχή των γυναικών στο νέο εγχείρημα. Πριν από τον 'Β Π.Π. οι γυναίκες δεν συμμετείχαν στην μετανάστευση, αν εξαιρεθούν εκείνες οι οποίες εργάζονταν, ούσες υστερότοκες, στα γύρω νησιά και τα γύρω χωριά. Παρόλα αυτά, μετά το 1947, ολόκληρες οικογένειες εγκαταλείπουν το χωριό και αναζητούν το μέλλον τους στην Αμερική και μετά το άνοιγμα των διεθνών συνόρων στην Γερμανία, Καναδά, Βέλγιο, όπου το φαινόμενο αυτό γίνεται πιο έντονο (Σκιαδά Β. , 2010, σ. 11).

Η αλλαγή αυτή έχει τεράστια σημασία, διότι σηματοδοτεί την αρχή του τέλους για την Όλυμπο όπως ήταν δομημένη εκείνη τη στιγμή, αλλά και για το ίδιο το κοινωνικό, οικονομικό σύστημα. Πρώτη καίρια αλλαγή αποτελεί η μεταβολή στο χαρακτήρα της οικονομίας, επομένως και η μεταβολή της κοινωνικής ιεραρχίας. Το κέντρο βάρους μετατοπίζεται από μια αγροτική, ανταλλακτική οικονομία, σε μια χρηματικής βάσης οικονομία. Ακολούθως, ενώ το κοινωνικό οικοδόμημα καλλιεργούσε ένα χαρακτήρα κοινωνικής οργάνωσης ο οποίος απαιτούσε την θυσία των υστερότοκων, καθώς και την ομαδική εργασία για να προκύψει η υπεραξία, οι υστερότοκοι φαίνεται να αποκτούν μεγαλύτερα οφέλη λόγω του ατομικού τους πλουτισμού και ανέλιξής τους, μέσω της μετανάστευσης. Οι γυναίκες, κυρίως οι υστερότοκες, συμμετέχουν ενεργότερα στα

μεταναστευτικά ρεύματα, αλλάζοντας το χρονικό όριο της μετανάστευσης σε μονιμότερη βάση. Δεν αποτελούν μονάχα συνοδούς των ανδρών στις νέες χώρες, αλλά ξεκινούν και οι ίδιες να εργάζονται και να αποκτούν δικά τους χρήματα και υπεροχή.

Μέσα από τον τρόπο αυτό και με σταθερά βήματα η κυριαρχία των Κανακάρηδων θρυμματίζεται και καταρρέει. Οι παλλινოსτούντες μετανάστες και μετανάστριες προσπαθούν να εκμεταλλευτούν το σύστημα το οποίο είχαν καλλιεργήσει ο ίδιοι οι Κανακάρηδες, πολλές φορές εις βάρος τους, προκειμένου αυτή τη φορά να επωφεληθούν τα συμβολικά οφέλη οι ίδιοι. Σημαντικότερη συμβολική κίνηση στην οποία προχώρησαν οι μετανάστες ήταν να γκρεμίσουν το καμπαναριό της Εκκλησίας της Κοίμησης της Θεοτόκου, στο κέντρο του χωριού, εκεί που κάποτε δέσποζε ο Πύργος, σύμβολο κυριαρχίας των Κανακάρηδων και συμβολικής καταπίεσης. Το πετρόχτιστο και περίτεχνο καμπαναριό, αντικατέστησε ένα κτίσμα από μπετόν με ενσωματωμένη μια μαρμάρινη πλάκα με τα ονόματα των δωρητών (Σκιαδά Β. , 2010, σ. 12). Ακόμα το 1971 μέσα από διάφορες δωρεές κατασκευάζεται το Μέγαρο της Ολύμπου. «Η Κούφη», ο χώρος στον οποίο συμμετείχαν διασκεδάζοντας μόνο οι πρωτότοκοι και οι πρωτότοκες των οικογενειών, αντικαθίσταται από ένα νέα κτήριο, με μεγαλύτερη χωρητικότητα, ικανό να στεγάζει όχι μόνο τους πρωτότοκους, αλλά και όσους άλλους το επιθυμούσαν.

Επιπλέον φρόντισαν να χτίσουν νέα σπίτια, ή να αναπαλαιώσουν τα υπάρχοντα. Τα νέα σπίτια ήταν πιο μεγάλα και ευρύχωρα, προσαρμοσμένα στο δυτικό τρόπο ζωής, με περισσότερες ανέσεις και με σκοπό την προβολή της επιτυχίας του κατόχου τους στο εξωτερικό, σε οικονομικό επίπεδο. Τα υλικά που χρησιμοποιούνταν ήταν νεωτερικά. « *Ο μοντερνισμός, η οικονομία και η ευκολία συνέβαλαν σε αυτή την γενικευμένη αλλαγή στα υλικά των σπιτιών*» (Σκιαδά Β. , 2010, σ. 13). Τα σπίτια αυτά εμπλουτίστηκαν με πιάτα και διάφορα άλλα είδη καλλωπισμού της οικίας, χάνοντας πλέον την χρηστική αξία που είχαν στην κατοχή των Κανακάρηδων. Διατήρησαν ωστόσο αρκετά από αυτά, τον σουφά και το Καρπάθικο σπίτι, τόσο για λόγους συναισθηματικούς αλλά και χρηματικούς, μέσα από την τουριστική επίδειξη τους καλοκαιρινούς μήνες.

Οι μετανάστες και μετανάστριες έχουν στόχο την επίδειξη της υπεροχής τους ακριβώς όπως το έκαναν και οι Κανακάρηδες. Έτσι διεκδικούν συμβολικές απολαβές και μέσα από την Παρουσία, από το πρόσωπο των κορών τους. Εκείνες πλέον έχουν φορέματα φτιαγμένα από ακριβά υφάσματα του εξωτερικού, αλλά κυρίως γύρισαν γεμάτες χρυσό. Ειδικότερα οι γυναίκες μετανάστριες, αρκετές φορές επένδυαν το σύνολο του μισθού τους στην δημιουργία της κολαΐνας των θυγατέρων τους. Μέσα από την προβολή των κορών τους στο δημόσιο χώρο με τόσο πλούτο, επιδίωκαν και οι ίδιοι να επωφεληθούν απ' όλα όσα στο

παρελθόν ήταν αποκλεισμένοι (Σκιαδά Β. , 2010). Επίσης σημαντικό κεφάλαιο στο οποίο επένδυναν οι μετανάστες από τα πρώτα χρόνια, ήταν η εκπαίδευση. Η εκπαίδευση τόσο απευθυνόμενη στα αγόρια, όσο και στα κορίτσια, οδήγησε, από την μία, στον πληθωρισμό της απαιτούμενης προίκας για γάμο (Hirschon, 1981), στην αύξηση του συμβολικού κεφαλαίου του κατόχου του διπλώματος και της οικογένειας του, καθώς και στην μεταβολή της ίδιας της κοινωνίας, καθώς η Όλυμπος, κατά τη διάρκεια του δεύτερου μισού του 20<sup>ου</sup> αι. έως και τις μέρες μας, επανδρώνεται από ένα μεγάλο ποσοστό ανθρώπων με ανώτατη πανεπιστημιακή μόρφωση, εφόδιο το οποίο ήταν σε θέση να βοηθήσει τον κάτοχο του να ανέλθει κοινωνικά.

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό, ότι το μέχρι πρότινος πανίσχυρο κοινωνικό οικοδόμημα και η αυστηρή ιεραρχία την οποία είχαν οικοδομήσει οι Κανακάρηδες κατά την ηγεμονία τους στον οικονομικό, κοινωνικό και συμβολικό τομέα, κατέρρευσε. Η μετανάστευση, η μεταβολή της βάσης της οικονομίας από ανταλλακτική σε χρηματική και του τρόπου παραγωγής από αγροτικό σε βιομηχανικό, λειτούργησε καταλυτικά στην επιτάχυνση της διαδικασίας. Μονάχα σε συμβολικό επίπεδο, μέσα από την προφορική παράδοση και μνήμη θα μνημονευόταν η αίγλη των Κανακάρηδων και των Κανακαριών.

### **3. Εφτά**

Στο σημείο αυτό επιθυμώ να παραθέσω ορισμένες θεωρητικές απόψεις σχετικά με το έθιμο των Εφτά, όπως αυτό τελούνταν και συνεχίζει να τελείται σήμερα, τα βαθύτερα νοήματά του και άλλες πληροφορίες που θα χρησιμεύσουν στον αναγνώστη, καθώς επίσης θα βοηθήσουν τον γράφοντα να προχωρήσει στη συστηματική καταγραφή και ανάλυση των αποσπασμάτων εκείνων που σχετίζονται με το θέμα.

Όταν αναφερόμαστε στα Εφτά εννοούμε το έθιμο- τελετή, η οποία είχε επίκεντρο το βρέφος στο μεγαλύτερο μέρος της, και την μητέρα του κατά ένα μικρότερο. Στις επτά ημέρες από τη γέννηση ενός παιδιού, συγγενείς και φίλοι της οικογένειας μαζεύονταν στο σπίτι της, με σκοπό να πραγματοποιήσουν την τελετή την οποία θα αφιέρωναν στο βρέφος, καλωσορίζοντάς το με αυτόν τον τρόπο στην κοινωνία τους. Οι συμμετέχοντες και οργανωτές της τελετής θα πραγματοποιήσουν μια επίκληση στους Αγίους της Ορθοδοξίας, το ιερό και άσπιλο κομμάτι της πίστης, αλλά και τους «δαίμονες», το ανίερο, δηλαδή τις

τρεις Μοίρες, την Κλωθώ, την Άτροπο και τη Λάχεση, παγανιστικά θρησκευτικά κατάλοιπα, να παρευρεθούν στην τελετή και να ευλογήσουν τη ζωή και το μέλλον του παιδιού από το ξεκίνημά της.

Οι έννοιες του ιερού και του ανιέρου όπως αναφέρθηκαν παραπάνω διαπλέκονται αισθητά, με την Κλωθώ να κλώθει το νήμα της ζωής του βρέφους, τη Λάχεση να ξετυλίγει το νήμα της αδερφής της και μέσα σε αυτό να κεντήσει ότι θα τύχει στη ζωή του βρέφους, και την Άτροπο με το κοφτερό της ψαλίδι να κόβει το νήμα της ζωής. Στον αντίποδα έρχεται το ιερό αντίβαρο, εκείνο της Ορθοδοξίας, όπου ένας από τους Αγίους που θα επιλέξει η οικογένεια του βρέφους, θα προστατεύει το παιδί καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του από κινδύνους.

Πρόκειται για μια τελετουργία διάβασης και ως τέτοια θα πρέπει να ιδωθεί. Το να σταθεί κανείς μονάχα στον εθιμικό χαρακτήρα των Εφτά δεν θα του φανερώσει όλο το φάσμα τους. Θα το καταφέρει αυτό μόνο αν προσπαθήσει να το μελετήσει υπό το πρίσμα των διαβατήριων τελετών και πάντοτε σε συνάρτηση με το κοινωνικό οικοδόμημα μέσα στο οποίο λαμβάνει χώρα, κάτι το οποίο θα προσπαθήσω να κάνω στο σημείο αυτό.

Ως διαβάσεις θα πρέπει να οριστούν οι διαφορετικοί τρόποι μετάβασης από τον έναν κοινωνικό ρόλο σε κάποιον άλλον, από μια κατάσταση σε μια άλλη και ούτω καθεξής. Μέσα σε αυτές τις διαδικασίες τα μιανρά και τα «κακά» στοιχεία βγαίνουν από το προσκήνιο προκειμένου να έρθουν σε πρώτο πλάνο τα «ιερά», «καλά» στοιχεία, αντιπροσωπεύοντας με τη σειρά τους την επίσημη και ηγεμονική ιδεολογία και αξίες της κοινωνίας στην οποία συμβαίνουν (Genper, 2016, σ. 23) Το άτομο, στην προκειμένη περίπτωση των Εφτά, η μητέρα και το βρέφος, αποδεσμεύονται από την πραγματικότητα, και μέσα από μια διαδικασία αμφίσημη και μεθωριακή, εντάσσονται σε μια νέα κοινωνική και κοσμική κατάσταση (Genper, 2016, σ. 23).

Ο Van Genper έχει εισάγει μια σημαντική μεθοδολογική έννοια της τελετουργίας η οποία αφορά τη θεώρηση του συνόλου των τελεστικών πράξεων στη χρονική τους εκτύλιξη: *«Μια τελετουργία ή μια κοινωνική πράξη δεν έχει από μόνη της και δια παντός καθορισμένη αξία ή νόημα. Αλλάζει αξία ή νόημα ανάλογα με τις πράξεις που προηγούνται και αυτές που έπονται. Επομένως, για να κατανοήσουμε μια τελετουργία, ένα θεσμό ή μια τεχνική δεν πρέπει να την αποσπάμε αυθαίρετα από το τελεστικό, νομικό ή κοινωνικό σύνολο στο οποίο ανήκει. Αντίθετα, πρέπει πάντα να εξετάζουμε κάθε στοιχείο αυτού του συνόλου σε συνάρτηση με τις σχέσεις του με όλα τα άλλα στοιχεία (Genper, 1904, σ. a: X).*

Η βιολογική γέννηση ενός παιδιού σηματοδοτεί την είσοδό του στον κόσμο. Ενέχει το στοιχείο της μιανρότητας, εξ' αρχής, μιας και το παιδί πριν από τη βάφτιση του θεωρείται

φορέας του προπατορικού αμαρτήματος. Η άρση της μιαιρότητας σε πρώτο στάδιο πραγματοποιείται στα Εφτά, όπου λαμβάνει χώρα η κοινωνική γέννηση του βρέφους, πράξη επακόλουθη της βιολογικής. Το βρέφος πλέον γεννάται κοινωνικά, αναλαμβάνει τα στοιχεία που θα ορίσουν την ταυτότητα του ήδη από εκείνη τη μέρα η οποία στο παρελθόν συνέπιπτε με τη βάφτιση (Μακρής Ν. , 2013, σ. 700) (Παραδέλλης, 1995), καθώς από το ποιόν της τελετής, από τον τρόπο με τον οποίο θα είναι οργανωμένο το σπίτι κατά τη διάρκειά της, τον πλήθος των συμμετεχόντων, την πληθώρα των εδεσμάτων και το βασικότερο αν γίνει η τελετή<sup>18</sup>, τις μαντινάδες που θα ειπωθούν στο γλέντι φαίνεται και η βαρύτητα που θα έχει η κοινωνική του ύπαρξη. Τα Εφτά αποτελούν μια τελετή πλήρως συνυφασμένη με το κοινωνικό οικοδόμημα που υπήρχε στην Όλυμπο, κατασκευασμένο από την ελίτ του χωριού, τους κανακάρηδες και ακολούθησε μαζί με αυτό την ιστορική γραμμή. Ιδιαίτερα στο παρελθόν η τελετή αυτή ήταν άκρως σημαντική και απαραίτητη. Όταν το βρέφος έρχεται στον κόσμο, ακόμα δεν υπάρχει κοινωνικά, γιατί ακόμα δεν του έχει δοθεί το όνομά του. Αυτό για πρώτη φορά πραγματοποιείται στα Εφτά, καθώς, βάσει του ιδεολογήματος του ανεστέματος, την μεταβίβαση δηλαδή ενός ονόματος κάποιου προγόνου σε έναν απόγονό του, είτε ο πρόγονος βρίσκεται εν ζωή, είτε όχι, το βρέφος περνά από την ανυπαρξία στην βιολογική ύπαρξη. Επιπλέον παράγοντας ο οποίος ενισχύει το επιχείρημα περί κοινωνικής γέννησης αποτελεί το γεγονός ότι μαζί με το όνομα, άτυπα προς το παρόν, μεταβιβάζεται και η περιουσία των προγόνων στον απόγονο, διασφαλίζοντας την συνέχεια της γενιάς και της οικονομικής της επιφάνειας, μέσα από την ισχύ του κληροδοτικού δικαίου. Μαζί με αυτό, το βρέφος εισέρχεται σε μια κοινωνική ομάδα μέσα από την διαμεσολάβηση της τελετής που πραγματοποιείται για εκείνον από τους οικείους του. Όπως λέει και ο Bourdieu (2002): « [...] η τελετή έχει τον ρόλο να καθησυχάσει τον αποδέκτη για την ύπαρξη του ως μέλους της ομάδας με πλήρη δικαιώματα, για την νομιμότητά του, αλλά και τον ρόλο να καθησυχάσει την ομάδα για την δική της ύπαρξη ως ομάδα καθιερωμένης και ικανής να καθιερώνει, καθώς και για την πραγματικότητα των κοινωνικών μυθοπλασιών που παράγει και αναπαράγει- ονόματα, τίτλους, τιμές- και στις οποίες δίνει υπόσταση ο αποδέκτης από την στιγμή που τα δέχεται. Η αναπαράσταση μέσω της οποίας παράγεται η ομάδα, δεν μπορεί παρά να στηρίζεται πάνω σε δρώντα υποκείμενα, τα οποία επιφορτισμένα να συμβολίζουν την ομάδα αναπαριστούν με τη θεατρική αλλά και με τη νομική έννοια [...], οφείλουν να δεσμευτούν με το σώμα τους και να δώσουν την εγγύηση ενός *habitus* αφελώς περιβεβλημένου με μια άνευ όρων πίστη.[...] Ως

---

<sup>18</sup> Όπως εκμαιεύτηκε μέσα από τις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν κατά το διάστημα της παραμονής μου στην Όλυμπο, αρκετές φορές στα τρίτα και γενικότερα στα υστερότοκα παιδιά η τελετή των Εφτά μπορεί και να μην πραγματοποιούνταν καθόλου.

αντιπρόσωποι, μετέχουν στην αιωνιότητα και στην πανταχού παρουσία της ομάδας, της οποίας εξασφαλίζουν την ύπαρξη ως οντότητας διαρκούς, πανταχού παρούσας και υπερβατικής, και την οποία ενσαρκώνουν περιοδικά, δίνοντας της λόγο δια στόματος τους και αντιπροσωπεύοντάς την δια σώματός τους, που έχει μετατραπεί σε σύμβολο και κινητοποιό περίβλημα...». Φέρνοντας το παραπάνω παράδειγμα στην περίπτωση των Εφτά, οι νοσηματοδοτήσεις είναι πολλαπλές. Αφενός, επιτυγχάνεται η κοινωνική ύπαρξη-γέννηση μέσα από τα προλεγόμενα. Αφετέρου, στοιχείο επιπρόσθετο για την κοινωνική γέννηση είναι το γεγονός ότι το βρέφος, ανάλογα με την ομάδα- κοινωνική τάξη που πραγματοποιεί την τελετή προς τιμήν του, εισέρχεται και το ίδιο μέσα σ' αυτή ως ενεργό μέλος και πλήρη δικαιώματα και υποχρεώσεις. Οφείλει να αναπαράγει τις δομημένες από την ομάδα νόρμες και να υπακούει διαρκώς σε αυτές, προκειμένου ο ίδιος αλλά και η ομάδα να επιβιώσουν. Αυτή η κοινωνική λειτουργία της ομάδας, είναι παράλληλα και συμβολική, καθώς η ομάδα στην περίπτωση αυτή λειτουργεί η ίδια ως σύμβολο το οποίο θα πρέπει να επιβιώσει. Το άτομο θα πρέπει να είναι αφοσιωμένο σε αυτήν και η ομάδα με τη σειρά της του εγγυάται ένα ακόμα μέρος της ταυτότητας του. *«Αυτή η εγγυημένη ταυτότητα επιβάλλει να δοθούν ως αντάλλαγμα εγγυήσεις ταυτότητας, εγγυήσεις ταυτότητας με το είναι που υποτίθεται πως παράγει ο κοινωνικός προσδιορισμός, και το οποίο πρέπει να συντηρείται από μια ατομική και συλλογική εργασία αναπαράστασης, προορισμένης να εξασφαλίζει την ύπαρξη της ομάδας ως ομάδας, να την παράγει κάνοντάς την να γνωρίζει και να αναγνωρίζει»* (Bourdieu, 2002).

Αναφορικά με την τελετή σε κάθε περίπτωση υπήρχαν διαφορές οι οποίες ήταν λανθάνουσες με πολλούς από τους συνομιλητές να προσπαθούν, άθελα τους, να κρύψουν οποιαδήποτε τέτοια. Αναφέρω χαρακτηριστικά ένα απόσπασμα από αυτές: *«Ασφαλώς τα πρώτα νούμερα είναι πρώτα νούμερα. Χαχα. Ενδεχομένως στα τελευταία παιδιά να μην εγίνετο και καθόλου. Στα πρώτα ονόματα μόνο, στα πρώτα ονόματα, μετά στα τελευταία δε βαριέσαι; Οπωσδήποτε το πρώτο παιδί τότε και τώρα ακόμα, το πρώτο παιδί έχει άλλη βαρύτητα και άλλη έχει το τελευταίο»*. Εκείνο το οποίο γίνεται εμφανές στο σημείο αυτό, είναι αυτό που τόνισα προηγουμένως, ότι δηλαδή ιδιαίτερα στην περίπτωση που επρόκειτο για πρωτότοκα παιδιά, η τελετή γινόταν και με ιδιαίτερη λαμπρότητα, για να φανεί στην κοινωνία του χωριού, ότι υπάρχει συνέχεια μιας γενιάς και όσα συνεπάγονται με αυτήν, μέσα από το βρέφος. Δεν συνέβαινε κάτι τέτοιο όμως με τους υστερότοκους/ες. Στην περίπτωση της πρώτης γέννας η κοινωνική βαρύτητα που αποδίδεται ανά τους λαούς είναι πολύ μεγάλη. Έτσι και στην δική μας περίπτωση, η πρώτη γέννα και ειδικά στο εσωτερικό μιας επιφανούς οικογένειας κανακάρηδων, είχε μεγάλη σημασία καθώς εκπληρώνονταν με τον τρόπο αυτό οι αξιώσεις και οι επιταγές του τοπικού κοινωνικού συστήματος. Η γενεαλογία, η μεταβίβαση



διαδοχικά δύο ονομάτων και συνεπακόλουθα του οικονομικού και κοινωνικού κεφαλαίου (Bourdieu, 2006) του προκατόχου στον διάδοχο ολοκληρωνόταν, επικυρωμένη μέσα στα μάτια της κοινότητας κατά τη διάρκεια της τελετής. Στην περίπτωση αυτή έντονο είναι και το συμβολικό κεφάλαιο της τελετής μέσα από την μεταβίβαση του ονόματος. Το όνομα παρέχει αναγνωρισιμότητα και αν κάποιος είναι γνωστός και αναγνωρισμένος αυτό συνεπάγεται ότι έχει και την δυνατότητα να αναγνωρίζει, να καθιερώνει και να κατονομάζει ό,τι αξίζει. Έχει την δυνατότητα δηλαδή να επιβάλλει την νόρμα της ομάδας στην οποία ανήκει μέσα από την επιφάνεια του και ως μέλος αυτής της κοινωνικά ανώτερης ομάδας.

Σχετικά με την μητέρα του βρέφους, ακόμα και στις μέρες μας τον 21<sup>ο</sup> αι. η λεχωνιά θεωρείται μιαιρότητα. Η γυναίκα στην Όλυμπο δεν μπορούσε να βγει από το σπίτι πριν από τις πρώτες επτά ημέρες από τη γέννηση του παιδιού της, ούτε να παρευρεθεί σε δημόσια εκδήλωση, και στην Θεία Κοινωνία. Ωστόσο η τεχνολογική ανάπτυξη και η οικιακή ευκολία δεν ήρθαν στην Όλυμπο παρά μόνο το τελευταίο τέταρτο του 20<sup>ου</sup> αι, γεγονός το οποίο συνεπάγεται ότι όλες οι οικιακές εργασίες έπρεπε να γίνουν με την καταβολή μεγάλου μόχθου από εξωτερικούς χώρους.

*«Πρώτα όμως οι γυναίκες από γεννούσα στο χωριό δεν εμπορούσα να κάουτε συνέχεια μέσα στο σπίτι, γιατί ήπρεπε να πάνε στη βρύση να φέρουν νερό, να βγούν όζω να πάνε να φουρνίσου, που λέαν να η λεχώνα να μη βγεί. Ήρκετο ο παπάς μόλις ήε να γεννήσει η γυναίκα, ήρκετο στο σπίτι και διάβαζε μισή ευχή, και λέαν, ήρθε και ευχολόησε, ήρθε ο παπάς, εγεννήσε η τάδε γυναίκα κι ήρτε ο παπάς κι ευχολόησε διάβασε μισή ευχή. Κι βγαίναν οι γυναίκες και κάναν τις δουλειές τους. Μετά στις σεράντα μέρες πηγαίναν και πέρναν τη σαράντηση τη κανονική, και η λεχώνα και το μωρό».*

Μέσα από το απόσπασμα μιας συνέντευξης στην Ρόδο βλέπουμε, από τα λεγόμενα της συνομιλήτριας μου που πέρασε το μεγαλύτερο μέρος της νεαρής της ζωής στην Όλυμπο ότι στην περίοδο των επτά ημερών, ο παπάς του χωριού, ερχόταν στο σπίτι της μητέρας, αφαιρώντας της το μισό στίγμα της μιαιρότητας, ούτως ώστε να εξυπηρετηθεί. Αυτό ολοκληρωνόταν στο σαράντισμα. Και στις δύο περιπτώσεις έχουμε να κάνουμε με τελετουργίες κάθαρσης (Genper, 2016, σσ. 50-60). Σε κοινωνίες αγροτικής οργάνωσης, χωρίς τις ανέσεις των σημερινών κοινωνιών, οι γυναίκες δεν μπορούσαν να απουσιάζουν από την παραγωγική διαδικασία καθώς και από τη συντήρηση του σπιτιού. Με την μισή ευλογία του παπά, η μιαιρότητα αίρεται προσωρινά, ούτως ώστε να είναι δυνατή η διεκπεραίωση όλων των απαραίτητων εργασιών εντός και εκτός του σπιτιού. Η κάθαρση στο βρέφος ξεκινούσε από τα Εφτά, ειδικότερα στην περίπτωση που πραγματοποιούνταν μαζί βάφτιση,

και ολοκληρωνόταν με τον ίδιο τρόπο στο σαράντισμα με την ολοκλήρωση της ευχής του παπά. Κάθε βρέφος στο πρόσωπό του συνδυάζει στοιχεία μιαρότητας, προερχόμενα από το προπατορικό αμάρτημα, για το οποίο δεν έχει ακόμα επέλθει η κάθαρση μέσω της βάπτισης, αλλά και στοιχεία ιερότητας που προέρχονται από τα δεσμά του γάμου και της τεκνοποιίας. Το παιδί θα γεννηθεί κοινωνικά παίρνοντας την ευλογία της κοινότητας κατά τη διάρκεια της τελετής, όπου στιγμιαία αποχωρίζεται από τη μητέρα του και η μαμή το επιδεικνύει στους παρευρισκόμενους (Genper, 2016, σ. 106). Η κίνηση αυτή στο παρελθόν εξυπηρετούσε ως πράξη αναγνώρισης πατρότητας. Μέσα από την πράξη αυτή η μαμή επιδείκνυε τόσο στον πατέρα, όσο και στους παρευρισκόμενους το παιδί του και το νέο μέλος της κοινότητας αντίστοιχα, γεγονός το οποίο μέσα από τη θεωρία της ομοιότητας του Vernier (2012) φανερώνει τον τρόπο που θα κατανεμηθούν τα χαρακτηριστικά και οι αγάπη των γονιών, αναλόγως το φύλλο και το όνομα που φέρει το βρέφος.

Εν συντομία, αν θα έπρεπε να ορίσω με ανθρωπολογικούς όρους τα Εφτά, θα έλεγα πως πρόκειται για μια ευρύτερη σύνθεση διαβατήριων τελετών, που θα αναφερθούν αργότερα. Πρόκειται για μια έμμεση, καθώς οργανώνεται από άλλους για το βρέφος, μεταδοτική τελετουργία, αφού ευχές και εκκλήσεις για την υγεία και το θετικό μέλλον του βρέφους, όπως και ένα σύνολο ύλων αλλά και υλικών χαρακτηριστικών, μεταδίδονται στο βρέφος μέσω των ενεργειών των παρευρισκόμενων. Τα αποτελέσματα των εκκλήσεων αυτών θα προκύψουν διαμεσολαβημένα από τους Αγίους και τις Μοίρες, στο ίδιο το βρέφος με την πάροδο των χρόνων (Genper, 2016, σ. 50).

Η τελετή έχει την θετική βούληση εκείνου που την πραγματοποιεί, μιας και αντιστοιχεί με την θέληση του να επιφέρει καλοτυχία στον αποδέκτη της και εντάσσεται στις μεθωριακές, δηλαδή τις τελετές μετάβασης από μια κατάσταση σε μια άλλη. Το στοιχείο της μεθωριακότητας έγκειται στο γεγονός ότι το βρέφος πριν από την τελετή βρίσκεται σε μια κατάσταση μεταξύ δύο κόσμων, της κοινωνικής ανυπαρξίας και βιολογικής ύπαρξης (Genper, 2016, σ. 63). Εκκρεμεί ακόμα ο κοινωνικός του ρόλος, τον οποίο θα αναλάβει μόνο μέσα από την τελετή, στη διάρκεια της οποίας θα νοηματοδοτείται συνεχώς η υπόστασή και ο προορισμός του μέσα στο υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο. Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά: *«[...] Η ίδια η ύπαρξη απαιτεί την μετάβαση από μια ομάδα σε μια άλλη, από μια κατάσταση στην άλλη με αποτέλεσμα η ατομική ζωή να αποτελεί μια διαδοχή σταδίων, των οποίων η αρχή και το τέλος σχηματίζουν ενότητες της τάξης αυτής[...]. Ο σκοπός είναι ταυτόσημος: να περάσει το άτομο από μια καθορισμένη κατάσταση σε μια νέα εξίσου καθορισμένη κατάσταση. Καθώς ο σκοπός είναι ίδιος, τα μέσα υποχρεωτικά είναι, αν όχι ταυτόσημα στις λεπτομέρειες*

τους, τουλάχιστον ανάλογα, αφού το άτομο μεταβάλλεται διασχίζοντας πολλαπλά στάδια και διαβαίνοντας πολλά σύνορα [...]» (Genner, 2016, σ. 45).

Η τελετή αυτή ολοκληρώνεται με την παροχή ενός κοινού γεύματος, από την οικογένεια του βρέφους προς τους συμμετέχοντες της τελετής, αλλά και μέσα από το γλέντι. Το συνεκτικό στοιχείο που αγκαλιάζει και ολοκληρώνει όλες τις πτυχές και εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής της Ολύμπου.

Παρακάτω θα συνεχίσω με την περιγραφή του εθίμου μέσα από τα λόγια των συνομιλητών μου, τόσο στην Όλυμπο όσο και στη Ρόδο, καθώς και της προσωπικής παρατήρησης της ίδιας της τελετής που παρακολούθησα στο Ηράκλειο της Κρήτης, το Φεβρουάριο του 2018.

### **3.1 Δώρα και αντίδωρα**

Το Φεβρουάριο του 2018, όπως ανέφερα και στην εισαγωγή, ήταν ετοιμόγεννη μια οικογενειακή φίλη, η οποία διέμενε με τον σύζυγο της στο Ηράκλειο της Κρήτης. Διατηρώντας στενούς οικογενειακούς δεσμούς μαζί τους και σε συνδυασμό με την θέληση τους να κάνουν τα Εφτά στο μωρό, αποφάσισα να παρατείνω την διαμονή μου στην Κρήτη, καθυστερώντας λίγο παραπάνω την επιστροφή μου.

Μια μέρα πριν αφήσω οριστικά το Ρέθυμνο πίσω μου, ο σύζυγος της με ενημέρωσε ότι η γυναίκα του ήταν ετοιμόγεννη. Η τελετή των Εφτά, ασύμβατη με την κοινωνική οργάνωση των πόλεων αλλά και το πολιτισμικό υπόβαθρο που τις περιβάλλει, φθίνει στον 21<sup>ο</sup> αιώνα. Παρόλα αυτά, και κόντρα στους καιρούς, το ζευγάρι επέλεξε να την πραγματοποιήσει με τη βοήθεια των γονιών και στενών συγγενών της μητέρας, οι οποίοι είχαν όλοι έρθει στο Ηράκλειο περιμένοντας τη γέννηση του νέου μέλους της οικογένειας τους.

Φθάνοντας στο Ηράκλειο, ετοίμασα κάποια από τα τελευταία δώρα που προορίζονταν για το βρέφος και ξεκίνησα για την κλινική. Οι πρόγονοί μας στο παρελθόν, κατά την επίσκεψη τους στο σπίτι του βρέφους, έπαιρναν μαζί τους ένα κομμάτι ύφασμα, μια λεκάνη με χυλόπιτες, μια καράφα λάδι, διάφορα μυρωδικά για να φάει η λεχώνα και να μπορέσει να κατεβάσει γάλα, ούτως ώστε να θηλάσει το παιδί (Μακρής Ν., 2013, σ. 701; Κόνσολας, 1966, σ. 234; Χαλκιάς Π., 1984). Αυτό προέκυψε σε όλες τις συνεντεύξεις, με τους συνομιλητές να περιγράφουν εκτενώς τι συνέβαινε παλαιότερα και πώς αυτή η

συνήθεια φθάνει να μεταβληθεί, πράγματα τα οποία κατέγραψα στο προσωπικό μου ημερολόγιο από το πρώτο μου ταξίδι στην Όλυμπο και παρατίθενται αυτούσια παρακάτω.

Φθάνοντας στο μαιευτήριο, συναντήθηκα πρώτα με την μητέρα της φίλης μας. Η κόρη της είχε αποφασίσει να ονομάσει το παιδί με το όνομά της, μιας και ήταν το πρώτο εγγόνι της οικογένειας και γένους θηλυκού. Θα ακολουθούσε δηλαδή το ιδεολόγημα του ανεστέματος του ονόματος. Πρόκειται για κανόνες ονοματοδοσίας και μεταβίβασης της κληρονομιάς, των οποίων οι ρίζες χάνονται μακριά στο βάθος του παρελθόντος, σημειώνοντας αρκετές ομοιότητες με το θεσμό των πρωτοτοκίων που προϋπήρχε του Μεσαίωνα της Φεουδαρχίας, με βασική όμως διαφορά ότι εκείνη την περίοδο δεν εξαρτούσαν την μεταβίβαση της περιουσίας με το όνομα του μελλοντικού της δικαιούχου (Νουάρος, 1984, σ. 25)<sup>19</sup>. Το στοιχείο αυτό είναι η ειδοποιός διαφορά από το δίκαιο *paterna paternis, materna maternis*, του γαλλικού και ιταλικού δικαίου, το οποίο ίσχυε κατά την κατοχή των νησιών του Αιγαίου, και της Καρπάθου από τη δυναστεία των Κορνάρων.

Αφού της ευχήθηκα και με ευχαρίστησε με κάλεσε το Σάββατο που θα ακολουθούσε στο σπίτι των παιδιών, όπου θα έκαναν τα Εφτά και ανέβηκα να βρω το ζευγάρι στο δωμάτιο. Χαιρετηθήκαμε και μέσα σε κλίμα χαράς και συγκίνησης, μείναμε να χαζεύουμε το νεογέννητο. Οι γονείς με τη σειρά τους με κάλεσαν στο σπίτι τους για την τελετή, αφού πρώτα η λεχώνα με υποδέχθηκε με γλυκά κεράσματα και ο πατέρας με αλκοόλ. Έπειτα από λίγη ώρα ήρθαν και άλλοι επισκέπτες, ένας φίλος της οικογένειας με τη γυναίκα του, ο οποίος θα βάφτιζε αργότερα το παιδί. Μείναμε για αρκετή ακόμα ώρα όλοι μας, συζητώντας και κρατώντας διαδοχικά το μωρό. Παρακάτω παρατίθενται κάποια αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις που μου παραχώρησαν οι συνομιλητές μου στην Όλυμπο και την Ρόδο, όπου προσπαθούν να μου περιγράψουν τι πραγματικά συνέβαινε στο παρελθόν πριν και μέχρι τα Εφτά.

*[...]Μετά επήρην οι γυναίκες, και τότες ελέα πάμε να μαγειρέψομε να φάει η λεχώνα. Στην αρχή επήρην τα φαγητά μαγειρεμένα. Εεε, άλλη έκανε χυλοπίτες με τσίκνωμα, έτσι σα σούπα, και την πήρνε να φάει η λεχώνα που τανε... Η άλλη έκανε ρύζι, δηλαδή διάφορα. Εν τω μεταξύ επηαίναν τέσσερις γυναίκες, τότες το χωριό είχε πολύ κόσμο, επηαίνα τέσσερις- πέντε γυναίκες, με τόσες λεκάνες φαγητό, πού να κάμει η γυναίκα εκείνη τόσες λεκάνες με τα μαγειρεμένα φαγητά; Δε το γυρίζα πίσω, το μοιράζαν στις γειτονιές. Μετά άλλαξε το έθιμο και το πήρναν αμαγείρευτο το φαγητό,*

---

<sup>19</sup> Βλέπε Μιχαηλίδης- Νουάρος, Γ.: Παρατηρήσεις στο κληρονομικό έθιμο της Καρπάθου, υποσημείωση 9 και 48.

μακαρόνια, μια κανάτα με το λάδι, μπαχαρικά και τα πήρνα στη γυναίκα. Αυτή σου έβαλε μέσα στη λεκάνη σταφίδες, αμύγδαλα, φιστίκια, καραμέλες, τα γεννητούρια<sup>20</sup>.

-----O-----

[...]A: Παλιά επήρναμε τις λακάνες κι ήε να εμώσουμε η μια γυναίκα ρύζι, η άλλη μακαρόνια, παλιά παλιά επαίρνανε φαγητό μαγειρεμένο, χυλόπιτες ψιλές ψιλές, όχι με το τυρί και το τσίκνωμα που τις κάνουμε εμείς, ζουμάτες και τις ετσικώνα αλλά είχαν μέσα χυλό για να φάει λέει η λεχώνα να κατεβάσει γάλα. Κατάλαβες οι παλιοί τι κάναν; Ήθελε λέει να είναι τζουμάτο το φαγητό για να φάει η λωχού και να κατεάσει γάλα.

B: Ναι, αλλά μέχρι ενός συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος γινόταν αυτό το πράγμα, επήρνα το φαί μαγειρεμένο, μετά το πήρναν άψητο...

A: Στάσου B να είς..Εεπηγαίνα τότες μαζί πολλές γυναίκες, εμπόρει την ίδια μέρα να πά πέντε-έξι γυναίκες με λεκάνες φαγητά. Ταν να τις κάμει μετά η οικογένεια απού 'χε το μωρό, πόσες ήε να φάσι; Και να πούμε γιάηνε χαμένο το φαγητό. Και όσον επερνούσα τα χρόνια και σκεύουτο και εκείνοι πιο καλά, και ήρκετοκ και η εξέλιξη (χα χα χα), λέει να το παίρνουμε αμαγέρευτο το φαγητό, όποτε το θέλουν οι άνθρωποι να το μαγειρέψουν. Ήε να κόψει μια γυναίκα χυλόπιτες να εμήσει μια ραφολακάνη μεγαλοπή, όποια επήρνε ρύζι ήτο πιο μικρή η λακάνη γιατί ήτο πιο ακριβό το ρύζι γιατί το αγοράζα, εε... και μετά διπλώναμε μέσα σε ένα χρυσάφι μέσα λίγη κανέλα, γαρύφαλλα, γλυκά, και τα διπλώναμε και τα βάλουμε από πάνω. Η έννοια των ήτο να τα βάλουν μέσα στο φαγητό να μαγειρευτεί, να φάει η λεχώνα. Και το φουστανάκι, αν ήσουν συγγενής και ήθελες να δώσεις φουστανάκι, είχες υποχρέωση, αν σου είχαν φέρει και εσένα σαν εγεννήσαν οι δικές σου κόρες και αυτά, είχες την υποχρέωση να πάρεις και εσύ πίσω.»

-----O-----

A: «Σαν ήρτε τότες η μάνα μου, ήρταν οι γειτόνισες και φέρνα κάτι λακάνες τις ελέα κι ήπρεπε τότες να σφάζεις, να κάμεις και κρέας να υρίσεις, να τα ώκεις.»

<sup>20</sup> Στο πρώτο σημαντικό δώρο που πρόσφεραν οι γυναίκες του χωριού στην νέα μητέρα της κοινότητας, το μαγειρεμένο φαγητό, εκείνη και οι στενοί της συγγενείς είχαν αργότερα την άγραφη υποχρέωση να επιστρέψουν την λεκάνη αυτή μέσα σε ένα εύλογο χρονικό διάστημα, ανερχόμενο και στον έναν χρόνο ακόμα (βλ. Μακρής 2013). Πρόκειται γι' αυτό που συναντάμε και στον Μώσ την πρακτική δώρου-αντίδωρου. Παλιότερα στην Όλυμπο, βάσει άλλων περιγραφών, η επιστροφή του αντίδωρου της οικογένειας σε εκείνες που πρόσφεραν λεκάνες, γινόταν με μεγάλη ευλάβεια. Τέσσερις- πέντε γυναίκες μαζί συνήθως από την ίδια οικογένεια, γύριζαν το χωρίο για να το καταφέρουν.

*B: « [...] Να τώρα οι λακάνες που μας φέρνανε είχε μακαρόνια... μία μού φερε ρύζι, αλλά οι άλλες μου φέρανε μακαρόνια, δύο κιλά, τρία κιλά στη λακάνη, πιατέλλα ήτανε κι είχε φουστανάκι, ή ένα κομμάτι παννί για να φτιάξω φουστανάκι ένα φορμάκι, ότι είχε κάθε μια. Μια μου έστειλε ένα ζακεττάκι, μια ζακεττούλλα και ένα μαστραπά με το λάδι και μπαχαρικά κανέλλα, γαρύφαλλα, μοσχοκάρυδα τυλιγμένα σε χαρτοπετσέττα κήρχετο αυτή η λακάνη και μ' εύρισκε και γώ αυτή την εγέμιζα με φυστίκια, καραμέλλες, ανάμεικτα, όσα έπαιρνε και μετά την έψηνα κρέας και έβαζα μέσα και την εξανάδινα πάλι πίσω... Μετά τα σαράντα, τις κάνεις και μετά από ένα χρόνο τις λακάνες. Εσημειώνναμε αυτές που μας φέρνανε και δίναμε πίσω περίπου τα ίδια πράγματα, το κρέας που ψήναμε δηλαδή αν ήτανε μεγάλη οικογένεια βάζαμε δυό τρία πιάτα αλλά συνήθως το φαγητό επέστρεφε πίσω με μια λακάνη αλλά θυμάμαι όταν εκάναμε στου Βασίλη του Τ. το γιό, στη κόρη πήραμε άλλα, η μητέρα όταν γέννησε το γιό της, μαζί με τη λακάνη μας έδινε και ποδιά. Η Πόπη του Κ. στο γιό ήτο από τις τελευταίες που έκανε λακάνες στο χωριό...*

*A: «Το κρέας έττο κάμναμεν εμείς παλιά, τώρα αυτή ήλλαξε το έθιμον αμμε' κόψα ττο τέπελα ...».*

Θεωρώ σωστό στο σημείο αυτό, να αναλύσω τα λεγόμενα που παρέθεσα παραπάνω. Μέσα από ένα πλέγμα αναφορών, παρατηρούμε έντονα τη συμβολή της κοινότητας στο γεγονός το οποίο διαδραματίστηκε, δηλαδή τη γέννηση ενός βρέφους. Η συμβολή αυτή έχει πρακτική σημασία και αποκρυσταλλώνεται σε εκείνο που ο Turner αποδίδει με τον όρο *communitas* (Turner, 1966, p. 94) μέσα από την αλληλέγγυα στάση τους. Σε αυτήν την περίπτωση οι γυναίκες που είναι πιο κοντά με την μητέρα, φίλες ή συγγενείς, θα φροντίσουν να την επαναφέρουν σταδιακά στο σύνολο της κοινότητας, μέσα από την έμπρακτη βοήθειά τους, εξυπηρετώντας την σε διάφορες δουλειές στο εσωτερικό του σπιτιού της και ακόμα καταβάλλοντας τα πρώτα τους δώρα στην οικογένεια, στην μητέρα και το νεογέννητο βρέφος, μαγειρεμένα ζουμερά φαγητά, ώστε να βοηθήσουν την διαδικασία του θηλασμού, και στην περίπτωση που αποτελούν στενούς συγγενείς και φίλους της οικογένειας, κάποιο χρηματικό ποσό.

Η ανταλλαγή δώρων είναι μια διαδικασία, τόσο αρχαία όσο και ο άνθρωπος. Υπάρχει μια εμφανής και μια λανθάνουσα σημασία του δώρου, ο συμβολικός και ο οικονομικός του χαρακτήρας αντίστοιχα, ο οποίος δεύτερος επικαλύπτεται από την ταμπέλα και τους δεσμούς συμπάθειας προς εκείνον που το δώρο απευθύνεται (Μως, 1979, σ. 11). Μέσα από τις

μαρτυρίες βλέπουμε πως γίνεται μια μεταστροφή του χαρακτήρα του δώρου. Η αναφορά γίνεται από δύο γυναίκες που μου παρέθεσαν συνέντευξη με τα αποσπάσματα να αναφέρονται αυτούσια παραπάνω. Για να κατανοήσουμε το νόημα τους πρέπει να προχωρήσουμε σε μια μικροανάλυση του οικονομικού και κατά συνέπεια κοινωνικού συστήματος της Ολύμπου. Τα χρόνια τουλάχιστον πριν από τον Β' Π.Π. αναφερόμαστε σε μια αρχαϊκού τύπου κοινωνία (από οικονομική σκοπιά), της οποίας καθοριστικό ρόλο και ρυθμιστή της κοινωνικής δομής αποτελούσε η κατοχή μεγάλης, και υπολογίσιμης στα μάτια της κοινότητας, γεωργικής έκτασης, κατοχή των πλουτοπαραγωγικών μέσων, αλλά και έλεγχος στην διανομή των προϊόντων, μέσα από ένα πολύπλοκο και καλά σχεδιασμένο ενδογαμικό σύστημα συγγένειας από τη ηγεμονική τάξη των κανακάρηδων (Vernier, 2001). Το σύστημα συγγένειας αποτελεί τον καθοριστικό παράγοντα για την οικονομία τέτοιων κοινωνιών, γεγονός το οποίο εφάπτεται και στην δική μας περίπτωση, μιας και αναφερόμαστε σε προβιομηχανική κοινωνία (Terpogay, 1972, p. 145). Οι σχέσεις συγγένειας ελέγχουν επί της ουσίας τη ζήτηση και την προσφορά των προϊόντων στο εσωτερικό της κοινότητας, ρυθμίζοντας με τον τρόπο αυτό την οικονομία της.

Το φαγητό στο παρελθόν το δώριζαν ψημένο για τον σκοπό που αναφέρθηκε. Σταδιακά όμως αυτό μεταβάλλεται και δωρίζονται μακαρόνια, ρύζι και άλλα τυποποιημένα προϊόντα, γεγονός το οποίο μας αποδεικνύει την μεταβολή του οικονομικού συστήματος και την εισαγωγή της ελεύθερης αγοράς. Ενώ μέχρι πρότινος η αντιστοιχία υλικών δώρων, με άξονες τα συμβολικά δώρα και τη συναισθηματική συμπεριφορά, θα μπορούσε να επεκταθεί ειδικότερα σε σχέσεις όπου υπάρχει κοινωνική διαφορά, χρησιμεύοντας στην στερέωση της διαφοράς κύρους και γοήτρου (Μως, 1979, σσ. 11-12), κάτι το οποίο γινόταν περισσότερο από ποτέ εμφανές στην περίπτωση όπου το δώρο ήταν μεγάλης αξίας, όπως για παράδειγμα ένα χρυσό φλουρί, ή ένα ακριβό ύφασμα. Πιθανόν, στην περίπτωσή μας, πίσω από τα δώρα τα οποία προσέφεραν οι επισκέπτες να υπήρχε και αυτός ο παράγοντας, ελπίζοντας σε καλύτερη μεταχείρισή τους στο μέλλον από την κυρίαρχη τάξη των κανακάρηδων, και στις υλικές απολαβές που θα είχαν με την επιστροφή του αντίδωρου.

Έπειτα από την καταβολή των συγκεκριμένων πρώτων δώρων η οικογένεια του βρέφους επιφορτιζόταν με το καθήκον της ανταπόδοσής του. Η υποχρέωση αυτή που σηματοδοτεί μια διαδικασία οικονομικής ανταλλαγής, μπορεί να ολοκληρωθεί μέσα στο διάστημα του ενός χρόνου. Παλιότερα, όπως και σήμερα, το πρώτο δώρο της οικογένειας του βρέφους στους επισκέπτες είναι τα «γεννητούρια», φιστίκια, καραμέλες και άλλα ζαχαρωτά. Ύστερα πρέπει να επιστρέψουν τις λεκάνες σε όσες έφεραν φαγητό στη λεχώνα. Οι λεκάνες

αυτές περιείχαν μαγειρεμένο κρέας το οποίο μοίραζαν ομάδες γυναικών (Μακρής Ν. , 2013, σ. 701; Κόνσολας, 1966, σσ. 234-235).

Σημαντικότερο όμως δώρο το οποίο καταβαλλόταν στα Εφτά ήταν εκείνο που έκανε η ίδια η οικογένεια στο βρέφος και είχε χαρακτήρα συμβολικό και μακροπρόθεσμα οικονομικό. Η συμβολική υπόσταση του δώρου έχει να κάνει με την προσφορά του ονόματος στο παιδί, γεγονός το οποίο του εξασφαλίζει την κοινωνική του ύπαρξη, καθώς μέσα από αυτό φεύγει από το μεθωριακό διάστημα που μεσολαβεί της βιολογικής γέννησης και της κοινωνικής. Το όνομα δωρίζεται βάσει του ιδεολογήματος του ανεστέματος και παρουσιάζεται στα μάτια της κοινότητας την ημέρα των Εφτά, διατρανώνοντας και το που θα μεταβιβαστεί η περιουσία, άρα και τη θέση του βρέφους στο εσωτερικό της κοινότητας. Όμως το δώρο αυτό δεν σταματά σε εκείνο το σημείο, παρά μόνο θα ολοκληρωθεί μετά το πέρας ενός μεγάλου χρονικού διαστήματος, όταν το παιδί θα φτάσει σε ηλικία γάμου. Εκείνη τη χρονική στιγμή, το βρέφος στο οποίο είχε πραγματοποιηθεί η τελετή των Εφτά, θα λάβει σαν ολοκλήρωση του δώρου την περιουσία που αντιστοιχεί στο όνομα το οποίο φέρει, επισφραγίζοντας με τον τρόπο αυτό τη διαδικασία. Ο χρόνος είναι το στοιχείο εκείνο που κατά τον Bourdieu (2000) απουσιάζει από τα έργα του Levi- Strauss και το συναντά κανείς στην τελετή των Εφτά να ολοκληρώνει την κοινωνική γέννηση που ξεκίνησε με την διεξαγωγή της τελετής κατά την βρεφική του ηλικία.

Ολοκληρώνοντας τα σχετικά με το δώρο, την επόμενη ημέρα το ζευγάρι θα έπαιρνε εξιτήριο από την κλινική. Εμείς, μαζί με τον νονό και τον αδερφό της μητέρας πήγαμε να τους βοηθήσουμε να μαζέψουν τα πράγματά τους και να επιστρέψουν σπίτι τους για πρώτη φορά με το παιδί τους. Ένα αστείο γεγονός έμελλε να κάνει τους δύο γονείς να συνειδητοποιήσουν την νέα τους κατάσταση. Ήρθε η ώρα που έπρεπε να ντύσουν το μωρό, κάτι το οποίο δεν είναι τόσο εύκολο, χωρίς ωστόσο να το γνωρίζουν οι ίδιοι ακόμα. Και οι δύο τους αγχώθηκαν, με τους υπόλοιπους να παρακολουθούνε το θέαμα. Τη λύση έδωσε η νοσοκόμα, που για καλή μας τύχη μπήκε με τα έγγραφα του μωρού, ανακουφίζοντάς μας όλους. Φεύγοντας μας έδωσαν ένα ροζ σακουλάκι με τα γεννητούρια του μωρού, το οποίο περιείχε μια λευκή και ευωδιαστή πετσέτα προσώπου, καθώς και φιστίκια, καραμέλες και άλλα γλυκίσματα. Αν και μέσα στο μετανεωτερικό κλίμα του παγκοσμιοποιημένου πολιτισμού, αλλάζουν τα σημεία, οι άξονες παραμένουν ίδιοι, με αποτέλεσμα να συμβαδίζουν αρχέγονες με σύγχρονες πρακτικές.

### **3.2 Εσωτερικός Διάκοσμος**



Το Σάββατο ξημέρωσε, συγγενείς και φίλοι της οικογένειας του μωρού αρχίσαμε να ετοιμαζόμαστε για να πάμε στο σπίτι της οικογένειας προκειμένου να γίνει η τελετή. Η αγωνία του ζευγαριού φάνηκε στα επανειλημμένα τηλέφωνα που μας έκαναν στην διαδρομή ρωτώντας μας αν φθάνουμε. Όταν πια φθάσαμε, το σπίτι ήταν στολισμένο με σημαϊάκια σε ροζ χρώμα και μπαλόνια. Εκεί μας υποδέχθηκε η μητέρα του παιδιού που μας ενημέρωσε πως μόλις είχε κοιμίσει το μωρό. Ευχηθήκαμε να είναι καλορίζικο και στεριωμένο στη ζωή του και εκείνες με τη σειρά τους μας αντευχήθηκαν. Στην κουζίνα και την τσάντα του σπιτιού, γίνονταν πυρετώδεις προετοιμασίες για την τελετή. Φθάνοντας οι υπόλοιποι καλεσμένοι της οικογένειας, οι γονείς αδυνατούσαν να τους εξηγήσουν τι ακριβώς ήταν η σημερινή μέρα, και έτσι ανά τακτά χρονικά διαστήματα χρησιμοποιούσα τις γνώσεις μου, για να τους εξηγήσω τη σημασία της τελετής, τον λόγο για τον οποίο πραγματοποιούνταν, γενικότερα πράγματα τα οποία ενδιέφεραν κάποιους περισσότερο, κι άλλους λιγότερο. Αρχικά με κατέβαλε κάποιο άγχος, αργότερα όμως, βρίσκοντας έναν φίλο τους ο οποίος ήταν εξοικειωμένος με την έννοια και τις πρακτικές των διαβατήριων τελετών, το ηθικό μου αναπτερώθηκε και συνέχισα να του εξηγώ όσα γνώριζα. Ωσπου με φώναξε η γιαγιά του παιδιού στο σπίτι για να δω τις ετοιμασίες.

Το περιβάλλον ήταν διαφορετικό, μιας και δεν βρισκόμασταν ούτε στην Ρόδο, ούτε στην Όλυμπο, τα δύο μέρη δηλαδή, όπου υπήρχαν οι δυνατότητες να γίνει η τελετή με τον παραδοσιακό τρόπο. Το σπίτι ήταν στο Ηράκλειο με τους υπόλοιπους χωριανούς να βρίσκονται αρκετά μακριά και τα εφόδια που ήταν απαραίτητα για να στολιστεί το σπίτι από την προίκα της μητέρας του βρέφους απουσίαζαν, ή τουλάχιστον έτσι νόμιζα...

Η προνοητική γιαγιά είχε φέρει τα απαραίτητα. Μπαίνοντας στο σαλόνι του σπιτιού, με περίμεναν οι δύο γιαγιάδες του παιδιού και η μητέρα του, να με ξεναγήσουν στο χώρο και να φωτογραφίσω ό,τι ήθελα. Στον τοίχο είχαν στολίσει δύο παιδικά «σακοφούστανα»<sup>21</sup> το ένα χρύσο με κόκκινη ποδιά, και το άλλο ροζ με πράσινη ποδιά, φιλοτεχνημένα από τα χέρια και την αγάπη της γιαγιάς του. Λίγο παραπέρα υπήρχε ένα τραπεζάκι με τέσσερα κουλούρια πάνω, τέσσερα πιάτα με την αλευρέα, τέσσερα πανομοιότυπα κεριά, στη μέση του τραπεζιού το μέλι και τέσσερα ζευγάρια μαχαιροπήρουνα. Από δίπλα στο σύνθετο με την τηλεόραση, η γιαγιά αράδιασε προσεγμένα και τακτικά το «κουκούλι» του μωρού, το οποίο ήταν κεντημένο στο χέρι με παραδοσιακό λουλουδένιο μοτίβο, το εξωτερικό κουκούλι το οποίο είχε φτιάξει στο χέρι, από μεταξωτό άσπρο ύφασμα με πολλά περίτεχνα σχέδια, καθώς και το άσπρο «τεγρεμί», μέρος της γιορτινής φορεσιάς, που εξυπηρετεί σαν κεφαλοδεσμός, επίσης

---

<sup>21</sup> Το σακοφούστανο είναι η παραδοσιακή ενδυμασία των ανύπαντρων κοριτσιών στην Όλυμπο (βλ. σχετικά Μακρής, 2013: 145, Ενδυμασία, 6. Γυναικεία φορεσιά).

με λουλούδια και στις άκρες του κεντημένα τα «πιτσίλια», από χρυσές και άλλες πολύχρωμες χάντρες. Δίπλα από αυτό το έπιπλο τακτοποιημένα βρίσκονταν τα γεννητούρια, ατομικά για τον κάθε καλεσμένο. Σε μια καρέκλα δίπλα από αυτά είχαν τακτοποιήσει ευλαβικά ένα «χρέμι», λευκό, κεντημένο στο χέρι, με λουλουδένια σχέδια, το οποίο αποτελούσε κομμάτι της προίκας της μικρής, την οποία ήδη είχε ξεκινήσει να δουλεύει η γιαγιά του. Πάνω στο χρέμι, βρισκόταν τοποθετημένο ένα μαξιλαράκι με καρφίτσωμένα πάνω του την εικόνα της Παναγίας, μια φούντα με πιτσίλια, και άλλα κοσμήματα τα οποία είχαν φέρει οι παππούδες, ο ανάδοχος και άλλοι καλεσμένοι, όπως χρυσές και ασημένιες αλυσίδες, λίρες και σταυρουδάκια.

Συνεχίσαμε στο δωμάτιο. Εκεί με περίμενε μια εικόνα γνώριμη, όπως άλλωστε και στο υπόλοιπο σπίτι. Αν και μακριά από το χωριό μας, η γιαγιά του παιδιού φρόντισε να μετατρέψει το σύγχρονο δωμάτιο της μικρής, σε ένα μικρό παραδοσιακό Καρπάθικο σπίτι. Στο κρεβάτι είχε στολίσει πλεκτές κουβέρτες του μωρού με βρεφικά σχέδια, αλλά και άλλες. Στο κεφαλάρι του κρεβατιού είχε στολίσει δύο πολύχρωμα Ολυμπίτικα παραδοσιακά σεντόνια, γεμάτα με κεντημένα λουλούδια και άλλες ανθισμένες παραστάσεις μαζί με τις φούντες που χρησιμοποιούνταν για να δένει το σεντόνι<sup>22</sup>. Στο κέντρο των δύο σεντονιών, είχε τοποθετήσει το μονόγραμμα του μωρού, το οποίο είχα φτιάξει τις προηγούμενες μέρες και το κορνίζαρα μόνος μου, αφιερώνοντάς το στο παιδί σαν ενθύμιο και δώρο, γεγονός το οποίο με συγκίνησε σε μεγάλο βαθμό, κάνοντάς με να νιώσω κομμάτι της οικογένειας. Από κάτω του έβαλλαν έναν «μποξά»<sup>23</sup>, πλεγμένο περιμετρικά με ροζ «καρέλι» και άλλα κεντητά σχέδια, και στο κέντρο του, η Μούσα, της οποίας το όνομα έφερε το παιδί. Από πάνω βρίσκονταν άλλα κουκούλια του μωρού και ένα ακόμα τεγρεμί.

Τέλος, πρόσθεσαν το μαξιλάρι με τα τιμαλφή και τα δώρα του μωρού και η μητέρα του, η οποία του έβαλε ένα φόρεμα δώρο του νονού της, το ξάπλωσε στο κρεβάτι για να το φωτογραφήσουμε. Μείναμε για αρκετή ώρα στο δωμάτιο φωτογραφίζοντας το μωρό, και ύστερα την οικογένεια του μαζί του. Παππούδες και γιαγιάδες καθώς και οι γονείς, όλοι τους αποτελούσαν ένα έμπυχο κάδρο, που πλαισιώνει το βρέφος. Αφήσαμε το παιδί να κοιμηθεί

---

<sup>22</sup> Στο παρελθόν τα σεντόνια αυτά και η φούντα εξυπηρετούσαν σαν μάρσιππος για τις μητέρες, καθώς μέσα σε αυτά τοποθετούσαν τα παιδιά τους για να κοιμηθούν και να εκτελέσουν διάφορες εσωτερικές και εξωτερικές εργασίες. Τα σεντόνια αυτά αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της προίκας ενός κοριτσιού ή αγοριού, ακόμα και στις μέρες μας.

<sup>23</sup> Πρόκειται για ένα λευκό τετράγωνο πανί, περιμετρικά του οποίο έχει πλεγμένη δαντέλα (σε διάφορα χρώματα) και «πλουμία» με τα οποία το στολίζουν. Στο κέντρο του κεντάνε διάφορες παραστάσεις, τις περισσότερες φορές από λουλούδια, με ποικίλα σχέδια.

στην κούνια του, και βγήκαμε στο σαλόνι για να συνεχίσουμε με τις λεπτομέρειες της τελετής.

«[...]Σας λέω λοιπόν ότι η Όλυμπος ήτο το μεγαλύτερο χωριό της Καρπάθου την περίοδο της άνθησης, μπορούμε να την πούμε περίοδο της άνθησης, και ήτο, εδώ επαντρεύοντο, εδώ εγίνοντο όλα και τα μυστήρια. Καμιά γυναίκα δεν επήαινε στη Ρόδο να γεννήσει ούτε και στα Πηγάδια ούτε και πουθενά, εδώ. Πρώτα πρώτα, υπήρχαν γυναίκες ,ειδικές τότε, οι μαμές και ξεγεννούσαν τις γυναίκες και βέβαια οι γυναίκες αυτές επιμελούντο το μωρό μέχρι τις επτά ημέρες και όλα αυτά. Στις επτά ημέρες ήτο βέβαια η πρώτη χαρά του μωρού που εγίνετο, εγεννούσε όπως είπαμε μες το καρπάθικο εδώ. Κάθε σπίτι είχε τη γυναίκα, και κάλυπτε αυτό το κομμάτι του σουφά<sup>24</sup> (πανωσούφι) σαν ιδιαίτερο δωμάτιο, και το στολίζασι με σεντόνια και ήτο σαν ένα ξεχωριστό δωμάτιο μέσα το καρπάθικο, γιατί εμείς δεν είχαμε δωμάτια εδώ πέρα.»

-----O-----

«[...]Παλιά όταν γινότανε το μωρό, και η γυναίκα ήταν έγκυος και θα γεννούσε, εγεννούσε με τη μαμή στο χωριό γιατί δεν είχε γιατρούς και τέτοια. Και γεννούσε λοιπό, έμενε στο σουφά, εστολίζα το σουφά από μπρός, όχι κοντά τα σεντόνια, από πάνω από τα τρέσια αυτά, μέχρι κάτω και σκεπάζετο ο σουφάς, κι ήτονε σα δωμάτιο από μέσα. Κι ήκανε η κοπέλα μέσα επτά μέρες<sup>25</sup> .»

-----O-----

«[...]Εμάς τότες εεννούσα οι υναίκες στα σπίτια και εβάλλα λοιπό ένα τσεντόνι και καρφισώννα το στα τρέσια και ασκεπάτζα τη λουχού και είχαν αυτά ωστα να'ρτου τα επτά. Ωσάν ήρτα τα επτά ετζαρώσα τα σεντόνια.»

-----O-----

«[...]Για να μην κρύνει λέει η λεχώνα εφράτσα όλα τα τρέσια, με πλουμία, καρέλια, τα σεντόνια τα χρωματιστά που βάζουν το παιδί μέσα και τα βάλανε ντάλε ντάλε τα κεντήματα και τα καρέλια και αυτά και... ήτο πολύ ωραίο θέαμα με τα πλουμία. Και αν ήε να ναι κοριτσάκι στολίζανε στα τρέσια τα φουστάνια της μάνας. Πάνω εκεία στο τρέσι εβάλα τις φούστες και τα τεγρεμιά κάπου εκεί, για να ξεχωρίζει ότι ήτο το μωρό κοριτσάκι. Αν ήτον αγόρι δεν εστολίζα τέτοια πράγματα, απλώς,

<sup>24</sup> Ο σουφάς μαζί με το πανωσούφι ανήκουν στην αρματωσιά του παραδοσιακού σπιτιού στην Όλυμπο. «Πρόκειται για υπερυψωμένες ξύλινες επιφάνειες που χρησιμοποιούνται ως χώροι κατάκλισης της οικογένειας, ενώ κάτω τους σχηματίζονται αποθηκευτικοί χώροι». (Μακρής, 2013: 54-58)

<sup>25</sup> Το μοτίβο της αφήγησης της συμπίπτει με εκείνα που περιγράφουν και οι υπόλοιποι αφηγητές στις δικές τους εξιστορήσεις. Ξεκινάνε με την γυναίκα- φορέα του βρέφους, με ποιο τρόπο φτάνει στον τοκετό, πως γεννήθηκε το βρέφος και για πόσο χρονικό διάστημα κράτησε ο εγκλεισμός της στον σουφά.

*ντάζει στην σκάφη μόνο εβάλα και του πατέρα τα ρούχα. Ένα δυό πουκάμισα, και το κουστούμι του πατέρα για να πλέψει η σκάφη και να μπει πάνω πάνω το παιάκι, στολιά και εκεί χρέμια και σεντόνια και μποξάδες και τέτοια και το μωράκι πάνω τους μέσα στη σκάφη.»*

-----O-----

*«[...]Ε, το μωρό όμως, είχανε μια σκάφη, κι βάλανε αν ήτο κορίτσι, κοριτσίστικα ρούχα, και αγορίστικα, και πάλι αν ήταν αγόρι το ίδιο, για να αγαπάει λέει, να έχει το αγόρι και γυναικεία ρουχαλάκια, τα βάλα λοιπό, εβάλα σεντόνια πάνω, εβάλα τα ρουχαλάκια, κι έναν πάντα μποξά ωραίο, κι εβάλα το μωρό μέσα.*

Τα Ολυμπίτικα σπίτια, όπως και το υπόλοιπο σύνολο της κοινότητας μεταβάλλεται σταδιακά με σταθερά βήματα, ακολουθώντας την πορεία εξέλιξης της ίδιας της κοινότητας. Τα χρόνια μέχρι και τη δεκαετία του 1950 τα σπίτια στην Όλυμπο ήταν κατασκευασμένα ώστε να εξυπηρετούν στην πράξη τις ανάγκες των κατοχών τους, δηλαδή την αποθήκευση των παραγωγικών τους προϊόντων, εργαλείων, μέσων, αλλά και την κάλυψη των βιολογικών αναγκών της κατάκλισης και της σίτισης, χωρίς επιπλέον ωραιοποιήσεις και στολισμούς. Διαφορετικά ήταν ορισμένα από τα σπίτια της ηγεμονικής τάξης των κανακάρηδων, τα οποία αν και κατασκευασμένα με την ίδια λογική, ήταν εμφανώς μεγαλύτερα, με περισσότερους αποθηκευτικούς χώρους (Hirschon, 2008) (Μακρής Ν. , 2013). Με την εισαγωγή του μεταναστευτικού κεφαλαίου και έπειτα, όπου πλέον η φύση της οικονομίας από αγροτική μεταβάλλεται σε χρηματική, πραγματοποιείται και μεταβολή στο χαρακτήρα του σπιτιού. Εισάγονται ακριβά έπιπλα, πολυτελής οικοσκευή που ήταν λιγότερο χρηστική εξυπηρετούσε όμως την επίδειξη του πλούτου του κατόχου τους (Σκιαδά Β. , 2010).

Τα κανακαρίστικα σπίτια είχαν και μεγαλύτερη άνεση και πλήθος αντικειμένων τα οποία με την ύπαρξή τους φρόντιζαν να επιδεικνύουν συνεχώς τη κοινωνική ανωτερότητα του κατόχου τους στα μάτια των υπολοίπων. Η κανακαριά, δεν χρειαζόταν να βγει να δουλέψει στα χωράφια της ή αλλού, καθώς τις εργασίες αυτές τις αναλάμβαναν οι υστερότοκες αδελφές της ή τα υστερότοκα αδέρφια της. Έτσι ασχολούταν με το κέντημα, τον αργαλειό και την συντήρηση του σπιτιού, γεγονός το οποίο την βοηθούσε να ανανεώσει την ήδη μεγάλη προίκα της από τέτοιου είδους υλικά. Αυτά αυξάνονταν και με την συμβολή των υστερότοκων γυναικών, καθώς δεν κεντούσαν τη δική τους προίκα, αλλά την προίκα των ανηψιών τους (Vernier, 2001, σ. xiv).

Όπως φαίνεται από τα αποσπάσματα των συνεντεύξεων που παρέθεσα, το σπίτι στα Εφτά στολιζόταν με σεντόνια και μποξάδες και διάφορα άλλα είδη παραδοσιακής ραπτικής.

Ιδιαίτερα στην περίπτωση όπου επρόκειτο για πρωτότοκο αγόρι ή κορίτσι, το οποίο ανανέωνε βάσει της ιδεολογίας του ανεστέματος μια ολόκληρη γενιά, ο στολισμός ήταν μεγαλεπήβολος, για να γίνει κατανοητό σε όλους, ότι το βρέφος που γεννήθηκε είναι γεννήσιμο, κατάγεται από αρχοντική γενιά, συνεχίζοντάς την και στο μέλλον. Έτσι το συμβολικό κεφάλαιο το οποίο παράγεται από την επίδειξη της κατοχής τόσο μεγάλης προίκας, συμβάλει στο να γίνει κατανοητή η σημαντικότητα της γέννησης του πρωτότοκου παιδιού. Η ονοματοδοσία που πραγματοποιείται μέσω της τελετής των Εφτά, δίνει την δυνατότητα και την ελευθερία στον αποδέκτη της να γίνει αυτό που είναι και εκείνο που θα πρέπει να είναι, χορηγώντας του την ικανότητα και συνάμα υποχρέωση να «εισέλθει ψυχή τε και σώματι στην λειτουργία του ονόματος του, δηλαδή στην κοινωνική μυθοπλασία του, να προσλάβει την κοινωνική εικόνα ή ουσία που του απονέμεται υπό την μορφή ονομάτων και να την ενσαρκώνει διαρκώς ως ηθικό πρόσωπο, ως κανονικό ή εξαιρετικό μέλος μιας ομάδας, στην ύπαρξη της οποίας συμβάλλει και εκείνος με τη σειρά του προσφέροντας της μια παραδειγματική ενσάρκωση» (Bourdieu, 2002). Στην περίπτωση που επρόκειτο για κάποιο υστερότοκο παιδί τα πράγματα ήταν πιο απλά, τόσο αναφορικά με τη διακόσμηση, όσο και από το γεγονός ότι μπορεί να μην γινόταν καθόλου η τελετή:

*«Ασφαλώς τα πρώτα νούμερα είναι πρώτα νούμερα. Χαχα. Ενδεχομένως στα τελευταία παιδιά να μην εγίνετο και καθόλου. Στα πρώτα ονόματα μόνο, στα πρώτα ονόματα, μετά στα τελευταία δε βαριέσαι; Οπωσδήποτε το πρώτο παιδί τότε και τώρα ακόμα, το πρώτο παιδί έχει άλλη βαρύτητα και άλλη έχει το τελευταίο».*

*Γ: Θυμάσαι τώρα εσύ καθόλου, τα εφτά είχανε διαφορές αν τα έκανε μια οικογένεια από κανακάρηδες και η γυναίκα και ο άντρας, είχανε διαφορά από το αν τα έκανε μια άλλη οικογένεια;*

*Χ: Η διαφορά τα να τανε; Τα έθιμα τα ήτο ίδια. Αν ήτο τώρα εκείνος απού κανε τα εφτά κι ήτο βοσκός κι είχε πολλά κρέατα έκανε πολλά φαγητά και τέτοια.*

*Γ: Για τους καλεσμένους πιο πολύ δηλαδή.*

*Χ: Ε ναι.*

*Γ: Κι αν η γυναίκα που γεννούσε ήταν κανακαριά και έμενε στο σπίτι είχε περισσότερα στολίδια;*

*Χ: Ε τώρα τα στολίδια σου λέω ήτανε...*

*Γ: Σεντόνια, μποζάδες, τρεσοπάνια.*

*Χ: Η κανακαριά ήταν πάντα πιο εχούμενη, καλά βέβαια και τότε οι κανακαριές δεν είχανε λεφτά και τέτοια, προϊόντα μόνο, να έχουν πιο πολύ σιτάρι, κριθάρι, λάδι τέτοια μόνο.*

*Γ: Ναι αλλά υπήρχε διαφορά δηλαδή αν πήγαινες σε μια φτωχή οικογένεια..*

*Χ: Ε δε θα τον ίσια ίσια βέβαια, δε θα τανε, γιατί αυτός απού χει θα είχε πολλά πράματα. Αν επήγαινες σε βοσκό είχε απ όλα, βούτυρα, λαϊκες, σιτάκα, δρίλες, τυριά, χιλοπίτες που τότε τις κόβανε με το χέρι..*

*Γ: Ναι.*

*Χ: Και τις εκάμαν με το βούτυρο το καρπάθικο αυτά ήταν ναι... Ένας άλλος που δεν είχε ο κακόμοιρος, ήπαιρνε το βούτυρο από το μπακάλι να τις κάμει. Ο κανακάρης πάλι είχε πιο πολλά πράγματα.*

*Γ: Τώρα ειδικά παλιά που είχανε οι οικογένειες πολλά παιδιά, κάνανε σε όλα εφτά;*

*Χ: Ναι, σε όλα.*

*Γ: Κι όλα με τον ίδιο τρόπο;*

*Χ: Άκου, αυτές που ήταν στα μετόχια που να κάμουν εφτά παιί μου, μόνο αυτές που το στο χωριό μέσα.*

*Γ: Οι κανακαριές δηλαδή γιατί οι υπόλοιπες ήταν έξω...*

*Χ: Και οι κανακαριές και οι άλλες, ναε τώρα να πούμε γυναίκες απού χανε ζώα και μένανε σε μητάτα μέσα έξω από το χωριό, τάν ήε να κάμει η γυναίκα; Εγεννούσε εκεί αναγκαστικά*

*Γ: Χωρίς μαμή, χωρίς τίποτα.*

*Χ: τίποτε. Του Μιχάλη του Χατζηδάκη η μάνα μας ελέανε μόνη της ήκοβε τον οφαλό του μωρού και το τακτοποιούσε, γιατί δεν ήτανε στο χωριό.*

*Γ: Σκληρό πράγμα.*

*Χ: Ναι γιατί δεν ήτανε στο χωριό, τώρα άμα είσαι εκεί δε θα κάμεις τέτοια πράματα, που να τα κάμεις. Μετρητές ήταν οι γυναίκες που μέναν έξω από το χωριό, οι άλλες όλες έμεναν στο χωριό. Κάθεμιά ανάλογα τη δύναμη της ήκαμνε, και γεννητούρια, άμα τα χες ήκαμνες ωραία γεννητούρια. Τότες δεν είχε καραμέλες πολλές και ήπρεπε η από ατην Αθήνα να φέρεις ή από αλλού. Και είχαμε ένα θείο, το Μανώλη το Πρωτόπαπα, ο θείος μου και ήκαμνε ζαχαρωτά. Έψηνε τη ζάχαρη είχε ένα μάρμαρο και την έβαλε πάνω και ήτανε άσπρη σαν το μάρμαρο Γιώργο μου, άσπρη. Μετά την έκοβε σε τρία κομμάτια και έβαλε πάνω χρώμα πράσινο ειδικό και άλλη μια ροζ και εγίνετο η μια πράσινη, η άλλη ρόζ και η άλλη άσπρη. Και ζέρεις όταν είναι φρέσκη είναι μαλακή. Και την έπλαζε λοιπό ένα ρόζ, ένα άσπρο και την έκανε έτσι στριφτό και την έκανε έτσι κουλουράκια, η με το πράσινο, ή να βάλει ένα κλωναράκι πράσινο και ένα*

άσπρο και να τις κόψει καραμέλες. Και κάναν αυτές τις καραμέλες, και σταφίδες απού 'χαν οι αθρόοποι αμπέλια, και αμύγδαλα και φιστίκια, τέτοια.

[...]X: Όχι. Οι γονείς τώρα δεν ξεχωρίζει επτά του ενούς κι επτά του αλλουνού, επειδή είναι πρώτος, δεύτερος τελευταίος. Ήτον έθιμο και το κάναν όσες ήταν στο χωριό. Τώρα οι κανακαριές μπορεί να είχαν πιο πολλά σεντόνια, πιο πολλά κεντημένα για να στολίσουν έτσι το σουφά. Σε όλα τα στολίζαν σε όλα. Γιατί ήταν άλλο σαν ήε να παντρευτεί να τα χωρίσει να πεί αυτά θα πάρει η μια αυτά θα πάρει η άλλη

Γ: Ακόμα τότε δεν τα ξεχωρίζανε, ούτε στα χρυσά που θα έβαζαν ο παππούς και η γιαγιά στα εγγόνια τους.

X: Όχι τα χρυσά είχανε διαφορά. εκεί είχανε διαφορά. Και δεν είχανε και πολλοί άνθρωποι τότες, αν είχε καμιά ήτανε λίγα φλουράκια έτσι, λίρες και πεντόλιρες ήτο μετρητοί οι άνθρωποι που τα είχαν. Οι πρώτοι αμερικάνοι που πήγαν και φέραν κλώνους κι αυτά.

Γ: Και τα βάζανε στο πρώτο ή την πρώτη που θα είχε το όνομα του παππού ή της γιαγιάς εκείνου που θα είχε την περιουσία .

X: Εε όπως... στην αρχή ο πρωτογιός, να πούμε τώρα ο θεός σου ο Β. επήρνε του πατέρα τη περιουσία και η πρωτοκόρη της μάνα την περιουσία. Οι άλλοι τίποτα. Μετά αλλάζανε νόμο, αλλάζανε μετά. Εγώ τώρα πήρα του πατέρα μου. Χαχα

Όταν η καθεστηκυία τάξη των κανακάρηδων κατέρρευσε και μετασχηματίστηκε εξαιτίας της μαζικής μετανάστευσης και της μαζικής εισροής ρευστού κεφαλαίου στην κοινότητα από τους μετανάστες, μεταβάλλοντας την μέχρι τότε ηθική οικονομία, μετασχηματίστηκε και η ίδια η τελετή πιθανότατα, κρατώντας όμως ακόμα ορισμένα ψήγματα από τις παλαιές συνήθειες. Πλέον κάθε παιδί προικιζόταν, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, επομένως και η τελετές σαν τελετές δεν είχαν μεταξύ τους έκδηλες διαφορές. Η φύση της οικονομίας έχει μεταβληθεί, το ίδιο και όλα τα κομμάτια που απορρέουν από αυτήν. Ιδιαίτερα οι νέοι παλλινοστούντες μετανάστες φροντίζουν με κάθε μέσο και τρόπο να δείξουν την κοινωνική τους ανέλιξη, πιθανόν και μέσα από τα Εφτά και τον στολισμό της οικίας τους.

### 3.3 Η αλευρέα

Οι περισσότεροι άνδρες από τους καλεσμένους καθώς και αρκετές κοπέλες ανέβηκαν μαζί μας στην ταράτσα προκειμένου να βοηθήσουμε τον πατέρα του παιδιού να ψησει τα κρέατα για το γεύμα που θα ακολουθούσε στο σπίτι. Από την άλλη ο παππούς, η αδερφή του η οποία είχε έρθει από την Κάρπαθο και η γιαγιά του παιδιού μαζί με τις ανιψιές τους, πήγαν στην κουζίνα και ετοίμαζαν την αλευρέα.

*«[...] Όταν ήρκετο η μέρα των εφτά, εκάναν την αλευρέα που λέαμε. Εβάλα τα αλεύρι μέσα σε μια λεκάνη μεγάλη, μουζούρα την ελέαμε, ζύλινη, και εβάλα τ' αλεύρι. Μετά εκόχλαζε το νερό, κι εβάλα λίγο λίγο και την εξυμώνα με κουτάλες, που να κάμου τα χέρια σου εκεί μέσα. Και την εκάναν έτσι και ζυμώναν το αλεύρι, μετά εκάναν έτσι λάκκους και βάλανε καυτό νερό και την αφήνανε εκεί να ψηθεί. Και μετά αδειάζανε το νερό και έβαλες λάδι στα χέρια σου και ετζύμωνες, αλλά τα χέρια σου εγίνετο ολοκόκκινα από το νερό. Ε, μετά εβάλα το τσίκνωμα, το μέλι, κι εκάνα την αλευρέα, έτσι μετά σα, μέσα στα πιάτα, πως κάνεις το πηλό.. την εκανες γύρω γύρω, μαγληνή ωραία, και ένα λάκκο στη μέση, κι έβαλες αυτό το μέλι με το τσίκνωμα, και με το πιρούνι το βούτας εκεί κι έτρωγες. Άλειφαν και τους γονείς σαν ήε να ανεστεθεί κανένας άνθρωπος. επειδή ο άνθρωπος ήκουε το όνομα του, εθέλα να του κάμου κι αυτό, έθιμο ήτο κι εκείνο.*

*«[...] Μετά λέει το μέλι ήτο για να ουτήσουν οι μοίρες να φάν αλευρέα να του ευκηθούν και να το μοιράσουν.*

*B: Εκανανέ την αλευρέα και τη σερβίραν και στο κόσμο στα εφτά.*

*A: Καλά η αλευρέα εγίνετο γιατί εκάνα τραπέζι και την εκάναν σαν επιδόρπιο για να φάνε και οι καλεσμένοι. Βάζαμε το κρεμμυδάκι να τσιγαριστεί και μετά ρίχταμε το μέλι, και εκάναμε ένα λάκκο στην αλευρέα να μπει μέσα στο μέλι και βούτας την αλευρέα και την ήτρωες.*

*A: Ήταν απαραίτητο να φάνε εφτά πιρουνιές, τουλάχιστον εφτά πιρουνιές.*

-----O-----

*Εκάμναν αλευρέα αλλά είπαμε εγώ δεν εσίμωσα. Οι υναίκες, τότες είχα τη Μυροφόρα του Νικολή τ' Αντώνη, η κουνιάδα μου τα κατάφερνε καλά η Ουκενία και εκάματ τη την αλευρέα εκείνες. Εάλλατ τη στο τσανάκι κι απέι τότες εάλλα ελάι στο τσανάκι και (γ)υρίτζατ τη και (γ)υρίτζατ τη και ε(γ)ίνετο η αλευρέα κι απέι τότες ερτιούσατ τη, εκάμναν ένα λάκκο εις τη μέση. Ναι οξωτάραη, εκάμαν ένα λάκκο εις τη μέση με το κουτάλι κ εάλλατ το μέλι με το τσίκνωμα μετά ετρώα. εκάμνα το κρέας και ετρώα.*



Στα παραπάνω αποσπάσματα αναφέρεται από τους συνομιλητές και τις συνομιλήτριες μου ο τρόπος με τον οποίο κατασκευαζόταν η αλευρέα στα Εφτά στο παρελθόν, η χρησιμότητά της και ο τρόπος με τον οποίο έπρεπε να καταναλωθεί, πράγματα τα οποία πολλοί από τους συμμετέχοντες στην τελετή δεν γνώριζαν. Γυρίζοντας στο σήμερα, όλο και περισσότεροι καλεσμένοι άρχισαν να φθάνουν στο σπίτι, κρατώντας δώρα και ευχόμενοι στην οικογένεια για το καινούριο της μέλος. Αφού τελειώσαμε με το ψήσιμο του φαγητού στην ταράτσα ξεκινήσαμε να κατεβαίνουμε λίγοι, λίγοι προς το σαλόνι, που γεμάτο καθώς ήταν, μου προκάλεσε κάποια αμηχανία. Γρήγορα όμως θα το ξεπερνούσα. Κάθισα για ώρα με φίλους του ζευγαριού και συζητούσαμε διάφορα, για τον τόπο καταγωγής μας καθώς και τα επαγγέλματα μας, τις σπουδές και άλλα ζητήματα. Το φαγητό τελείωσε, και ήρθε η ώρα για το επιδόρπιο.

Η γιαγιά του παιδιού κατέβηκε στην κουζίνα για να ανεβάσει τις αλευρέες στους καλεσμένους να φάνε. Εγώ προθυμοποιήθηκα να την βοηθήσω, έχοντας βέβαια το σκοπό μου. Μαζί μας ήταν η νονά του παιδιού, η οποία κατέβαινε να βοηθήσει για τον ίδιο λόγο, γνωρίζοντας και εκείνη ακριβώς τι γίνεται με την αλευρέα στα Εφτά. Η γιαγιά μας ενημέρωσε κατεβαίνοντας ότι δεν ήθελε να την αλείψουμε με την αλευρέα, με την πρόφαση ότι δεν είχε ζεστό νερό για να κάνει μπάνιο αργότερα. Ήδη από το πρωί είχα συνεννοηθεί με την νονά του παιδιού ότι θα άλειφα εγώ απρόοπτα τον παππού και την γιαγιά του παιδιού με το γλυκό καθώς και τους γονείς του. Ανεβαίνοντας στο σαλόνι μοιράσαμε τα γλυκά σε έναν, έναν χωριστά. Παράλληλα τους τόνισα ότι καθένας από αυτούς έπρεπε να φάει εφτά πιρουνιές από το γλύκισμα. Κάθισα και πάλι κοντά στον παππού του παιδιού να του κάνω παρέα, έχοντας απώτερο σκοπό να τον αλείψω. Την στιγμή που έτρωγα την έκτη πιρουνιά, η γιαγιά του μωρού, πιάνει και αλείφει τον πατέρα του βρέφους. Στο σημείο αυτό, πρέπει να αναφέρω ότι κανείς από εμάς δεν τον είχε ενημερώσει για αυτό το σκέλος του εθίμου, όπως και κανέναν από τους υπόλοιπους καλεσμένους. Μη γνωρίζοντας λοιπόν, έπιασε και εκείνος το δικό του κομμάτι γλυκό και ξεκίνησε να αλείφει το πρόσωπο της πεθεράς του, καθώς επίσης και όλων των υπόλοιπων καλεσμένων, που βρήκαν την πράξη αυτή σαν μια ευκαιρία για παιχνίδι τουρτοπόλεμου. Μέσα στο σπίτι ο ένας κυνηγούσε τον άλλον να τον αλείψει με την αλευρέα. Προσωπικά επειδή καθόμουν στην σκάλα είχα μείνει από τους τελευταίους, δυστυχώς όμως ο πατέρας του παιδιού με πρόλαβε και με άλειψε.

*« [...] Όχι έν ηξέρω παί μου ακόμη. Σαν ήκαμε την πρώτη κόρη η κόρη μου, την αλευρέα την εκάμαμε εγιώ κ η Νταργάκενα. Λέει ενεσταίσατσε τώρα και να μην κάμομεν αλευρέα; Κι απέει την επήραμε στο Νοσοκομείο, την επήρα γιώ*

δηλαδή της Ανεζούλλας να φάει και μου λέει δεν τρώω εγώ αν δεν έρτει κι ο πατέρας του παιδιού. Και μόλις ήρτε ο πατέρας πιάννει η Ανεζούλλα του Κ. κι αλείφει το γαμπρό μου και εν ηζέω ποίον άλλον ήλειψε. Έθιμο λέει ήτο σαν ήε να κάμει ο πατέρας το παιί, έκάμναν αυτό το πράμα οι παλαιοί. Σαν εαφτίτζα την Ρηνούλα του Ασιλή εκεί την εκάμα, εκάμα (αλείψαν) τη λαλλά. Στου Μιχάλη τα εφτά εκάμαμε την αλευρέα κι εκάμα το κακόμοιρο το πάππου τσου. Στο Πειραιά ήτο το παιί κ εμείς εκάμαμε τα Εφτά ωγιά. Λέει εί δυνατό τώρα να σ' ανεσταίσου και να μη κάμομε αλευρέα; Κι εκάμαμε την αλευρέα, εφτά δηλαδή, με φαγιά με κείνα τούτα κι εκάμα το πάππου τσου, γιατί νεσταίθει τ' όνομά του»

-----Ο-----

«[...] Με την αλευρέα που τους μουζώνου; Εγώ αυτά δε τα θέλα. Τώρα στις Μαρίνας μου την κόρη που τα κάμαμε στη Ρόδο, εκυνηούσα με μέσα στο σπίτι να με μουζώσου. Λέω μη μου το κάμετε καθέλου αυτό γιατί δε θα με είτε καθέλου πλιό. Χαχα, δεν εμπόρου να το καταλάβου πως δεν ήθελα να με πασαλείψου.

Γ: Για ποιο λόγο το κάνουν αυτό;

Β: Προκαλεί ευθυμία, ευθυμία.

Α: Για να γελάσου, για να γελάσει ο κόσμος.

Γ: Γινόταν μόνο στους γονείς και το παππού ή τη γιαγιά του οποίου το όνομα ανεστέθηκε.

Β: Στο άνθρωπο που ανεσταίνεται.

Α: Στη λαλά, στο παππού.

Τα παραπάνω αποσπάσματα αναφέρονται στην αλευρέα και την τακτική που ακολουθούσαν από τους χωριανούς να αλείφουν το πρόσωπο εκείνου του οποίου το όνομα θα ανεσταινόταν με την αλευρέα. Ήταν μια τακτική της οποίας η αιτιολόγηση δεν ήταν ξεκάθαρη από τους συνομιλητές μου, όπως φαίνεται και από πάνω. Οι περισσότεροι το ακολούθησαν απλώς σαν μια ακόμα πράξη της παράδοσης που βρήκαν από τους προκατόχους τους, άλλοι πάλι το αιτιολόγησαν σαν πρακτική ευθυμίας. Προσωπική μου άποψη, όπως έχει αναφερθεί και σε άλλο τμήμα της εργασίας, είναι πως μια ακόμα πιθανή αιτιολογία είναι η θέληση των δρώντων υποκειμένων να θρέψουν το παιδί δια ανακλάσεως, αλείφοντας δηλαδή τον κάτοχο του ονόματος που φέρει και το ίδιο. Τρώγοντας ο πρόγονος, παράλληλα τρέφεται και το παιδί, μέσα από την σύνδεση που παρέχει το όνομα, σε συμβολικό επίπεδο, δείχνοντας με τρόπο περίτρανο τον βαθμό στον οποίο οι Ολυμπίτες πιστεύουμε στην θεωρία της ομοιότητας και στο ιδεολόγημα του ανεστέματος.

Μετά από αρκετή ώρα και αφού καθαρίσαμε κάπως επιφανειακά το σπίτι, ένας, ένας οι καλεσμένοι έφευγαν και μείναμε οι στενοί φίλοι και συγγενείς του ζευγαριού στο σαλόνι συζητώντας, και περιμένοντας ένα από τα κεριά να σβήσει, προκειμένου να δούμε ποιος θα ήταν ο προστάτης Άγιος του παιδιού σύμφωνα με το έθιμο. Αφού η ώρα είχε περάσει πολύ τα μεσάνυχτα και κανένα κεριά ακόμα δεν είχε σβήσει, αποφασίσαμε να πάρουμε το δρόμο του γυρισμού, και να μας ενημερώσουν αργότερα οι γονείς για το τελικό αποτέλεσμα. Καθώς φθάναμε στο σπίτι, το τηλέφωνο χτύπησε, και η μητέρα του παιδιού μας ενημέρωσε ότι τελικά η προστάτης του παιδιού, θα ήταν η Παναγία του χωριού μας, η Κοίμηση της Θεοτόκου, πληροφορώντας την παράλληλα ότι έχει την υποχρέωση να κάνει λειτουργία διαδοχικά στους Αγίους που είχε ονομάσει τα κεριά.

*«[...]Εβάλανε ένα σινί, ένα ξύλινο τραπέζι κι είχε τέσσερα κεριά. Μετά είχε στη μέση ένα πιάτο με το μέλι, αλευρέα, μέλι, και τέσσερα κουλούρια τόσαα μεάλα. Τέσσερα κουλούρια, τέσσερα κεριά, το μέλι, πετσέτες, πάνινες τότες ήτανε, το πιρούνι, να πάνε οι Μοίρες να μοιρώσουν το μωρό. Άλλες εντόνα και κούκλες και τις εάλαν έτσι σα να το Μοίρες και τέτοια. Ήρκετο η μαμή κάθε πρωί, έλουνε το παιί, έτρωγε κι έφευγε. Κάθε πρωί ήρκετο κι ήκαμνε αυτά κι ήφευγε. Εε μετά που κάνα του μωρου τα εφτά, κι γλεντούσα, πρώτα εγλεντούσα κιόλας, τα κεριά όμως είχαν κι αυτά τη σημασία τους. Ήπρεπε να κάμεις τέσσερις λειτουργίες για κάθε κερι. Τα κεριά ήταν ίδια στο μέγεθος και στο πάχος. Ίδια. Έβαλες λοιπό, τότες ήτο γνήσια τα κεριά και τα κολλάγανε στο τραπέζι μπροστά στο κουλούρι. Κι ήτανε οι λειτουργίες, ενώ ήτανε τα κεριά ίδια, ίσια τα κεριά, τα έβλεπες και τα άναβες, κι ήλεες το ένα είναι η παναγία, το άλλο είναι ο χριστός, το άλλο ο Άης Γιάννης και το άλλο ήτο είτε ο άης γιώργης, είτε ο Πανορμίτης ό,τις ήθελες. Κι ήβλεπες τα κεριά κι αργατέραν, όποιο καιγότανε πρώτο, αυτόν το άγιο θα λειτουργούσες πρώτα, μετά το δεύτερο, μετά ναι. Ενώ τα κεριά ήτον ίδια ηβλεπες κι αργατέρα με διαφορά κάμποση. Το πρωί, μετά ελέα, θα ρθει η μαμή να βγάλει τα ρούχα από τη σκάφη και να μην πάει κανείς να πιάσει, να πιάσει λεφτά γιατί το παιδί θα γενεί κλέφτης, ακούς;»*

-----O-----

*A: «Τώρα χάρι λόου εκάμνα τέσσαρα κουλούρια, σταυροκούλλουρα τα λέουσι και κάθε κουλλούρι το ονοματίτζασι σε έναν Άγιο. Και ήβαλλε λοιπό σε κάθε άγιο ένα κερι και όποιο κερι ήτο να καί πρώτο πάνω στο κουλούρι, εκείνο ήτο να τρέχει του παιίου δηλαδή ο συγκεκριμένος άγιος θα ήταν ο προστάτης του παιίου να του βοηθάει.*

*B: Και μετά θα έπρεπε να λειτουργήσεις και τον άγιο. Λειτουργούσαμε και τον άγιο μάνα.*

*Γ: Τα ονόματα των αγίων που έμπαιναν από κάτω από τα κεριά ήτο συγκεκριμένα π.χ του Χριστού, της Παναγιάς, ή όποιο ήθελε ο καθένας;*

*A: τώρα χάρη λόγου στο μιχάλη, ήτον η συππεθέρα η Μαρία του Χαλκιά εδώ όταν εκάμαμε του Μιχάλη του αερφού σου. Χαλε τον Άη Γιώργη λέει, απου 'τον εϊκός της, εν ηζέω τώρα ποιους άλλους ήαλε, εκείνη τους ήαλε. Θαρρώ πως εκάει του Αή Γιώργιου; Εν ηζέω. Και λέει: Ααα εκέρδισε ο Άγιος μου.*

*[...] A: «Μετά εκάνα τέσσερα κουλούρια και τέσσερις λαμπάδες και μια κούπα σαν αυτή απού φερε η μάνα σου με τα γλυκά, γεμάτη μέλι μέσα. Και είχανε εκεί στη γωνία ένα χαμηλό τραπέζι, σινί το λέαμε εμείς και στη μέση λοιπό στο σινί εβάλα το μέλι και βάλα και πετσέτες, όχι χαρτοπετσέτες, πάνινες, και θώχτα τη μαντίλα και ένα πιρούνι πάνω και το κουλούρι, τέσσερα, και τα ονοματίζαν τα κουλούρια, ήτο για τις μοίρες λέει και τέσσαρες λαμπάδες. Οι λαμπάδες ήτο για τις αγίους από ήε να βάλουν να βοηθά το παιδάκι.*

*Ναι και εβάλα τέσσερα κεριά, τέσσερις λαμπάδες και όποια ήε να καεί πιο πολύ εκείνος ο άγιος εβοηθούσε του παιδιού. Και το έθιμο ήτο τέσσερις λαμπάδες τέσσαρις λειτουργίες να κάμου για το παιδί.*

*Ωστα να σεραντόσει να πούμε, και πιάναν τις λειτουργίες με τη σειρά των κεριών. Το κερι απόν λιωνε πρώτο ήτο πιο χαμηλό, εκείνον ελειτουργούσαν πρώτα, ήτο λέει εκείνος ο άγιος που θα βοήθα στο παιδί, και των άλλων το ίδιο, εκάναν και εκείνων λειτουργίες.*

*B: Τους Αγίους τους εδιάλεγες, ανάλογα με του που 'χες συμπάθεια.*

*A: Το χριστό, τη Παναγία, τον Άη Γιώργη, το Πανορμίτη...*

*B: Όποιον άλλον είχες αδυναμία...*

*Δ: Εγώ έβαζα αυτούς που νόμιζα ότι είχα κοντά μου, για παράδειγμα αν είχα συγγενικό μου μοναστήρι..*

*Γ: Για παράδειγμα το Χριστό, τον Άη Νικόλα...*

*Δ: Ναι όπως έχει νοικοκύρη τώρα ο Χριστός και ο Άης Νικόλας μέσα στην οικογένεια.*

*Γ: Αλλά ο Χριστός και η Παναγία ήταν σίγουρα.*

*A: Ο Άης Γιώργης γιατί λέου ότι τρέχουν πριν ρωτήσου το θεό, ο Άης Γιώργης λέει τρέχει αν το επικαλεστείς, πριν ρωτήσει.*

Αναφορικά με τις λαμπάδες, οι οποίες ονοματίζονταν από κάποιον Άγιο της Ορθοδοξίας, εκείνη που θα έσβηγε πρώτη, εκείνος ο Άγιος θα ήταν ο προστάτης του

βρέφους. Από το γεγονός αυτό προκύπτει μια μεγάλη ποικιλία ονομάτων Αγίων και μια σταθερά. Σταθερά αποτελεί το γεγονός ότι σχεδόν σε κάθε περίπτωση υπάρχει το όνομα του Χριστού και της Παναγίας, με την ποικιλία των ονομάτων να αφορά τις υπόλοιπες δύο, όπου κάθε οικογένεια έχει την ελευθερία να επιλέξει έναν Άγιο τον οποίο νιώθει πιο κοντά της. Η επιλογή αυτή όπως βλέπουμε παραπάνω, επηρεαζόταν από το αν κάποια οικογένεια διέθετε στην κατοχή της και κάποιο εκκλησάκι στην κοινότητα, στοιχείο το οποίο ο Βερνιέρ συγκαταλέγει στην αύξηση του συμβολικού κεφαλαίου του κατόχου του, μέσα από την επικρότηση των συγχωριανών και την συμμετοχή τους στις πανηγυρικές εκδηλώσεις του (Vernier, 2001). Προγενέστερες ωστόσο πηγές από αυτές φανερώνουν μια τυπική σταθερά στην ονοματοδοσία των κεριών. Εκτός από το όνομα του Χριστού, της Παναγίας που ήταν βασικά και στις άλλες περιπτώσεις, επίσης βασικά αναφέρονται του Προδρόμου, και του Αρχιστράτηγου (Χαλκιάς Π. , 1984, σσ. 290- 291; Κόνσολας, 1966, σ. 240).

Τα κεριά αυτά τοποθετούνταν στο «σινί», ένα μικρό στρογγυλό τραπέζι, μαζί με μια πιατέλα μέλι, και τις τέσσερις αλευρέες που προορίζονταν για τις Μοίρες (Μακρής Ν. , 2013, σσ. 700-715; Κόνσολας, 1966, σσ. 239-240; Χαλκιάς Π. , 1984, σσ. 290-291; Μανωλακάκης, 1896, σσ. 114-117). Με τον τρόπο αυτό και σε συνδυασμό με τυχόν ομοιώματα που κατασκεύαζαν ήθελαν να φροντίσουν η διαβατήρια τελετή ενσωμάτωσης (Genper, 2016), τα Εφτά, να εξασφαλίσει όσο τον δυνατόν καλύτερο αποτέλεσμα για τον αποδέκτη της, ταιριάζοντας μαζί το ιερό και το ανίερο.

Μια ακόμη διαπίστωση η οποία προκύπτει και από τη συμμετοχική μου παρατήρηση, αλλά και από τις συνεντεύξεις είναι εκείνο του αλείμματος της αλευρέας στο πρόσωπο εκείνου που το όνομα «αναστάθηκε». Αν και το συμβάν που περιέγραψα από τη συμμετοχική παρατήρηση είναι περισσότερο δυτικό και προσαρμοσμένο στο σήμερα, εξυπηρετεί την ίδια λογική με το παρελθόν, τον εγκωμιασμό δηλαδή της ανανέωσης ενός ονόματος, βάσει της κυρίαρχης ιδεολογίας, μέσα από μια πιο εύθυμη νότα.

### **3.4 Φόβοι και μέτρα προστασίας**

*Γ: Βάζανε τίποτα άλλο; Νομίζω μου είχε πεί μια γυναίκα ότι βάζανε από κάτω τους ένα ψαλίδι, μαχαίρι, κάτω από το μαξιλάρι της λεχώνας για να κόβει λέει το κακο.*

*Χ: Όχι αυτό το βάλαν όταν εγεννούσε. Για να κοπούν οι πόνοι λέει, να μη πονάει πολύ.*

*Γ: Και να κόψει λέει και το κακό, να μη μπει.*

*Χ: Να μην μπει κι αλλού.*

*Γ: Για το κακό λέει, δεν άνοιγαν τις πόρτες για να μην μπει το κακό μέσα στο σπίτι, γι αυτό δεν άνοιγαν τις πόρτες.*

*Χ: Ναι εφτά ημέρες δεν άνοιγε η πόρτα, ούτε του μωρού τα ρούχα απ'έξω. Τα έπλυνες, και τα μάζευες πριν να σκοτεινιάσει. Κι έκλεινε η πόρτα και δεν άνοιγε μέχρι να ξημερώσει.*

*Γ: Ακόμα και να τανε οι άλλοι στη δουλειά έξω..*

*Χ: Μια φορά ήτανε λέει ο πατέρας μου, έλειπε κι ήρτε, κι είχε γεννήσει η μάνα κάποιον μωρό, και δεν του ανοίξαν να μπει μέσα, κι αν ήμπαινε λέει μέσα ηπρεπε να αφήσει τα παπούτσια του έξω.*

*Γ: Ναι, για να μην φέρει το κακό απ' έξω.*

*Χ: Επειδή ήρκετο απ' έξω κι ήταν η ώρα περασμένη. Και βάλαν τα ρούχα του μωρού μόλις ήρκετο να ναι τέτοια ώρα, τα βάλαν μέσα να μην τα δούν τα άστρα γιατί ήε να πάθει λέει άστρια (ή αφτρια), είναι μια πάθηση του μωρού που ασπρίζει το στόμα τω μέσα. Ασπρίτζει κι πονάνε και κλαίνε. Κι έτσι να μην δούνε τα ρουχαλάκια του μωρού τα άστρα. Όταν ήε να γεννηθεί το μωρό του βάλανε χρυσό για να μην πάθει χρυσή. Έιδες από παθαίνου κάτι μωρά σπασμούς και λέει δεν εβγήκε από την κλινική, από το νοσοκομείο γιατί έχει πάθει χρουσαφία, χρυσή, χρουσαφία. Κιτρινίζε το μωρό, και του είχανε πάνω του ένα ματάκι χρυσό είδικά γι' αυτή την πάθηση.*

Είναι σύνηθες το φαινόμενο, σε πολλές από τις διαβατήριες τελετουργίες να εμπλέκονται και άλλες, τελετουργίες προφύλαξης τόσο της μητέρας όσο και του βρέφους. Ιδιαίτερα σε κοινότητες, όπως η υπό εξέταση, όπου η έγκυος μητέρα θεωρείται μιαρή, αυτόματα η μιαρότητα μεταδίδεται και στο βρέφος, πράγμα το οποίο ανέφερα και σε προηγούμενο σημείο της εργασίας. Οι τελετουργίες προφύλαξης του βρέφους από το μάτι, τα κακόβουλα πνεύματα, και τις ασθένειες (Genper, 2016, σσ. 104-105), προβάλλονται και στο παραπάνω απόσπασμα. Προτού αρθεί η μιαρότητα του βρέφους μέσα από την τελετή των Εφτά, θεωρείται πως το βρέφος μπορεί να προσβληθεί από αυτές. Τα προσωπικά του αντικείμενα, οι εγγύτεροι συγγενείς του, αν δεν είναι προσεκτικοί μπορεί να το προσβάλλουν, εκούσια ή ακούσια. Πάντοτε πάνω του ήταν καρφίτσωμένο ένα ματάκι, για τον προφανή λόγο, ή άλλες φορές φυλαχτό ή πέτρα «γιαλουρή». Ακόμα και ο ομφάλιος λώρος του, από την στιγμή που τον έκοβε η μαμή, θεωρούταν κομμάτι το οποίο έχοντάς το κάποιος στην κατοχή του, θα μπορούσε να του προκαλέσει κακό. Για τον λόγο αυτό η μαμή το έπαιρνε και το έθαβε σε σημείο από το οποίο δεν θα περνούσε κανείς, το ίδιο και με τα «απολούτριά» του (τα νερά που απομένουν από το πρώτο του μπάνιο) (Μακρής Ν. , 2013, σσ. 704-705)

*Ε: Έχει και μια ιστορία για τις Μοίρες, την ήκουσα και γιό από μου την ήλεε η λαλά μου, είχε λέει ένα φίλο και ήτο στου φίλου του το σπίτι, και έτυχε και ήτο η γυναίκα του γκαστρωμένη και ήτο ότι και γέννησε και ήε να κάμου τα εφτά, και αφού εβρέθει και ο φίλος εκεί, λέει φίλε να σταματήξεις στα εφτά. Εσταμάτηξε ο άνθρωπος εκάμα την ετοιμασία όλη ότι ήε να κάμου στα εφτά, λέει αμ' αυτά οι κούκλες που κάνετε τι εξηγούν, λέει οι Μοίρες είναι λέει να ρθού να μοιράσου το παιδί. Ο άνθρωπος λέει παραξευέντει λέει εγιώ θα παρακαήσω να (δ)ω θα ρθούν οι Μοίρες, να σύμε τι θα γίνει. Επαρακάησε λοιπό ο άνθρωπος δεν επήε να κοιμηθεί και περιμενε να δει, θα ρκουτο οι Μοίρες δε θα ρκουτο. Εκειά λέει ήρτε μια Μοίρα και ήπαιζε του παιδιού και του λέε, εσύ παιί μου θε να σε καλόμοιρο και θε να ζήσεις να πούμε ενενήντα χρόνια, ήπεν η μια. Μετά λέει ήφουε εκείνη, ήρτε η άλλη λέει εσύ παιί μου θε να ενείς πλούσιος στη τζωή σου, ήρτε η άλλη και λέει εσού παιί μου ε να παντρευτείς και θε να πάρεις έναν άνθρωπο απου το φιλοξενεί ο πατέρας σου. Ήκουσε λέει ο άνθρωπος και ο άνθρωπος τα χασε λέει έλα Χριστε και Παναγία μου, εμένα λέει που φιλοξενεί ο πατέρας του εμένα θε να πάρει το παιί; Ποτέ να ενεί το παιί άνθρωπος να με πάρει εμένα. Απογοητεύτει ο άνθρωπος επλάνταζε, ήρθε σε απόγνωση λέει, εγιώ ε να του ώκω μια να το σκοτώσω το παιί. Ήπιασε λέει ένα πράμα και δίνει μια του παιδιού στο λαιμό, και θάρρει πως το σκότωσε και ήφουε ο άνθρωπος και τον εχάσα. Μετά από πολλά χρόνια, το παιί φαίνεται ήτζησε, γιαι δε το σκότωσε, απλώς του χτύπησε και εκείνος εφοήθει και ενεμουρίσκει κι ήφουε, επήρα το παιί στο γιατρό σαν το δαν, λέει κακούργος ήταν ο άνθρωπος από είχαμε ωγιά. Ήφουε ο άνθρωπος επεράσα πολλά χρόνια, εμεάληνε το παιί εγίνηκε νύφη, ο άνθρωπος είχε ξεχάσει μετά από τόσα χρόνια, έλα έλα να το προξενέψου, να το παντρέψου και του ώκαν τη κόρη εκείνη. Δεν τα ζερε όμως εκείνος ότι ήτο το παιί και παίρνει τη κοπέλα. Σαν εμείνα μόνοι τω και πάει να εί, είχε στο λαιμό ένα γατανάκι, ένα σημάδι. Η λαλά μου μου τα 'λεε από της τα 'λεε λέει ο Ωργής του Μηνά, άλλος γέρος πιο πρίν από εκείνη. Και είχε λέει ένα σημάδι ωγιά στο λαιμό η κοπέλα. Λέει τι είναι το σημάδι και έχεις αυτό εδώ; Λέει οι γονείς μου μου κάναν αυτή την ιστορία, ότι είχανε κάποιο στο σπίτι και εκείνος εχτύπησε το παιί και μετά τον εχάσα και ήφουε και ήτο κοντά να ποθάνει το παιί, αλλά γλύτωσα και μου έμεινε το σημάδι αυτό. Και από τότε λέει ήβγε η παροιμία: «της μοίρας τα μιλούμενα μαννάρι δε τα κόβει».*

Φαίνεται πως για τους παλιότερους, η τελετή των Εφτά δεν ήταν απλώς μια ακόμα παράδοση την οποία συνέχισαν να τηρούν όπως και οι προηγούμενοι από εκείνους. Απέδιδαν

σε αυτή νοήματα και αντιλήψεις, με χαρακτηριστικά απόλυτα. Το μέλλον ενός ανθρώπου και η επιβίωση του μέσα στην κοινότητα, κατ' ένα μέρος προδιαγραφόταν από την τελετή και τη συμβολή των Μοιρών. Αυτό εξάγεται και σαν συμπέρασμα από την παραπάνω ιστορία της συνομιλήτριάς μου, και θα μπορούσε να συνοψιστεί στην φράση: «*το πεπρωμένο φυγείν αδύνατο*». Ίσως σε κάποιους από τους Ολυμπίτες οι Μοίρες να μην εμφανίζονται με το θρησκευτικό τους περίβλημα. Όμως σε αυτές είναι που αποδίδεται από τους ίδιους μια παραπάνω συμβολική χροιά. Όπως θα έρθουν μοιράσουν το παιδί στα Εφτά, παράλληλα θα διαμοιράσουν και την περιουσία οι γονείς. Τη μοιρασιά αυτή θα την ευλογήσουν και οι Μοίρες και οι Άγιοι της Ορθοδοξίας με τη σειρά τους, δίνοντας έναν απαράβατο χαρακτήρα στην κίνηση αυτή, προσθέτοντάς του μια αδιαμφισβήτητη προστασία. Μαζί με το σύνολο των υπόλοιπων πρακτικών δημιουργούν αυτό που ο Bourdieu αναφέρει ως λογική του κοινού νου (2006). Η νομιμοποίηση της κοινωνικής και κοινωνικής ανωτερότητας των κανακάρηδων πραγματοποιούνταν κατά τα φαινόμενα και στην τελετή των Εφτά καθώς το φαινομενικό νόημα της τελετής, το «*καλομοίρασμα*» του βρέφους, ανασκευαζόταν και με την ανακοίνωση του ονόματος στην κοινότητα άλλαζε νόημα, προσδιορίζοντας ποιος θα είναι ο κληρονόμος και η δική του θέση μέσα στην κοινωνία. Υπό το πρίσμα του Turner (1966), η τελετή μεταβάλλεται συνεχώς μεταφέροντας το νόημα της από την ιερότητα της τελετουργίας στην κοσμικότητα της μεταβίβασης της κληρονομιάς και την παρουσίαση της κίνησης αυτής στην δημόσια σφαίρα. Ο καθοριστικός ρόλος και η συμβολή των Μοιρών στη ζωή των ανθρώπων θα φανερωθεί και μέσα από τις μαντινάδες του γλεντιού, όπως θα προσπαθήσω να καταδείξω στο επόμενο κεφάλαιο.

#### **4. Γλέντι**

Γνώριζα, τόσο από τη σχετική βιβλιογραφία, όσο και από τις τελετές που είχα παρακολουθήσει στο πέρασμα του χρόνου, ότι πάντα μετά από το γεύμα που έκανε η οικογένεια προς τιμή των καλεσμένων, ακολουθούσε ένα παραδοσιακό Ολυμπίτικο γλέντι. Οι παρευρισκόμενοι εκεί, άνδρες μονάχα, ξεκινούσαν πρώτα με τα τραγούδια της τάβλας, έπειτα το συρματικό και εν συνεχεία μαντινάδες αφιερωμένες στο βρέφος, τις Μοίρες, τους γονείς, τους παππούδες και ειδικά σε εκείνο του οποίου το όνομα ανεστάθηκε με την γέννηση του εγγονιού του. Η θεματολογία ακολουθούσε αυτή τη νόρμα. Σε περίπτωση που τα θέματα αυτά εξαντλούνταν κατά τη διάρκεια του γλεντιού, μπορούσε να προκύψει και κάποιο άλλο θέμα, ανάλογα με το τι θα τραβούσε το ενδιαφέρον της παρέας εκείνη τη στιγμή, ή αν κάτι άλλο συνέβαινε. Ένα από τα παράπονα της γιαγιάς του παιδιού, το οποίο μου εξομολογήθηκε κάποια στιγμή κατά τη διάρκεια της τελετής, ήταν ότι θα ήθελε να



ήμασταν στη Ρόδο, όπου βρίσκονται οι υπόλοιποι συγγενείς και φίλοι τους, για να μπορέσουμε να κάνουμε τα Εφτά του παιδιού ολοκληρωμένα, όπως το έθιμο απαιτεί. Στην Κρήτη δεν υπήρχαν δικοί μας οργανοπαίχτες, ούτε και πολλοί Ολυμπίτες για να μπορέσουμε να γλεντήσουμε, και να εγκωμιάσουμε την άφιξη του βρέφους στη ζωή. Αντίθετα το μουσικό κενό, καλύφθηκε από ηχογραφημένη μουσική, σε διάφορα είδη για να καλυφθούν όλα τα γούστα των παρευρισκόμενων. Το παρακάτω απόσπασμα αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο ξεκινούσε ένα γλέντι στα Εφτά και την θεματολογία την οποία επικαλούνταν οι παρευρισκόμενοι μερακλήδες και μη για να ευχηθούν στο βρέφος και την οικογένεια. Το απόσπασμα αυτό μου παραχωρήθηκε στην Όλυμπο το Πάσχα του 2018.

[...] Γ: Αφού τρώγανε οι καλεσμένοι που κι γι' αυτό θέλω να μου πείτε κάποια πράγματα ακόμα, γινότανε το γλέντι. Εκεί ποια ήτανε η διαδικασία για να ξεκινήσει ένα γλέντι, υπήρχε κάτι διαφορετικό από τα υπόλοιπα; Γιατί απ' όσο γνωρίζω για να ξεκινήσει ένα τυπικό γλέντι χρειάζεται πρώτα της τάβλας και μετά το συρματικό, τα τραγούδια και μετά οι μαντινάδες.

Β: Πρώτα της τάβλας είναι και μετά το συρματικό. Βέβαια εκτός από το γάμο που αρχίζει με το Ζερβό, αυτό το ξέρει ο Μιχαλάκης, με το ζερβό αρχίζουν πάντοτε του γάμου τα γλέντια. Στις βαφτίσεις και τις υπόλοιπες χαρές αρχίζουν με συρματικό.

Α: Πάντα το συρματικό τραγούδι.

Β: Ναι πάντα με συρματικό. Και μετά αρχίζουν οι μαντινάδες από κεί, γύρω από το μωρό πάντα. Μην νομίζεις πως, και εδώ έχουν πάρα πολλά χρόνια να γίνουν εφτά.

Δ: Ναι ναι. Μα δε γεννάνε πια εδώ, καμία και να κάνει εφτά.

Β: Δεν γεννάνε πια εδώ, καμία, καμία. Ναι. Θυμάμαι στη βάφτιση του αερφού σου, ναι, θυμάμαι μια μαντινάδα του Παυλίδη που ήταν ωραία μαντινάδα: « Μέσα στις δυο γαρυφαλλίες, να ανθεί και αυτός ο κρίνος, να μοιάζει και του πάππου του που 'το καλός και εκείνος».

Δ: Ο δάσκαλος την είπε;

Β: Ο δάσκαλος ο Παυλίδης την είπε. Μου έκανε εντύπωση και τη θυμάμαι. Φαντάσου πόσα χρόνια είναι τώρα και τη θυμάμαι. Ναι τη θυμάμαι, κάτω στο σπίτι εκεί στο Νάκρος: « Μέσα στις δυο γαρυφαλλίες, να ανθεί και αυτός ο κρίνος, να μοιάζει και του πάππου του που 'το καλός και εκείνος». Ναι, ο πατέρας σου δεν ήτο εδώ.

Δ: Στη βάφτιση δεν ήτανε, έλλειπε μια ζωή.

Β: Ναι δεν ήτο εδώ.

*Γ: Υπήρχε μια συγκεκριμένη θεματολογία, ας πούμε; Στα τυπικά Ολυμπίτικα γλέντια υπάρχουν θεματολογίες γύρω από τα οποία κυλά η υπόθεση. Στα εφτά ας πούμε πως κυλούσε το θέμα μετά από τα συρματικά;*

*Β: Οποσδήποτε οι πρώτες ευχές ήτο στο μωρό, και μετά στη μάνα, εε και στην οικογένεια μετά.*

*Γ: Τις Μοίρες τις επικαλούνταν καθόλου;*

*Β: Επικαλούνταν τις Μοίρες, πρώτα πρώτα. Ξέρεις καμιά μαντινάδα Α. από τα εφτά;*

*Α: Από τα εφτά δεν ηξέρω τώρα αν εθυμούμαι καμιά. Έχομε το τετράδιο αυτού 'ναι γραμμένες μέσα των παιϊών εα, ότι των ελέαν, αλλά για να θυμούμαι τωραά καμιά, δεν θυμούμαι.»*

Μια από τις συνομιλήτριες, την ώρα της συνέντευξης δεν θυμόταν να μου πει κάποιες από τις μαντινάδες που είχε ακούσει να λένε σε κάποια Εφτά. Γνώριζα ότι μέσα στις επόμενες μέρες θα αναχωρούσε για την Αθήνα, και θλίψη με κατέλαβε. Μετά από κάποιες μέρες παρόλα αυτά, επισκέφτηκα τη θεία μου. Μιας και τα καλοκαίρια είναι γειτόνισσες, φρόντισε πριν φύγει για την Αθήνα να της αφήσει να μου δώσει ένα χαρτί με όσες κατάφερε να θυμηθεί στο διάστημα που μεσολάβησε. Το γεγονός αυτό με χαροποίησε ιδιαίτερα, καθώς ήταν το πρώτο πρωτογενές υλικό που συνέλεγα, από τη στιγμή, που όπως ανέφερα προηγουμένως, στην Κρήτη δεν πραγματοποιήθηκε Ολυμπίτικο γλέντι. Τις μαντινάδες αυτές παραθέτω αυτούσιες παρακάτω:

*«Μωρό μου των Εφτά μερών, εφτά κεριά θ' ανάψουν,  
να 'ρθούν οι Μοίρες με χρυσά, τα ρούχα σου να ράψουν.  
Και κάθε μια με τη σειρά, τις αρετές να δώσει,  
τη λεβεντιά, τη προκοπή, καλογνωμιά και γνώση.  
Όσα σιτάρια 'λέσθησα να γίνει η αλευρέα,  
να 'ναι τα χρόνια του μωρού χαρούμενα κι ωραία.  
Να 'χουν τη γλύκα του μελιού, το νόστο του βουτύρου  
και βάσανα να μη βρεθού ποτέ για να το δείρουν.  
Παιδάκι καλορίζικο, μάνα καλά σαράντα  
και τα βουνά να λιώσουσι εσείς να ζείτε πάντα.  
Το πρώτο τ' άστρο που 'λαμψε μέσα στο σπιτικό σου,  
γούρι να φέρει και υγεία, σε σέ και το καλό σου.»*

Ξεφυλλίζοντας ένα από τα βιβλία που χρησιμοποίησα για να στελεχώσω βιβλιογραφικά την διπλωματική μου εργασία, έπεσα πάνω σε πολλές σελίδες γεμάτες από τις μαντινάδες που είχαν τραγουδηθεί στη βάφτιση της θείας της Μαρίας, μοναχοκόρη στην οικογένειά της, από πατέρα κανακάρη και μητέρα κανακαριά, του πρωτότοκου γιού και πρωτότοκης κόρης της. Κάτι τέτοιο, όπως είναι προφανές εγκωμιάστηκε με ορμή καταπέλτη από τους παρευρισκόμενους στη χαρά της οικογένειας. Για λόγους συντομίας δεν θα τις καταγράψω όλες, άλλα εκείνες οι οποίες δηλώνουν τη βαρύτητα του γεγονότος.

*Ως εστερέωσεν ο Θεός τους κάμπους και τα όρη,  
Να στερεώσει τ' Αντωνή του φίλου μας τη κόρη.  
Καινούριον άστρο φάνηκε διπλ' από το φεγγάρι,  
Και θάμπωσε τον ήλιο μ' ήγησε να προάλει.  
Η κόρη που γεννήθηκε κι η κόρη απου βαφτίσται,  
Μου φαίνεται στην Όλυμπο φρούριο πως εχτίσται.  
Και πως χωρίζει η χαρά πάνω στο πρόσωπό σου,  
Γιούρι να γίν' η κόρη σου μέσα στ' Αρχοντικό σου.  
Θέλω να ζήσει το παιί και να χιλιοχρονίσει,  
Γιατί 'νοιζε το σπιτικό που 'χε από χρόνια κλείσει.  
Μέσα στο σπίτι χαίρεται και φαίνεται η χαρά του,  
Γιατί αναγεννήθηκε παλιά νοικοκυρά του.  
Σε περιχαίρομ' Αντωνή για τη καλή σου μοίρα,  
Να τα χιλιάζει κι η νανά και γούρι της τα μύρα.  
'Πο την αρχαία μας γεννιά εφύτρωσε βλαστάρι,  
Να μεαλύνει εύχομαι με του θεού τη χάρη.  
Μια γριά εκάησε παιδιά, όζω 'πο το μπαλκόνι,  
Απού περίμενε να εί στο σπίτι μιαν εγγόνη.  
Γριά 'ταν αμ' εξανάνιασε και πλιο δεν αποθαίνει,  
Κ' είναι παιδιά η αφορμή, η νεοφωτισμένη.  
Ανέτειλε στο σπίτι σου μια λαμπερή ημέρα,  
Π' απέχτησε ω Αντωνή όμορφη θυγατέρα.  
Το σπίτι σου αρχοντικό πλούσιο το τραπέζι,  
Κ' η πρωτοκόρη σου Αντωνή μεάλο ρόλο παίζει.  
Χιλιόχρονη η κόρη σας Αντώνη και Σοφίλα,  
Κι εύχομαι καλανάθρεφη 'πο της καρδιάς τα φύλλα.  
Κοιτάζετε τον ουρανό και τ' άστρα πως χορεύου,*

*Κανακαριά γεννήθηκε κι αυτά χαρά θα έχου.  
Το σπίτι είναι αρχοντικό από κυρού και μάνας,  
Και τώρα το κυρίεψε τ' άστρο της δραμουντάνας.  
Εύχομαι καλορρίζικο ανίψι μου να είσαι,  
Δραμουντανίσιον άστρο μου που δε μετακινείσαι.  
Άστρο μου αμετακίνητο 'πο του Βοριά τα μέρη,  
Καλά καμες κι ανέτειλες τώρα που ζού κι οι γέροι.  
Ευχαριστήθεις Αντωνή και κάμε το χανάλι,  
Με το καλό ν' αναντραφεί και να τη δείς μεγάλη.*

*Πάνω στο διπλονοματά βάλετε φυλαχτάρι,  
Γιατί σαν εγεννήθηκε ένα χωριόν εχάρει.  
Διπλ' είναι απόψε η χαρά που με περικυκλώνει,  
Να τον χαρείτε εύχομαι το γιό σας τον Αντώνη.  
Αυτό το διπλονοματά απόψε που αφτίσα,  
Χίλια να 'ναι τα χρόνια του και τα καλά περίσσια.  
Χριστέ μου βλέπε το παιί να γίνει παλληκάρι,  
Γιατί 'ναι διπλονοματάς κι έχει περίσσια χάρη.  
Χαρά την έχου του παιδιού, οι δυο του οι λαλάες,  
Γιατί τον εγιατρεύτησα δύο παλιοί γιαράες.  
Χρόνους τον επερίμενα κι είχε πολύ χατήρι,  
Ο ερχομός τ' ανέστισε και πεθερό και κύρη.*

*Μεάλη μου κανακαριά χαίρου το τ' όνομά σου,  
Χρόνια πολλά χαρούμενα να ζείς στ' αρχοντικά σου.  
Γιώργο μου η Σοφία μας να καλομεαλώσει,  
Και τη γενιά μας στο χωριό να αποκορυφώσει.*

Πρωτίστως στις μαντινάδες, που παρέθεσα μέσα στα δύο αποσπάσματα, διαφαίνεται ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά του Ολυμπίτικου γλεντιού γενικότερα, που ισχύει και στην περίπτωση των Εφτά. Αυτό δεν είναι άλλο από τον αυθορμητισμό του λόγου, αλλά και την διαλογικότητα του, καθιστώντας την δυνατότητα επανάληψής του αδύνατη. Διέπεται από συγκεκριμένη δομή, πολύ αυστηρούς κανόνες παράστασης, ύφος, περιεχόμενο, κυρίως όμως από την νοηματοδότηση που αποδίδεται στην πρακτική αυτή από τους συμμετέχοντες, τους

γλεντιστάδες και την ευρύτερη κοινότητα. Οι γλεντιστάδες αναφέρονται στο γλέντι σαν κάτι το απόλυτα ιερό, όπου ενυπάρχει μια σχέση αλληλόδρασης, μέσα από την οποία η πρακτική διαμορφώνει τους συμμετέχοντες, αναφορικά με την ταυτότητα τους μέσα στην κοινωνία, αλλά και οι ίδιοι διαμορφώνουν την συγκεκριμένη πρακτική μέσα από την νοηματοδότηση και την βαρύτητα που δίδεται σε αυτό (Caraveli, 1985, σ. 262).

Ενταγμένο στις λεκτικές τελεστικές τέχνες αποτελεί μια συλλογική κοινωνική πρακτική, κατά την οποία αναπλάθονται συλλογικά, το πλήθος των ατομικών και ομαδικών βιωμάτων της κοινότητας ανανεώνοντας συνεχώς τη σχέση της τόσο με το παρελθόν της και τον κόσμο που την περιβάλλει, όσο και με τις περιστασιακές καταστάσεις, στο πλαίσιο των οποίων διεξάγονται τα γλέντια (Κάβουρας, 1992, σ. 251; Κάβουρας, 1993, σ. 227; Κάβουρας, 1994, σ. 179).

Στο παραπάνω απόσπασμα φανερώνονται μέσα από τον μελοποιημένο λόγο των μαντινάδων, όλα εκείνα για τα οποία έγινε λόγος στα προηγούμενα κεφάλαια. Αν και παρέθεσα τρία διαφορετικά αποσπάσματα από το βιβλίο του Γεωργίου Α. Χαλκιά (2016), υπάρχει ένα κοινό σημείο αναφοράς και στα τρία γλέντια που τελέστηκαν σε διαφορετικές χρονικές περιόδους. Οι μαντινάδες απευθύνονται σε πρωτότοκα παιδιά. Κάτι τέτοιο γίνεται εύκολα αντιληπτό όταν η γέννηση ενός πρωτότοκου παιδιού προκαλεί ευθυμία ακόμα και στα ουράνια σώματα, όπως χαρακτηριστικά είπε ένας στην μαντινάδα του.

Ο Κάβουρας ορίζει το γλέντι στην Όλυμπο ως: *«συλλογική διαδικασία μέσα από την οποία δεν απεικονίζεται απλώς, αλλά αναδιαρθρώνεται προφορικά, το σώμα της ιστορικής παράδοσης, το θεωρητικό δηλαδή και αρχετυπικό σύνολο που περιέχει τις συλλογικές εμπειρίες και μνήμες της κοινωνικής ομάδας στην οποία η κοσμολογική αυτή κατασκευή, ρητά ή υπόρητα, αναφέρεται»* (1994, σ. 179). Ολόκληρη η συλλογική συνείδηση, που διαμορφώθηκε και περιστρέφεται γύρω από τον θεσμό των πρωτοτοκίων και συνεχίζει να ορίζει την κανονικότητα της κοινότητας, αναπαράγεται και μέσα από το λόγο, με βαρυσήμαντες και ποιητικές εκφράσεις και σχήματα λόγου από τους μερακλήδες της παρέας, τους μεγαλύτερους της παρέας, οι οποίοι γνωρίζουν τους κανόνες και είναι σε θέση να βιώσουν και να αναπαράγουν το κέφι των υπόλοιπων (Caraveli, 1985, σ. 265).

Μέσα στο γλέντι των Εφτά, οι μερακλήδες και οι υπόλοιποι συμμετέχοντες αναλαμβάνουν να συνεχίσουν την διαδικασία της τελετής εξαγνισμού που ξεκίνησαν οι γυναίκες. Μόνο που η έκκληση, σε αυτή τη φάση της τελετής, γίνεται τραγουδώντας διαλογικά, με τους συμμετέχοντες να τραγουδούν, με σειρά, στις Μοίρες, καλώντας τες να φτάσουν και να γράψουν στο κεφάλι του νεογέννητου, ένα λαμπρό μέλλον, γεμάτο σοφία, υλικό και ηθικό πλούτο, υγεία, αξιοσύνη κ.τ.λ. Πιθανόν το γλέντι να αναλαμβάνει ένα

επιπρόσθετο χαρακτήρα, εκείνον της έμμεσης ανιμιστικής μεταβατικής τελετουργίας (Genper, 2016), καθώς εκκινώντας από τους μερακλήδες γίνεται επίκληση στις δυνάμεις εκείνες οι οποίες έχουν την δυνατότητα, να έρθουν, να προδιαγράψουν και να αποφασίσουν το μέλλον του παιδιού στη ζωή. Ο κύκλος ο οποίος ξεκίνησε με την τοποθέτηση του παιδιού στην σκάφη, ολοκληρώνεται μέσα από το γλέντι, όπως και σε όλες τις κοινωνικές περιστάσεις, χαρούμενες ή λυπηρές. Η κοινωνική γέννηση του βρέφους, μέσα από την παρουσίαση του στα μάτια της κοινότητας, ολοκληρωνόταν και επισφραγιζόταν μέσα από τον εγκωμιασμό των μαντινάδων.

Ένα ακόμα στοιχείο το οποίο θα χρειαστεί να σχολιαστεί προτού κλείσει αυτό το κεφάλαιο είναι ο ρόλος της γυναίκας μέσα στην τελετή. Είναι φανερό πως στο παρελθόν υπήρχε μια φανερή έμφυλη διάσταση. Στο σπίτι της οικογένειας εκείνη την ημέρα οι γυναίκες κάθονταν περιφερειακά από το κέντρο, που αποτελούσε το τραπέζι του σπιτιού με καθισμένους εκεί τους άνδρες, στις πάγκες και τον σουφά. Ο διαχωρισμός αυτός είναι συνάμα πρακτικός, ενέχει όμως και πληθώρα συμβολισμών. Τα περισσότερα σπίτια του χωριού δεν είχαν την πολυτέλεια των μεγάλων χώρων, συγκριτικά με τα σπίτια σήμερα. Έτσι προτιμούσαν οι ενεργητικότεροι δρώντες της τελετής, οι άνδρες να βρίσκονται στο σημείο εκτύλιξης των γεγονότων. Εξασφαλιζόταν έτσι περισσότερος χώρος για τους άνδρες που θα στελέχωναν το γλέντι, μιας και οι γυναίκες δεν συμμετείχαν σε αυτό τραγουδώντας.

Καθισμένες περιφερειακά, στο θεωρείο του σουφά οι γυναίκες αναλάμβαναν έναν παθητικό και συνάμα ενεργητικό ρόλο. Πλαισιώνουν σχεδόν κυκλικά το γλέντι, παρακολουθώντας το με θρησκευτική ευλάβεια. Είναι εκείνες που έχουν την ευθύνη διάδοσης του στο χωριό, μέσα από την αναπαράσταση του στο γειτόνεμα και σε όποια άλλη περίπτωση αναφερόταν. Η τοποθέτηση τους στο σουφά δεν είναι τυχαία καθώς αποτελεί έναν χώρο, που εκτός από την κοινωνική, συμβολική και πρακτική του λειτουργία, έχει άλλη μια την τελετουργική. Από τον σουφά εκκινεί και ολοκληρώνεται η ζωή, ανοίγει και κλείνει ο κύκλος της. Όπως στην περίπτωση του Ολυμπίτκου γάμου, η νύφη κάθεται κάτω από το καμαροσάνιο του σουφά, περιτριγυρισμένη από τις υπόλοιπες νεαρές γυναίκες (Hirschon, 2008). Εκεί απ' όπου ξεκίνησε η μετάβαση της στον έγγαμο βίο, εκεί αρχίζει και ένα νέο ξεκίνημα στη ζωή της, εκείνο της μητρότητας, γεγονός που και σε αυτή την περίπτωση πλαισιώνεται με την αλληλεγγύη και τη συμπαράσταση της υπόλοιπης κοινότητας των γυναικών. Με τον ίδιο τρόπο που ο σουφάς είναι στολισμένος με ανθοστόλιστα μοτίβα, που αναπαράγονται διαρκώς, έτσι και ο κύκλος της ζωής της γυναίκας, ξεκίνησε μοναχικά με ένα δύο άνθη και σταδιακά εμπλουτίζεται με περισσότερα.

## 5. Αντί επιλόγου

Οι συνομιλητές μου, ήταν άνθρωποι με ιδιαίτερη αυτοσυγκράτηση. Τα λόγια τα οποία μου δάνεισαν για να γίνει πραγματικότητα η εργασία, ήταν προσεγμένα μέχρι τελικής λεπτομέρειας. Για τον λόγο αυτό θεωρώ ότι ένα μεγάλο κομμάτι δυσκολίας αυτής της εργασίας είχε να κάνει με την ανίχνευση σημείων στο λόγο τους, τα οποία θα με βοηθούσαν να απαντήσω στα ερωτήματα που τέθηκαν εξ αρχής. Για την καταγραφή τους θα ακολουθήσω τη συλλογιστική του υπόλοιπου κειμένου. Εκείνο που παρατηρήθηκε σε όλες τις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν, είναι η χάραξη μιας αόρατης τομής στο λόγο των συνομιλητών μου, η οποία έχει βαθιά σημασία. Είναι η χρονολογική τομή, πριν και μετά την εκκίνηση της υπερπόντιας μετανάστευσης με μαζικά χαρακτηριστικά. Όσο αναφερόμαστε λοιπόν στα χρόνια πριν, μέχρι δηλαδή και τα μέσα της δεκαετίας του 50, η κοινωνική πυραμίδα, όπως είχε διαμορφωθεί από την άρχουσα τάξη των κανακάρηδων συντηρούνταν. Μετά το «άνοιγμα του κόσμου» σταδιακά ο πύργος αυτός αρχίζει και θρυμματίζεται.

Εκκινώντας από τα δημογραφικά στοιχεία, στα λεγόμενα των συνομιλητών μου, σχεδόν η πλειοψηφία τους, πέρασε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους στο χωριό. Η περιγραφή του παρελθόντος με τον δικό τους αυτοβιογραφικό τρόπο μου φανέρωσε το πώς όλες αυτές οι αλλαγές και συνθέσεις χαραχθηκαν στο συλλογικό συνειδητό και ασυνείδητό τους. Όλοι τους ήταν υστερότοκοι, εξαιρουμένων δύο. Ήταν εκείνοι που βίωσαν την εκμετάλλευση, ειδικότερα στην περίπτωση των γυναικών, περισσότερο και πιο σκληρά από τους άλλους. Ωστόσο, το «γραμμένο» τους θα άλλαζε μέσα από την απελευθέρωση που τους προσέφερε η μετανάστευση. Η οικονομική και πνευματική ανεξαρτησία, η παύση υπαγωγής τους σε αμετάβλητες, προκαθορισμένες νόρμες, ώθησε κάποιους απ' αυτούς σε οικονομική, κοινωνική και οικογενειακή ευημερία. Επιπλέον επίδραση της μετανάστευσης υπήρξε και στην πυκνότητα του πληθυσμού, η οποία με την έναρξή της, προς τα μεγάλα αστικά κέντρα του πλανήτη, οδήγησε στην σταδιακή ερήμωση του χωριού, αρχικά από την απαραίτητη εργατική δύναμη που συντηρούσε την κοινωνική κατασκευή των κανακάρηδων και σε επόμενο στάδιο από τους ίδιους τους κανακάρηδες, που ακολούθησαν το μονοπάτι των υπόλοιπων προσπαθώντας να ευημερήσουν οικονομικά.

Όλοι οι συνομιλητές μου ήταν σε θέση να περιγράψουν την τελετή επακριβώς σε όλα της τα σημεία. Επρόκειτο για μια διαδικασία που οι ίδιοι είχαν βιώσει μέσα από την ανατροφή τους στο πλαίσιο της κοινότητας, αλλά είχαν πραγματοποιήσει και ίδιοι στα παιδιά τους, τουλάχιστον στα πρωτότοκα, εν αντιθέσει με σήμερα, όπου αρκετοί από τους νεαρούς Ολυμπίτες ίσως και να αγνοούν την τελετή. Αναφορικά με το διαδικαστικό, τον στολισμό και την προετοιμασία του σπιτιού, οι περιγραφές ήταν στο μεγαλύτερο ποσοστό όμοιες με ελάχιστες διαφοροποιήσεις. Οι τελευταίες είχαν να κάνουν σε περισσότερες ή λιγότερες παροχές από την οικογένεια προς τους παρευρισκόμενους, που σχετίζονταν με την οικονομική επιφάνεια της οικογένειας η οποία πραγματοποιούσε την τελετή, αλλά και την σειρά γέννησης του παιδιού στο οποίο αυτή απευθυνόταν. Σε ερωτήσεις που απηύθυνα σχετικά με την ύπαρξη κάποιου βαθύτερου νοήματος που υπήρχε πίσω από την τελετή, όλοι τους αναφέρονταν στην προφύλαξη και διασφάλιση του μέλλοντος του παιδιού. Πραγματοποιώντας την επίκληση, μέσω της τελετής, στο ιερό της Ορθοδοξίας και το παγανιστικό ανίερο μέσα από τις Μοίρες, προσπαθούσαν και προσπαθούν να εξασφαλίσουν όση δυνατόν περισσότερη εύνοια για το μέλλον του βρέφους.

Στα λόγια τους υπήρχε και μια υπόρρητη αντίληψη, η οποία δεν μου φανερώθηκε εξ αρχής. Αφού είχα ολοκληρώσει τις συνεντεύξεις είχα απογοητευτεί, νιώθοντας ότι η ύπαρξη διαφορών ανάμεσα στις τελετές, που απορρέουν από την κοινωνική τάξη και το οικονομικό υπόβαθρο του διοργανωτή, δεν είχε βρεθεί. Καταγράφοντας συστηματικά τα ευρήματα μου παρατήρησα πως όλοι τους αναφέρονταν στην τελετή που είχαν κάνει για το πρώτο, ίσως και το δεύτερο παιδί τους. Στα υπόλοιπα παιδιά της οικογένειας, η τελετή δεν πραγματοποιούνταν καθόλου, πράγμα το οποίο επαληθεύεται και σε άλλο κεφάλαιο παραπάνω. Αυτό έρχεται σε σύγκρουση με την βεβαιότητα με την οποία μου έλεγαν ότι δεν υπήρχαν διαφορές, καθώς αυτόματα θέτουν τα παιδιά σε δύο κατηγορίες. Ενσωματώνοντας τη θεωρία του Vernier (2012), φαίνεται πως στις τελετές που γίνονταν προς τα πρώτα δύο ονόματα της οικογένειας αποδιδόταν μεγαλύτερη βαρύτητα και νοηματοδότηση, μιας και εξυπηρετούσε τις απαιτήσεις και ανάγκες του κοινωνικού οικοδομήματος, οι οποίες ικανοποιούνται μέσα από την πρακτική του ανεστέματος στα Εφτά, την κληροδότηση δηλαδή του ονόματος ενός προγόνου σε κάποιον απόγονο, επιφορτισμένο με το σύνολο των οικονομικών και συμβολικών χαρακτηριστικών που συγκροτούσαν το *habitus* του μέσα στην κοινότητα (Bourdieu, 2006), με την επιθυμία και την ελπίδα να διατηρηθούν από τον απόγονο. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται από τον Bourdieu (2006), «[...] Σε κοινωνικούς σχηματισμούς όπου η αναπαραγωγή των σχέσεων κυριαρχίας και του οικονομικού ή πολιτισμικού κεφαλαίου, δεν εξασφαλίζεται από αντικειμενικούς μηχανισμούς, η αδιάκοπη



εργασία που απαιτείται για τη διατήρηση των προσωπικών σχέσεων εξάρτησης θα ήταν εκ των προτέρων καταδικασμένη σε αποτυχία, αν δεν μπορούσε να βασιστεί στη σταθερότητα των έξεων που συγκροτούνται κοινωνικά και συνεχώς ενισχύονται από τις ατομικές ή συλλογικές κυρώσεις. Στην περίπτωση αυτή η κοινωνική τάξη στηρίζεται κατά πρώτο λόγο στην τάξη που επικρατεί στο νου και τις έξεις των ανθρώπων, ο οργανισμός δηλαδή όπως τον έχει ιδιοποιηθεί η ομάδα και όπως εκ των προτέρων έχει συντονιστεί στις απαιτήσεις της ομάδας, λειτουργεί ως υλοποίηση της συλλογικής μνήμης, αναπαράγοντας στους διαδόχους τα κεκτημένα των προκατόχων. Η τάση αυτή διατήρησης της οντότητας της ομάδας που εξασφαλίζεται με αυτόν τον τρόπο, λειτουργεί σε ένα επίπεδο πολύ βαθύτερο από τις οικογενειακές παραδόσεις, η νομιμότητα των οποίων προϋποθέτει μια συνειδητά συντηρούμενη πιστή δέσμευση καθώς και επιφορτισμένους φύλακες. Ως εκ τούτου έχουν μια αυστηρότητα ξένη στις στρατηγικές της έξης, που μπροστά σε νέες καταστάσεις, μπορούν να εφευρίσκουν νέους τρόπους κάλυψης των παλιών λειτουργιών. Λειτουργεί ακόμα σε ένα επίπεδο πολύ βαθύτερο και από τις συνειδητές στρατηγικές με τις οποίες τα δρώντα υποκείμενα επιδιώκουν να επενεργήσουν ρητά πάνω στο μέλλον τους και να το διαμορφώσουν κατ' εικόνα του παρελθόντος, το οποίο καθιστούν δύο φορές δύο φορές ισχυρότερο». Το ιδεολόγημα του ανεστέματος, όπως και σήμερα, διαδραμάτιζε σημαντικό ρόλο στην διατήρηση όλων αυτών.

Πρόκειται για το σημείο εκκίνησης της κοινωνικής γέννησης ενός ατόμου μέσα στην κοινωνία της Ολύμπου. Είναι η γέννηση που έπεται της βιολογικής, αλλά έχει την ίδια σημασία και βαρύτητα, διότι μέσα από αυτήν το βρέφος παύει να αποτελεί μονάχα μέλος της οικογένειάς του και εισέρχεται στο κοινωνικό σύνολο με όρους πλήρους αναγνωρισιμότητας, με ένα ήδη διαμορφωμένο και εξασφαλισμένο habitus, από το οποίο θα απέρρεε και ο ρόλος του στο εσωτερικό της κοινότητας στο μέλλον. Ήδη, μέσα από τις πρώτες επτά μέρες της ζωής ενός ανθρώπου το πεπρωμένο του ήταν σχηματισμένο και φυγείν αδύνατο. Ο διαχωρισμός ξεκινούσε πρωτίστως από το εσωτερικό της οικογένειας, διότι συγκριτικά με τα υστερότοκα αδέρφια του, κάποιος ο οποίος είχε την βιολογική τυχειότητα της πρωτιάς, βρισκόταν σε ηγεμονική θέση απέναντί τους και ανάλογα με την βαρύτητα της οικογένειάς του στο εσωτερικό της κοινότητας είχε τον αντίστοιχο ρόλο σε αυτήν.

Αρκετές φορές τόνισα την καταλυτική συμβολή της μετανάστευσης στο μετασχηματισμό τόσο της οικονομίας όσο και της κοινωνικής οργάνωσης και σημείων της κοινωνικής πραγματικότητας της Ολύμπου. Η υπερπόντια μετανάστευση ήταν ο κινητήριος μοχλός της αλλαγής, όπως αυτή φανερώνεται, καθώς πρωτίστως, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, προκλήθηκαν δημογραφικές αλλαγές στην πυκνότητα του πληθυσμού. Από

εκεί που τις πρώτες δεκαετίες του 20<sup>ου</sup> αι. και μέχρι τον πόλεμο η μετανάστευση ήταν κυρίως εποχιακή, αφορούσε μονάχα τον ανδρικό πληθυσμό, έχοντας προορισμό τις γύρω γειτονικές περιοχές, αυτό αλλάζει με τη λήξη του Β Π.Π. και το άνοιγμα των συνόρων. Η μετανάστευση γίνεται υπερπόντια και αποκτά μεγαλύτερη διάρκεια, με τις γυναίκες να ακολουθούν τους άνδρες τους στο εξωτερικό ή εσωτερικό και να λαμβάνουν ενεργά μέρος στην παραγωγική διαδικασία.

Αυτό επιδρά σημαντικά στον οικονομικό τομέα. Η αναγκαία, για την καλλιέργεια και συντήρηση των κτημάτων των κανακάρηδων, εργατική δύναμη απουσιάζει. Αποτέλεσμα αυτού είναι η καλλιέργεια της γης να εγκαταλείπεται βήμα βήμα και η οικονομία να στρέφεται σε κάποιο άλλο μοντέλο, όπως για παράδειγμα το τουριστικό ή κάποιο συνδυαστικό. Η μέχρι πρότινος ηθική οικονομία με όρους Thompson (1971), όπου οι σχέσεις μεταξύ ηγεμονικής και κατώτερων τάξεων διαφυλάσσονται από την ύπαρξη εκατέρωθεν υποχρεώσεων από τους μεν προς του δε σε προνεωτερικές κοινωνίες, φεουδαρχικού-αγροτικού μοντέλου, όπως αυτή της Ολύμπου, με την μαζική είσοδο του ρευστού κεφαλαίου των μεταναστών στο χωριό η οικονομία εκχρηματίζεται και μεταβάλλεται σε νεωτερικού τύπου.

Η μεταβολή αυτή επιφέρει επιπτώσεις σε πολλά επίπεδα. Αρχικά μεταβάλλεται η αρχιτεκτονική του χωριού. Ενώ μέχρι πριν τα σπίτια χτίζονταν σε αρμονική σύνδεση με την εξυπηρέτηση των αγροτικών αναγκών, μεταπολεμικά η χρηστικότητα τους διαφοροποιείται με γνώμονα τον εξωραϊσμό και την επίδειξη της οικονομικής και κοινωνικής επιφάνειας του κατόχου τους. Μεγαλύτεροι χώροι αντικαθιστούν τα μέχρι τότε δωρικά κτίσματα, νέα έπιπλα και οικοσκευές εξοπλίζουν τα σπίτια, τα οποία κατασκευάζονται με νέα υλικά, αντικαθιστώντας την πέτρα με τσιμέντο και τούβλα, δίνοντας έναν άλλο, νεότερο χαρακτήρα στην όψη του σπιτιού. Οι μετανάστες με τα εμβάσματά τους επιφέρουν άλλο ένα μεγάλο πλήγμα, διπλό αυτή τη φορά, τόσο οικονομικό όσο και συμβολικό. Ένας σεισμός είχε πλήξει το καμπαναριό της κεντρικής εκκλησίας της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, το οποίο είχε φιλοτεχνηθεί από ντόπιους πελεκάνους της πέτρας με έξοδα των κανακάρηδων. Ήταν χτισμένο εκεί που κάποτε δέσποζε ο Πύργος, σύμβολο της κυριαρχίας της ηγεμονικής τάξης των κανακάρηδων. Οι μετανάστες, με πρόσχημα κάποιες υλικές φθορές, το γκρέμισαν και στη θέση του κατασκεύασαν ένα νέο, με νεωτερικά υλικά, χρηματοδοτούμενο από δικά τους χρήματα. Τοποθετήθηκε ακόμα και πλάκα με τα ονόματα των δωρητών προσπαθώντας να απορροφήσουν το μέγιστο δυνατό συμβολικό όφελος απ' όλη τη διαδικασία.

Ιδιαίτερα οι γυναίκες μετανάστριες της Ολύμπου, μέσα από την επίμοχθη εργασία τους στο εξωτερικό και το εσωτερικό, φρόντισαν να διοχετεύσουν τις οικονομίες τους στην

δημιουργία προίκας για τα παιδιά, αλλά κυρίως για της κόρες τους. Έτσι λοιπόν άρχισαν να αγοράζουν χρυσά για την κατασκευή κολαΐνας, καινούρια υφάσματα για την παραδοσιακή φορεσιά αλλά και σπίτια στις παραιοκίες των Ολυμπιτών, όπως για παράδειγμα του Πειραιά, της Ρόδου, της Βαλτιμόρης. Επιπλέον τομέας στον οποίο επένδυσαν τις οικονομίες τους ήταν οι σπουδές των παιδιών τους, στρέφοντας το ενδιαφέρον τους στον τομέα της εκπαίδευσης, καθώς μέσα από αυτόν τα παιδιά τους θα εξασφάλιζαν περισσότερες ευκαιρίες κοινωνικής ανέλιξης αλλά και τα απαραίτητα εφόδια για μια καλή θέση στη γαμήλια αγορά του χωριού.

Η γαμήλια αγορά του χωριού μεταβάλλεται και εκείνη. Ενώ μέχρι πρώτα εκείνες που δέσποζαν ήταν οι κανακαριές, πλέον συμμετέχουν και τα υστερότοκα κορίτσια, απορυθμίζοντας με τον τρόπο αυτό την λειτουργία της. Κατασκευάζεται το κοινοτικό μέγαρο του χωριού και έτσι οι κοινωνικές συναθροίσεις, που πραγματοποιούνταν στην πλατεία του χωριού και την Κούφη υπό την παρουσία των πρωτότοκων μονάχα, πλέον λαμβάνουν χώρα στο κοινοτικό μέγαρο. Με την κατασκευή ενός πιο ευρύχωρου κτίσματος και τη συμμετοχή περισσότερων υστερότοκων κοριτσιών στην Παρουσία η πρωτοκαθεδρία της κανακαριάς χάνεται.

Αν κάτι μου έμεινε μέσα από αυτή τη διαδρομή, είναι η αντίληψη πως «αυτό που φαίνεται δεν είναι». Εκείνο το οποίο φαινομενικά φαντάζει απλό και γυμνό από περισσότερες νοηματοδοτήσεις και ερμηνευτικά συμπλέγματα, δεν σημαίνει ότι έτσι πραγματικά είναι, όπως και στην περίπτωση των Εφτά. Εκκινώντας από την ανθρωπολογική καταγραφή μιας τελετής τόσο αρχαίας όσο και η ανθρώπινη ιστορία, κατέληξα να μελετώ τη σύνδεση της με το ευρύτερο κοινωνικό φάσμα το οποίο την πλαισίωνε και την διαμόρφωνε μέσα από σχέσεις αλληλεξάρτησης. Το ένα χρειαζόταν το άλλο για να επιβιώσει. Θεωρώ πως έχουμε κάθε λόγο να γράφουμε πως μέσα από τα Εφτά πραγματοποιούνταν η κοινωνική γέννηση του ανθρώπου στο κοινωνικό του πλαίσιο.

Φανερώθηκαν σχέσεις ιεραρχίας και εκμετάλλευσης, των οποίων η ανθεκτικότητα στο χρόνο, θεωρώ πως εκπλήσσει τόσο τον γράφοντα όσο και τον αναγνώστη. Η καθεστηκυία τάξη πραγμάτων μέχρι και την πρώτη δεκαετία μετά τον ΄Β Π.Π. και το σύνολο των έξεων, όπως εκείνο είχε αποκρυσταλλωθεί στις αντιλήψεις και τις συνειδήσεις των δρώντων υποκειμένων της κοινότητας, δεν ανταποκρίνονται στις νέες απαιτήσεις που δημιουργεί η μετανάστευση. Ακόμα και όταν δόθηκε η δυνατότητα μιας γενικότερης και πολύπλευρης αμφισβήτησης των μέχρι τότε δεδομένων της ηγεμονίας των κανακάρηδων, μέσω της ελευθερίας που εξασφάλισε η μετανάστευση, οι μετανάστες αρκέστηκαν στην ιδιοποίηση των πλεονεκτημάτων αυτών για τους ίδιους, διατηρώντας έτσι τον τρόπο με τον οποίο οργάνωναν τις οικονομικές και συμβολικές τους απολαβές οι προκάτοχοι τους,

μοιραζόμενοι από κοινού την κορυφή. Με τον τρόπο αυτό κατάφεραν να επιβιώσουν, σε σαφώς μικρότερο βαθμό, κάποια από τα χαρακτηριστικά του κοινωνικού οικοδομήματος των κανακάρηδων μέχρι τις μέρες μας. Αν και στο παρελθόν η τελετή των Εφτά λειτουργούσε νομιμοποιητικά ως προς την κυριαρχία των κανακάρηδων προς τους υστερότοκους και εξασφάλιζε την αιώνια υποταγή των δεύτερων στους πρώτους, μέσα από την αναγόρευση του ονόματος κατά την τελετή και την συνεπακόλουθη αναπαραγωγή του ιδεολογήματος του ανεστέματος, άρα και της τάξικότητας του συστήματος.

Η τομή της μετανάστευσης επέδρασε και στην ίδια την τελετή των Εφτά. Αν και η τελετή θα μπορούσε να εξαληφθεί πλήρως μιας και οι νόρμες που αναπαρήγαγε στο παρελθόν, πλέον δεν ίσχυαν και η άρχουσα τάξη για την οποία αυτό γινόταν δεν υπάρχει πια, παρόλα αυτά διατηρείται και υιοθετεί έναν άλλον ρόλο, ο οποίος της αποδίδεται από τους ξενιτεμένους Ολυμπίτες. Ο ρόλος αυτός είναι η εγχάραξη της ταυτότητας στα παιδιά των Ολυμπιτών της διασποράς, ανασκευάζοντας τον ρόλο της και προσαρμόζοντάς τον μέσα από τις πράξεις των δρώντων υποκειμένων στις απαιτήσεις που επιβάλλει το νέο κοινωνικο-οικονομικό πλαίσιο.

Μεγαλώνοντας και ο ίδιος σε ένα διαφορετικό πλαίσιο, της σύγχρονης μεγαλούπολης, με τα στοιχεία της μετανεωτερικότητας να αλλοιώνουν οποιαδήποτε πολιτισμική διαφορετικότητα, δημιουργώντας μια άοσμη και άχρωμη ομοιομορφία, είμαι σε θέση να επιβεβαιώσω την σημαντικότητα της κίνησης αυτής, τόσο από προσωπική εμπειρία, όσο από τις μαρτυρίες που εξασφάλισα αλλά και από την επιτόπια παρατήρηση της τελετής στην Κρήτη. Η ταυτότητα αυτή δεν θα λειτουργήσει σοβινιστικά, αλλά ως δημιουργία δεσμού με την μητέρα πατρίδα, που η ισχύς του θα εξαρτηθεί από τη σοβαρότητα που θα του προσδώσουν. Με εγχαραγμένο βαθιά μέσα τους τον πόνο της ξενιτιάς, οι Ολυμπίτες προσπαθούν να σμιλεύσουν στα παιδιά τους την αγάπη για τον τόπο μας, που μπορεί να μην ζουν εκεί, γνωρίζουν όμως και τα ίδια ότι πλέον είναι ότι έχει απομείνει από αυτήν.

## **6. Πρόταση Διδασκαλίας**

Πολλές φορές στο σύνολο της εργασίας τόνισα τις επιπτώσεις που έχει η επιβολή της παγκοσμιοποίησης στη σημερινή κοινωνία, επίπτωση η οποία δεν θα μπορούσε να μην γίνει εμφανής και στην περίπτωση του σχολείου. Ως εκπαιδευτικός στην πρώτη βαθμίδα, καθημερινά παρατηρώ την αποσύνδεση των μαθητών/τριων, τόσο με την καταγωγή και τις ρίζες τους τις οποίες αγνοούν κατά έναν βαθμό, όσο και με τις διάφορες εκφάνσεις που συνοδεύουν το πολιτισμικό τους πλαίσιο. Για τον λόγο αυτό, ένας από τους στόχους που έθεσα από την αρχή της εκπόνησης αυτής της εργασίας, ήταν η κατασκευή ενός σχεδίου διδασκαλίας, σχετικά με το έθιμο των Εφτά, επιχειρώντας με τον τρόπο αυτό την επανασύνδεση των παιδιών με την τοπική τους ιστορία και πολιτισμό, τουλάχιστον στο συγκεκριμένο κομμάτι, τόσο μέσα στη σχολική τάξη, όσο και στο πλαίσιο των μαθημάτων της Αδελφότητας των Ολυμπιτών στη Ρόδο και τον Πειραιά.

Αρχικά για να προχωρήσει η διδασκαλία θα τεθεί σε εφαρμογή το κοινωνιόγραμμα, ένα εργαλείο το οποίο στα χέρια του εκπαιδευτικού, μπορεί να γίνει πολύ χρήσιμο, καθώς του επιτρέπει να δει τις προτιμήσεις των μαθητών μεταξύ τους, τις αρέσκειες και τις δυσαρέσκειες τους. Τοποθετώντας τους μαθητές σε ομάδες θα δημιουργήσω τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την διεξαγωγή της διδασκαλίας.

Η εκπαιδευτική θεωρία που θα χρησιμοποιηθεί είναι εκείνη του κονστρουκτιβισμού. Σε αυτήν οι μαθητευόμενοι βοηθούνται να κατασκευάσουν τις δικές τους γνώσεις και κατανοήσεις του εξωτερικού κόσμου. Ο γνωστικός κονστρουκτιβισμός βασισμένος στον Piaget θεωρεί ότι η γνώση δεν προσλαμβάνεται αμέσως και αυτόματα από το άτομο, αλλά μόνο αφού διαμεσολαβηθεί από προσωπικές του εμπειρίες, οι οποίες συνεχώς εμπλουτίζονται. Χρησιμοποιώντας κάποιες προϋπάρχουσες γνώσεις, κατασκευάζει την νέα (Piaget, 1926). Άλλη θεωρητική σχολή η οποία θα χρησιμοποιηθεί είναι ο κοινωνικός κονστρουκτιβισμός, με βασικό εισηγητή τον Vygotsky, στον οποίο τονίζεται η σημασία του κοινωνικού και πολιτισμικού παράγοντα στη διαδικασία της μαθησιακής ανάπτυξης του ατόμου. Η σκέψη του ατόμου οικοδομείται μέσα από την κοινωνική αλληλεπίδραση του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της εκπαιδευτικής θεωρίας του Vygotsky είναι η ζώνη

επικείμενης ανάπτυξης την οποία ορίζει ως: «... η απόσταση ανάμεσα στο πραγματικό επίπεδο εξέλιξης, όπως καθορίζεται από την ικανότητα λύσης προβλημάτων και το επίπεδο δυναμικής εξέλιξης, όπως καθορίζεται μέσα από την λύση προβλημάτων με την καθοδήγηση ενηλίκων ή σε συνεργασία με ικανούς ισότιμους» (Vygotsy, 1978, σ. 86). Οι δυνατότητες των μαθητών στην πορεία κατασκευής της γνώσης δεν περιορίζονται από τις γνωστικές τους ικανότητες αλλά μπορούν να βελτιωθούν αν συνεργαστούν και αλληλεπιδράσουν με ικανούς εκπαιδευτές.

Μέσα από την εφαρμογή της ομαδοσυνεργατικής και μαθητοκεντρικής διδασκαλίας, στα πρότυπα των Bandura (1973) και των παραπάνω θα στελεχωθεί η διδασκαλία των Εφτά στο πλαίσιο της σχολικής τάξης. Μιας και οι προσεγγίσεις αυτές αλληλοσυμπληρώνονται, η διδασκαλία μπορεί να είναι επιτυχημένη.

Η διδασκαλία θα λάβει χώρα στην Στ Δημοτικού, στο μάθημα της Ιστορίας, στο πλαίσιο της σύνδεσης με την τοπική ιστορία και του πολιτισμού της Δωδεκανήσου, μέσα από τη διδασκαλία του κεφαλαίου «Η Ελλάδα κατά τον 20<sup>ο</sup> αι.», όπου οι μαθητές καλούνται σύμφωνα με τα ΔΕΠΠΣ- ΑΠΣ να μάθουν -γνωρίσουν τις μεταβολές που συντελέστηκαν στην χώρα μας κατά τη διάρκειά του<sup>26</sup>. Για την επίτευξή της θα χρειαστούν περίπου δέκα διδακτικές ώρες. Γενικός σκοπός αυτής της διδασκαλίας είναι οι μαθητές να μάθουν βιωματικά όσο περισσότερα γίνεται για την τελετή των Εφτά και το πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο εφαρμοζόταν. Συνδυαστικά με τον γενικό σκοπό επιθυμία του εκπαιδευτικού είναι η δημιουργία βαθιάς κατανόησης του πολιτισμικού πλαισίου στο οποίο η τελετή πραγματοποιούνταν κατά το παρελθόν, να εννοήσουν οι μαθητές έννοιες όπως υστερότοκος και κανακάρης, καθώς και το υπόβαθρο πίσω από αυτές, αλλά και να καλλιεργήσουν δεξιότητες συνεργασίες μέσα από το εκπαιδευτικό και δραματοποιημένο παιχνίδι.

#### Στάδια:

- Για να ξεκινήσει η διδασκαλία θα χρησιμοποιήσω την τεχνική της αφόρμησης, προκειμένου να κεντρίσω το ενδιαφέρον των ομάδων των μαθητών της σχολικής μου τάξης, αναφορικά με το υπό διδασκαλία θέμα. Έτσι με τη βοήθεια εποπτικών μέσων και την χρήση ΤΠΕ θα προβάλλω μέσα στο πλαίσιο της τάξης εικόνες και βίντεο από τελετές των Εφτά, που έχουν πραγματοποιηθεί σε διάφορες χρονικές περιόδους, απευθύνοντας ερωτήσεις στους/στις μαθητές/τριες, σχετικές με τις προϋπάρχουσες γνώσεις τους επί του θέματος. Ενθαρρύνω τους μαθητές να κάνουν συζήτηση μεταξύ τους καθ' όλη

---

<sup>26</sup> [http://ebooks.edu.gr/info/cps/9deppsaps\\_istorias.pdf](http://ebooks.edu.gr/info/cps/9deppsaps_istorias.pdf)

τη διάρκεια της διαδικασίας, ούτως ώστε να αλληλεπιδράσουν οι πιθανές προϋπάρχουσες γνώσεις τους.

- Το δεύτερο στάδιο της διδασκαλίας είναι το προαναγνωστικό. Στο σημείο αυτό μοιράζω στους μαθητές μου μια θεατροποιημένη εκδοχή των Εφτά και τους καλώ να συσχετίσουν τον τίτλο με όσα παρακολούθησαν προηγουμένως στην παρουσίαση. Σκοπός του εκπαιδευτικού είναι η διέγερση του ενδιαφέροντος για το παιχνίδι ρόλων που θα ακολουθήσει αργότερα μέσα στο πλαίσιο της σχολικής τάξης.
- Προτού προχωρήσουμε στο τρίτο στάδιο, το αναγνωστικό, θα παρουσιαστούν με τη βοήθεια του προτζέκτορα και του υπολογιστή της σχολική αίθουσα απλοποιημένες έννοιες και στοιχεία του κοινωνικού οικοδομήματος της Ολύμπου τα χρόνια πριν από τον πόλεμο. Σκοπός του δασκάλου είναι η δημιουργία ενός προϊδεασμού για όσα ακολουθήσουν κατά το παιχνίδι ρόλων. Οι ομάδες των μαθητών/τριών θα κληθούν να επιλέξουν οι ίδιες με τη καθοδήγηση του εκπαιδευτικού εκείνους οι οποίοι θα συμμετέχουν στο θεατρικό δρώμενο. Αφού αυτό πραγματοποιηθεί, θα ξεκινήσουμε να διαβάζουμε το κείμενο της παράστασης από το βιβλίο της Πόπης Χιωτάκη Σκευοφύλακα (2001). Οι μαθητές αναλαμβάνουν ενεργά μέρος στην διαδικασία της ανάγνωσης υιοθετώντας ρόλους, αφού έχουν πάρει μια μικρή ιδέα για το κείμενο το οποίο κρατούν στα χέρια τους. Απαραίτητη διευκρίνιση προς τους μαθητές μας θα είναι η υπογράμμιση δύσκολων λέξεων και εννοιών μέσα στο κείμενο και η επεξήγηση τους, είτε από τον εκπαιδευτικό είτε από κάποιον συμμαθητή τους.
- Αφού το κείμενο επεξεργαστεί όσες φορές χρειαστεί, ώστε να γίνει κατανοητό από τους/τις μαθητές/τριες της τάξης, μαζί με τους μαθητές θα μεταβούμε στο αμφιθέατρο του σχολείου όπου θα επιχειρήσουμε να δραματοποιήσουμε το έργο. Με την συνεχή βοήθεια του εκπαιδευτικού, ο οποίος θα αναλάβει στο σημείο αυτό ρόλο σκηνοθέτη, οι μαθητές βιωματικά και ενσυναισθητικά θα μπορέσουν να φέρουν σε πέρας τις απαιτήσεις των ρόλων τους, και να οικοδομήσουν τις γνώσεις που θέλουμε γύρω από το θέμα.
- Ολοκληρώνοντας την δραστηριότητα αυτή, θα ακολουθήσει το τελευταίο στάδιο. Στο σημείο αυτό οι μαθητές οι οποίοι συμμετείχαν επιστρέφουν στις ομάδες τους, και από κοινού θα συνομιλήσουν με τις υπόλοιπες ομάδες,

αναλύοντας τα βασικά σημεία της τελετής που τους κέντρισαν το ενδιαφέρον κατά τη διάρκεια της δραματοποίησης, το ρόλο των μελών των ομάδων τους κατά τη διάρκεια του θεατρικού, αν κατάλαβαν μέσα από τη δραματοποίηση κάτι περισσότερο σχετικά με τις υπό μελέτη έννοιες. Για την ολοκλήρωση του σταδίου οι μαθητές θα κληθούν να κατασκευάσουν ομαδικά ένα πρότζεκτ, σε όποια μορφή αποφασίσουν οι ίδιοι στο εσωτερικό των ομάδων τους, σχετικά με την εμπειρία τους από το προσφερόμενο θέμα. Σε επόμενο χρόνο οι εργασίες αυτές θα παρουσιαστούν στην υπόλοιπη τάξη και θα τοιχοκολληθούν.

Όντας εκπαιδευτικός θεωρώ ότι κάθε άνθρωπος, προκειμένου να προχωρήσει στη ζωή του, θα πρέπει να γνωρίζει καλά τις καταβολές και τις ρίζες του. Μέσα από το σχέδιο διδασκαλίας που παρουσιάστηκε, οι σημερινοί μαθητές θα έρθουν να βήμα εγγύτερα στον πρόσφατο πολιτισμικό, ιστορικό τους παρελθόν, δημιουργώντας μαζί του δεσμούς τροφοδότησης γνώσεων. Ίσως με τον τρόπο αυτό, κάποια στοιχεία, τα οποία συγκροτούν την πολιτισμική μας ταυτότητα, να μην χαθούν στον απόηχο της νεωτερικότητας.





Δύο γιαγιάδες κρατούν και  
ο ρουχισμός τυλιγμένο στο σουφά.

### Παράθεμα

Φωτογραφία 1: Γυναίκες στο χωριό  
γειτονεύουν στον απογευματινό ήλιο.

Φωτογραφία 3: Η μητέρα μου, κατά την τελετή των Εφτά που πραγματοποιήσαν στον Πειραιά για τα νεογέννητα ανήψια της στην Αμερική. Διακρίνεται η κούκλα μέσα στην κούνια του μωρού, η οποία έχει ντυθεί με τα παραδοσιακά ρουχαλάκια του μωρού, καθώς και το σινί με τα κουλούρια, την αλευρέα και τις λαμπάδες. Τόσο καταλυτική θεωρούνταν η διεξαγωγή της τελετής, που τα αποτελέσματα της θα έφταναν στους αποδέκτες της στην άλλη άκρη της γης.



Φωτογραφία 4: Στα εφτά πραγματοποιήθηκαν για τον δεύτερο σειρά αδερφό μου, στον Πειραιά. Ο φίλος πατέρα μου τον αλείφει με την αλευρέα το έθιμο απαιτεί.



Φωτογραφία 7: Το τραπέζι των καλεσμένων στα Εφτά, όπου άνδρες και γυναίκες κάθονται μαζί στο ίδιο τραπέζι, τρώγοντας και ευχόμενοι στο βρέφος.



Φωτογραφία 6: Ο αδερφός μου την ημέρα της τελετής των Εφτά του. Φορά το παραδοσιακό φουστανάκι και στο κεφάλι του το κουκούλι με τις λίρες.



συνέντευξη σε  
για του χωριού,  
μντροφιάς των

Φωτογραφία 9: Σάββατο του Λαζάρου στην Όλυμπο, την ώρα που οι γυναίκες που μου παραχωρούσαν συνέντευξη, έπλαθαν τα παραδοσιακά κουλούρια.

Φωτογραφία 20: Κουβαλώντας το οφτό την Κυριακή του Πάσχα στην Όλυμπο.



Φωτογραφία 11: Η νεολαία του χωριού την Κυριακή της Ανάστασης, έπειτα από πολλά χρόνια απουσίας.





Φωτογραφία 12: Η αλευρέα, το παραδοσιακό γλύκισμα που σερβίρεται στα εφτά, έτοιμο για κατανάλωση.

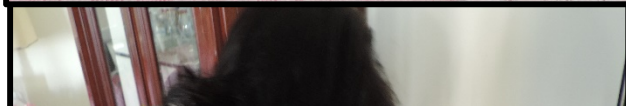


Φωτογραφία 13: Τα παιδικά σακοφούστανα που έραψε και στόλισε η γιαγιά του βρέφους.

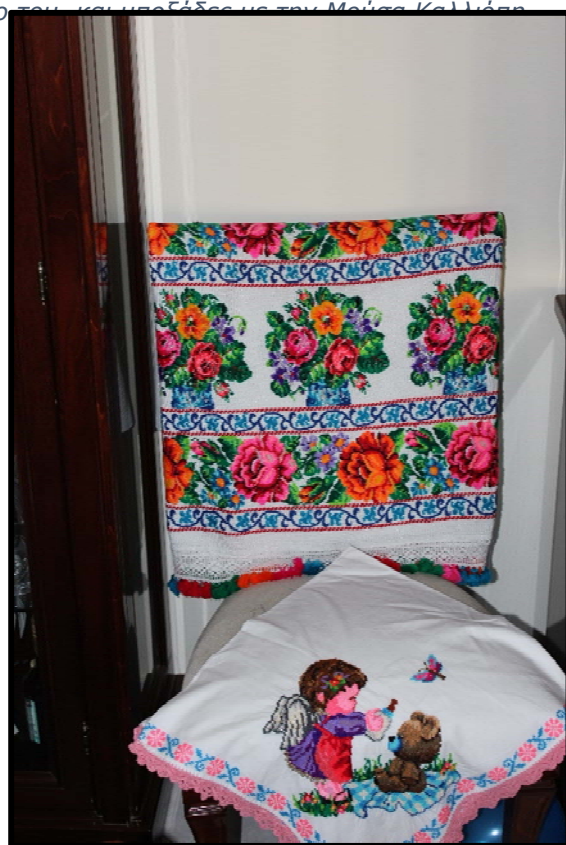
Φωτογραφία 14: Η γιαγιά του βρέφους, αποδίδοντας τα δώρα της, στο μαξιλάρι του μωρού. Το όνομα της γιαγιάς, δόθηκε και στο βρέφος, συνεχίζοντας με τον τρόπο αυτό το ιδεολόγημα της ανάστασης.



Φωτογραφία 15: Το «σινί», με τις αλευρέες και τα σταυροκούλουρα για τις Μοίρες.



Φωτογραφία 16: Το κρεβάτι του μωρού, στολισμένο με τα πρώτα στοιχεία της προίκας του, εξαρτήματα της φορεσιάς του, σεντόνια για τον ύπνο του και μεράδες με την Μαύσα Καλλιόπη.



Φωτογραφία 17: Το παιδί μέσα στην κούνια του.

## Γλωσσάρι

### Αα

- Αθυμάι: (ουσι.) Θυμάρι.
- Αλάτζαρος: (ουσι.) Είδος νηστίσιμου ψωμιού, που παρασκευάζεται την Μεγαλοβδομάδα.
- Αλευρέα: Έδεσμα το οποίο προσφέρεται κατά την τελετή των «Εφτά».
- Αλέσθησα: (ρήμα) Αλέσθηκαν.
- Αμπελάκι: Τοπωνύμιο τοποθεσίας στο νοτιοδυτικό άκρο του χωριού.
- Ανέστεμα: (ουσι.) Το ιδεολόγημα εκείνο, το οποίο επιβάλλει την μεταβίβαση του βαπτιστικού ονόματος ενός προγόνου, στον απόγονο με το σύνολο της γονικής περιουσίας του.
- Ανεσταίνω: Η διαδικασία με την οποία πραγματοποιείται το παραπάνω ιδεολόγημα.
- Απέι: Έπειτα.
- Απολούτρια: Τα νερά που μένουν μετά από το πρώτο μπάνιο των παιδιών.
- Αργατέραν: Προσπαθώ να τελειώσω πιο γρήγορα από κάποιον άλλον σε κάποιου είδους αγώνα.

### Γγ

- Γεννήσιμος/η/ο: (Επίθ) Εκείνος ο οποίος κατάγεται από επιφανή γενιά.
- Γεννητούρια: Φιστίκια και ζαχαρωτά που δίνονται ως δώρο σε εκείνους που επισκέφτηκαν το νεογέννητο.

- Γεροντομοίρι: Τμήμα της γονικής, ή επίκτητης περιουσίας, το οποίο εξασφάλιζε οικονομικά τους γονείς μέχρι το θάνατό τους. Μετά το θάνατο των γονιών το τμήμα αυτό της περιουσίας επέστρεφε στο μέρος του, εκεί δηλαδή που όριζε το δίκαιο να μεταβιβαστεί, βάσει του ανεστέματος.
- Γιαράες: Καημός, στεναχώρια, πόνος.
- Γραίος: Βορειοανατολικός χειμωνιάτικος άνεμος.

### Δδ

- Διπλονοματάς: Εκείνος που φέρει δύο ίδια προγονικά ονόματα από τους εκ πατρός και μητρός παππούδες του.
- Δραμουντάνα: Βόρειος άνεμος
- Δραμουντανίσιο (άστρο): Βόρειος αστερισμός.
- Δρίλλα: Καϊμάκι πρόβειου και κατσικίσιου γάλακτος.

### Εε

- Εγιάησαν: Πήγαν
- Εξανανιώσα: (Ρήμα) Ξανανιώνω, αναβιώνω τη νεότητα.
- Εκειά: (επίρρ.) Εκεί
- Ευγόνημος: Τοπωνύμιο παραλιακής τοποθεσίας στο νοτιοδυτικό μέρος της Ολύμπου.
- Ερτιούσα: Άρτιζαν (το φαγητό).
- Εφτά: Τελετή που πραγματοποιείται την έβδομη μέρα από τη γέννηση ενός βρέφους.

## **Ζζ**

- Ζητήματα: Απαιτήσεις που αφορούν την προίκα του γάμου.

## **Θθ**

- Θεόξενος: Παντελώς ξένος.

## **Κκ**

- Καβάι: Τμήμα της παραδοσιακής φορεσιάς της Ολύμπου Καρπάθου.
- Καθέλου: Καθόλου
- Καλλάς: Ο θεός.
- Καλλά: Η θεία.
- Καλογνωμιά: Θετική άποψη, γνώμη. Η θετική γνώμη που είχαν για κάποιον στο εσωτερικό της κοινότητας.
- Καλομεαλώνω: Ανατρέφομαι (ανατρέφω) σωστά κάποιον/α.
- Καμαροσάνιο: Η αγίδα στην είσοδο του σουφά.
- Καπαρωμένες: Εξασφαλισμένες στην κατοχή κάποιου.
- Καρέλι: Πλεκτό εργόχειρο.
- Κελάκι: Μικρό δωμάτιο
- Κολαΐνα: Σύνολο χρυσών κοσμημάτων που κοσμεί το στήθος των ανύπαντρων κοριτσιών.
- Κανακάρης/ια: Πρωτότοκος/η γιός/κόρη μιας οικογένειας από αρχοντική γενιά, στον/ην οποίο/α μεταβιβάζεται το σύνολο του οικονομικού και συμβολικού κεφαλαίου της οικογένειάς του με βάση το όνομα και το φύλλο.
- Κάτω Παπάς: Τοπωνύμιο, Τοποθεσία στο νοτιοδυτικό μέρος της Ολύμπου, με πευκόδασος.
- Κλώνοι: Σειρές με χρυσές λίρες.
- Κουκούλι: Χειροποίητο μεταξωτό, ή βαμβακερό σκουφάκι, διακοσμημένο με κεντητά

λουλούδια και λίρες, που το βάζουν στα μωρά.

- Κούφη: Ιδιωτικό, ευρύχωρο σπίτι, στο οποίο, ελλείπει του κοινοτικού μεγάρου, γίνονταν οι δημόσιες διασκεδάσεις τους χειμερινούς μήνες.

## **Λλ**

- Λαλλά: Η γιαγιά.
- Λαϊκή: Μυζήθρα αποξηραμένη στον ήλιο και βουτηγμένη μέσα σε φρέσκο πρόβειο βούτυρο.
- Λολόπραμα: Ο/η ελαφρόμυαλος/η.
- Λωχού: Η λεχώνα.

## **Μμ**

- Μαγκουροφόρος: Ηλικιωμένοι που επέβαλλαν την τάξη διά ροπάλου, με τις μαγκούρες τους.
- Μαγληνή: Λεία.
- Μακρυμμύτα: Τοπωνύμιο, Κεντρική πλατεία στην αρχή του χωριού.
- Μάστορης: Δεξιοτέχνης σε κάποια πρακτική εργασία.
- Μεάλος/η/ο: Μεγάλος/η/ο.
- Μεαλοπή: Αρκετά μεγάλη.
- Μεταπαντρεύομαι: Παντρεύομαι δεύτερη φορά.
- Μετόχια: Μεγάλης έκτασης κτήματα γύρω από το χωριό.
- Μιτάτο: Σπίτι χτισμένο από πέτρες πάνω σε λόφο για να το χτυπάει ο αέρας, ώστε να πραγματοποιούνται οι κτηνοτροφικές εργασίες.
- Μοιρώσουν: Οι μοίρες που αποφασίζουν το μέλλον του ανθρώπου.
- Μουζούρα: Μεγάλη ξύλινη λεκάνη.
- Μουχτάρηδες: Οι ανώτατοι άρχοντες της Ολύμπου κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας.
- Μπέλινο: Είδος καβαίου, προγενέστερο, από μεταξωτό



κόκκινο ύφασμα, το οποίο σήμερα εκλείπει.

- Μποξάς: Τετράγωνο ύφασμα κεντημένο στο χέρι με διάφορα σχέδια, που κοσμεί σε τριγωνική μορφή σημεία του σουφά.

## **Nv**

- Ναννά: Νονά.
- Νάε: Ορίστε.
- Νόστος: Η νοστιμιά.
- Ντάλε- ντάλε: Τοποθετώ κάτι διαδοχικά.

## **Ξξ**

- Ξαλήμικο: Κομμάτι περιουσίας το οποίο δεν κληροδοτείται στον ανδρόγυνο κατά τον γάμο τους, αλλά μετά το θάνατο του κατόχου του.
- Ξαπολύω: Αφήνω, παρατάω
- Ξεπουλιάρης: Εκείνος ο οποίος εκποιεί την περιουσία της γυναίκας του.

## **Οο**

- Όζω Καμάρα: Τοπωνύμιο, αρχοντική συνοικία της Ολύμπου, διαφορετικά (Αρχοντοκαμάρα).
- Όζωτάραη (αλευρέα): Τρόπος παρασκευής της αλευρέας.
- Ό,τις: Οποιοσδήποτε.

## **Ππ**

- Πανωσούφι: Μέρος του σουφά, ακόμα πιο υπερυψωμένο, στο οποίο κοιμόταν το ανδρόγυνο.
- Παρουσία (ή Περισία, ή Μεκεμές): Τόπος δημόσιας συνάθροισης των επιφανών και ευκατάστατων οικογενειών του χωριού, για διασκέδαση και άλλους λόγους.

- Πελεκάνοι: Τεχνίτες της πέτρας.
- Περιττεύω: Υπηρετώ- περιποιούμαι κάποιον/α.
- Περιχαίρομαι: Χαίρομαι με την χαρά κάποιου άλλου.
- Πήρνε: Έπαιρνε.
- Πιτσίλια: Διάφορες χάντρες, χρυσές κυρίως, που κοσμούν περιφερειακά το τεγρεμί.
- Πλουμία: Κεντητά σχέδια με λουλούδια και άλλες παραστάσεις.
- Προυκοφάς: Εκείνος ο οποίος εκποιεί την περιουσία της γυναίκας του.
- Προικοσύφφωνο: Είδος συμβολαίου που υπογράφεται μεταξύ των οικογενειών των μελλόνυμφων.
- Πλιό: Πλέον, πια.

## **Pp**

- Ραφολακάνη: Μεγάλη, βαθιά λεκάνη που χρησιμοποιούταν στην παρασκευή του φαγητού.

## **Σσ**

- Σαράντιση: Το σαράντισμα του μωρού και της λεχώνας.
- Σακοφούστανο: Παραδοσιακή Ολυμπίτικη φορεσιά, ανύπαντρης ή πρόσφατα παντρεμένης γυναίκας, κατασκευασμένο από μεταξωτά υφάσματα.
- Σελλάι: Τοπωνύμιο, η κεντρική πλατεία του χωριού.
- (τα) Σίουρα: Το πλήθος της γυναικείας που περιουσίας που συμβάλλει στο γάμο της η νύφη.
- Σινί: Στρογγυλό, ξύλινο, πολύ χαμηλό τραπέζι.
- Σιρμαγιά: Οικοσκευή, το σύνολο της προίκας.

- Σιτάκα: Καϊμάκι από κατσικίσιο και πρόβειο γάλα, ψημένο.
- Σουφάς: Υπερυψωμένη ξύλινη κατασκευή στο εσωτερικό του σπιτιού, που εξυπηρετούσε ως χώρος κατάκλισης της οικογένειας.
- Συντέκνισα: Συγγενής εξ αγχιστείας λόγω πνευματικής αναδοχής κάποιου παιδιού. Πρόκειται για τίτλο που δίνεται σε όλη την οικογένεια του ανάδοχου (αρσενικό: ο σύντεκνος)

## **Ττ**

- Τατάς: Ο νονός.
- Τεγραμί: Άσπρο μαντήλι με λουλούδια, περιφερειακά, και χρυσές χάντρες, το οποίο εξυπηρετεί την κάλυψη του κεφαλιού των ανύπαντρων ή φρεσκοπαντρεμένων κοριτσιών, συνοδεύοντας το σακοφούστανο.
- Τέπελα: Τελείως, ολοκληρωτικά.
- Τζαρόνω: Τακτοποιώ, φυλάσσω.
- Της καρδιάς τα φύλλα: Από τα βάθη της ψυχής μου.
- Τρέσια: Μέρος της κατασκευής του σουφά.
- Τσανάκι: Πιάτο.
- Τσίκνωμα: Τσιγαρισμένο κρεμμύδι.
- Τσίκνωση: Διαδικασία τσιγαρίσματος του κρεμμυδιού.

## **Φφ**

- Φαοπροκάς: Εκείνος ο οποίος εκποιεί την περιουσία της γυναίκας του.
- Φούντες: Πλεκτά δέματα με τα οποία έδεναν το σεντόνι του μωρού, προκειμένου να το κρατούν με το χέρι τους, στην πλάτη τους.
- Φρούανα: Κλαδιά και ξύλα που χρησιμοποιούνται για το άναμμα του ξυλόφουρνου.
- Φυλαχτάρι: Το φυλλαχτό.

- Φύσσες: Το πέλαγος που βρέχει τη Δυτική πλευρά της Ολύμπου.

## **Χχ**

- Χανάλι: Χαλάλι
- Χιλιοχρονιτζώ: Ζώ χίλια χρόνια.
- Χρυσάφι: Αλουμινόχαρτο.
- Χρέμι: Ύφασμα πλεγμένο στον αργαλειό με διάφορα σχέδια, μέρος της ανδρικής και γυναικείας προίκας.
- Χωρίτζει: Ξεχωρίζω, Διακρίνω.

## **Βιβλιογραφία**

- Bandura, A. (1973). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs: NJ: Prentice Hall.
- Bourdieu, P. (2006). *Η αίσθηση της Πρακτικής*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Caraveli, A. (1985, July- September). The symbolic Village: Community Born in Performance. *The Journal of America Folklore*, Vol. 98(No. 389), σσ. 259-286.
- Gennep, A. V. (1904). *Tabou et totemisme a Madagascar: etude descriptive et theorique*. Παρίσι: Leroux.
- Gennep, A. V. (2016). *Τελετουργίες διάβασης, Συστηματική μελέτη των τελετών*. Αθήνα: Ηριδανός.
- Meillesoux, C. (1971). *Adaptations et reactions des societes ouest- Africans aux transformations de la traite*. London.
- Philippides, D. (1973). *The Vernacular Design Setting of Elymbos: a Rural Spatial System in Greece. Doctoral dissertation*. Michigan: University of Michigan.
- Piaget, J. (1926). *The Language and thought of the child*. New York: Harcourt, Brace & World.
- Terray, E. (1972). *Marxism and "Primitive" Societies*. New York: Modern Reader.
- Thomson, E. P. (1971, February). The Moral Economy of the English Crowd in the Eighteenth Century. *Past & Present*, 50, σσ. 77-136.
- Turner, V. (1966). *The ritual process, Structure and Antistructure*. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Vernier, B. (2001). *Η κοινωνική γέννηση των αισθημάτων*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Vernier, B. (2012). *Το πρόσωπο και το όνομα, Συμβολή στη μελέτη των συστημάτων συγγένειας*. Αθήνα : Αλεξάνδρεια.

- Vygotsy, L. S. (1978). *Mind in Society: The development of higher psychological processes*. Cambridge: MA: Harvard University Press.
- Κάβουρας, Π. (1992). Ο χορός στην Όλυμπο Καρπάθου: Πολιτισμική αλλαγή και πολιτικές αντιπαραθέσεις. *Εθνογραφικά*(Τεύχος 8), σσ. 47-70.
- Κάβουρας, Π. (1993). Αυτοσχέδιο Διαλογικό Τραγούδι και Γλεντικός Συμβολισμός στην Όλυμπο Καρπάθου. *Εθνολογία*(2), σσ. 155-200.
- Κάβουρας, Π. (1994). Τραγουδώντας τον Κόσμο, Προφορική Ποίηση και Ιστορία στην Όλυμπο Καρπάθου. Στο Ρ. Μ. (επιμ.), *Αφηγηματικότητα, Ιστορία και Ανθρωπολογία*. Μυτιλήνη: Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Κάβουρας, Π. (1996). Το Καρπάθικο γλέντι ως τελετουργία και παράσταση: Μια ανθρωπολογική προσέγγιση του συμβολισμού των παραδοσιακών τελεστικών τεχνών. *Λαϊκά Δρώμενα: Παλιές μορφές και σύγχρονες εκφράσεις*.
- Κόνσολας, Ν. Ν. (1963). Λαογραφικά Ολύμπου Καρπάθου. *Λαογραφία, Δελτίον της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας, ΚΑ'*.
- Κόνσολας, Ν. Ν. (1966). Λαογραφικά Ολύμπου Καρπάθου. Ζητήματα σχετικά με το παιδίον. *Λαογραφία, Τόμος ΚΔ*, σσ. 228-253.
- Μακρής, Ν. (2013). *Λαογραφικά Ολύμπου Καρπάθου, Θέματα υλικού και κοινωνικού βίου*. Ρόδος: Κέντρο Καρπαθιακών Ερευνών.
- Μακρής, Ν. (2013). *Λαογραφικά Ολύμπου Καρπάθου, Θέματα Υλικού και Κοινωνικού Βίου*. Ρόδος: Κέντρο Καρπαθιακών Ερευνών.
- Μανωλακάκης, Ε. (1896). *Καρπαθιακά*. Αθήνα: Ανώνιος Καλαράκης.
- Μαρξ, Κ. (1984). *Βασική γραμμή της κριτικής της πολιτικής Οικονομίας* (Τόμ. Τόμος Α). Αθήνα: Εκδόσεις Στοχαστής.
- Μως, Μ. (1979). *Το Δώρο, Μορφές και Λειτουργίες της Ανταλλαγής*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

- Νουάρος, Γ. Μ. (1984). Παρατηρήσεις στο Κληρονομικό έθιμο της Καρπάθου. *Καρπαθιακαί Μελέται, Περιοδικόν Επιστημονικόν Σύγγραμμα, Τόμος Τρίτος*.
- Παραδέλλης, Θ. (1995). *Απο τη βιολογική γέννηση στην κοινωνική, Πολιτισμικές και τελετουργικές διαστάσεις της γέννησης στον ελλαδικό χώρο του 19ου αιώνα*. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας.
- Σκευοφύλακα, Π. Χ. (2001). *Το έθιμο των "Εφτά" στην Κάρπαθο, Θεατροποιημένη περιγραφή*. Αθήνα: Πόπη Χιωτάκη- Σκευοφύλακα.
- Σκιαδά, Β. (1992). Η κοινωνική ιστορία της Κολαΐνας. *Εθνολογία*, .
- Σκιαδά, Β. (1993). Πολιτισμική αλλαγή και υλικός πολιτισμός, Η κοινωνική ιστορία της "Κολαΐνας" στην Όλυμπο Καρπάθου. *Εθνολογία, Τόμος Πρώτος*.
- Σκιαδά, Β. (2010). Όταν ο "κόσμος άνοιξε" τα "πράγματα" άλλαξαν: Μετανάστευση και υλικός Πολιτισμός (χώρος) στην Κάρπαθο κατά τον 20ο αιώνα. *Δωδεκανησιακά Χρονικά, Τόμος ΚΔ*, σσ. 202-232. Ανάκτηση από Academia.
- Τουντασιάκη, Ε. (2018). *Ανθρωπολογικές θεωρήσεις της συγγένειας κατά τον 20 αι*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Χαλκιάς, Γ. Α. (2016). *Μούσα Ολύμπου Καρπάθου*. Αθήνα: " Η Δήμητρα".
- Χαλκιάς, Π. (1984). Λαογραφικά στοιχεία απο την Έλυμπο της Καρπάθου. *Καρπαθιακαί Μελέται, Τόμος 3ος*, σσ. 287-234.